

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜNÜMÜZ HAFIZLIK KUR'AN KURSLARINDA
KIRAAT EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ VE
PROBLEMLERİ
(ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

Ayşegül BAYDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI

Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı

OCAK 2023

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

GÜNÜMÜZ HAFIZLIK KUR'AN KURSLARINDA KIRAAT EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ
VE PROBLEMLERİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)

Tez Yazarı
Ayşegül BAYDEMİR

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAŞ

OCAK 2023
ELAZIĞ

BEYAN

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım “GÜNÜMÜZ HAFIZLIK KUR’AN KURSLARINDA KIRAAT EĞİTİMİNİN GEREKLİLİĞİ VE PROBLEMLERİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)” Başlıklı Yüksek Lisans Tezi’nin içindeki bütün bilgilerin doğru olduğunu, bilgilerin üretilmesi ve sunulmasında bilimsel etik kurallarına uygun davrandığımı, kullandığım bütün kaynakları atıf yaparak belirttiğimi, maddi ve manevi desteği olan tüm kurum/kuruluş ve kişileri belirttiğimi, burada sunduğum veri ve bilgileri unvan almak amacıyla daha önce hiçbir şekilde kullanmadığımı beyan ederim.

20.01.2023

Ayşegül BAYDEMİR

ÖN SÖZ

Müslümanlar Kur'an-ı Kerim indirildiği günden bu zamana, Allah Teâlâ'nın onun koruyucusu olacağı vaadi, Resulullah'ın (s.a.v.) tedbirleri ve akabinde sahabeler tarafından korunmasına yönelik tedbirlerine eşdeğer çalışmalarla, okunuşunun doğruluğunu korumak için ve sonraki kuşaklara aktarabilmek için azami derecede çaba sarf etmişlerdir. "Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)" isimli çalışmamızda, Resulullah'tan itibaren Kur'an-ı Kerim'i öğretme, öğrenme, ezberleme kutsal bir görev kabul edilip bunlara dair açılan kursların, kıraat ilmi eğitimindeki durumları araştırılmıştır. İslam'da çok önemli bir yere sahip ve peygamberimiz tarafından övgülere mazhar olan hafızlık ise; daha önceden hiç değinilmemiş bir bakış açısıyla hafızlık-kıraat ilmi eğitimi birlikteliği ve problemleri olarak ele alınmıştır. Peygamberimizin okuma biçimlerine dayanarak nakillerle bugüne ulaştırılan kıraat, yani Kur'an-ı Kerim'in ezber ve okunma aşamasındaki farklılıkları ele alan kıraat ilmi, hoca-talebe ya da öğretici-öğrenci kanalıyla günümüze kadar aktarılıp bu gidişatın hafızlıkta devam ettirilmesi gerekliliğine dair öğrencilerimizin istek ve önerilerine yer verilmiştir.

Yüce kitabımızın lafızlardan hafızalara naklolanmasında çok büyük işlevi olan ve DİB'e bağlı Kur'an yuvalarından bir kaçı Elazığ'da bulunan, Hacı Sıdık Dumandağ Yatılı Kız Kur'an Kursu, Çatalçeşme Yatılı Kız Kur'an Kursu, Edibe Can Hafızlık Kur'an Kursu, Hafız Abdullah Nazırlı Erkek Kur'an Kursu, Altınçevre Yatılı Erkek Kur'an Kursu, Harput Hamdi Başaran Yatılı Erkek Kur'an Kursu, Haydar Baba Yatılı Kur'an Kursu isimleriyle anılan Kur'an kurslarımızdır. Bu değerli mekânların amacı, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okutmayı öğretip tecvid, tashih-i huruf ve talim bilgilerini uygulamalı biçimde göstermek, hafızlık yaptırmak, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarıyla birlikte Hz. Peygamber'in hayatı ve ahlakı hakkında bilgiler vermek şeklindedir. Yapılan çalışmaya ışık tutabilecek kıraat eğitimi sahasının merkezindeki bu kursların kıraat ilmi eğitimi gerekliliği ve problemlerine yönelik belirlemeler için birkaç teknik uygulama yapıp araştırma çerçevemiz oluşturuldu.

Bu çalışmamızdaki amaç; hafızlık ve kıraat eğitimine dair bu kursun hafız öğrencileriyle görüşüp; kıraat ilmine yönelik olarak herhangi bir eğitim alıp almadıklarını, farklı okuyuş şekillerine hafızlık Kur'an kurslarında yer verilmeme sebebini, kıraat farklılıklarının sadece kelimelerin telaffuzunda değil, tecvid uygulamalarında da bazı farklılıklara yol açtığını, hafızlık eğitimi alan kimselerin kıraat ilmi eğitimi almalarının gerekliliğini, kıraat farklılıklarının hafızlıkta hangi zaman aralığında verilmesinin uygunluğunu ve daha donanımlı olabilmek için benzeri konularda görüşmeler yapıp anket çalışması uygulandıktan sonra sonuç ve önerilerle çalışmamızı tamamlamaktır.

Öncelikle kıraat, kıraat ilminin tanımlamaları, hafızlık ve tarihi seyrine yer verilip daha sonra Kur'an Kursu öğrencileriyle görüşmeler yapılarak eğitimin şekli ve noksanlıklarıyla ilgili bilgi alındı ve nicel bir yöntem olan anket tekniği uygulandı. Sonuç olarak kıraat ilmi ve alt dallarının hafızlıkta yer alması gerektiği tespit edildi.

Fiziki ortam ve mekânla, öğrencilerle, idarecilerle, diğer öğrencilerle, ailelerle, yardımcı personelle yaşanan problemlere ve bunların dışındaki problemlere dair, sorular yönlendirip sunacakları öneriler nelerdir, diye öğrenerek bu alandaki eksiklikler nasıl giderilebilir, sorusuna birinci ağızlardan cevap bulmaktır. Yaptığımız bu çalışmanın hafızlık öğretici ve öğrencilerinin kıraat hususundaki eğitimlerine farklı perspektiflerden bakıp zenginleştirilmiş bir proje olarak, yeni nesil hafızların hak ettiği yere kavuşup çok yönlü bir şekilde hafızlıklarını icra ederek, hafız öğrencilerimizin ise eksikliklerini gidermesine katkıda bulunacağı umulmaktadır.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde kıymetli vaktinden fedakârlık ederek bilgi, destek ve tecrübelerini istifademe sunup yol gösteren, saygıdeğer hocam ve danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Taş'a, yine yardım ve fikirlerini esirgemeyen hocam Doç. Dr. Tuncay Karateke'ye ve her anımda yanımda olan eşim Celal Hocama saygı ve şükranlarımı sunarım.

Ayşegül BAYDEMİR
ELAZIĞ-2023

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	I
ÖN SÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
TABLolar LİSTESİ.....	VI
EKLER LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR.....	VIII
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri.....	3
1.5. Hipotezler.....	4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	4
1.7. Araştırmanın Literatürü.....	5
1.8. Araştırmanın Yöntemi.....	6
1.8.1. Evren/örneklem/çalışma grubu veya İncelenen Materyal.....	7
1.8.2. Nicel Verilerin Toplanması ve Analizi.....	7
1.8.3. Veri Toplama Aracı.....	7
1.8.4. Verilerin analizi.....	7
2. KIRAAT İLMİ VE HAFIZLIKLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	9
2.1. Kıraat İlmî İle İlgili Terimler.....	9
2.1.1. Kıraat İlmî ve Tanımı.....	9
2.1.2. Kıraat İlmîne Ait Terimler.....	10
2.1.3. Kıraat İlminin Konusu, Önemi ve Gayesi.....	11
2.1.4. Kıraat İlminin Çeşitleri.....	11
2.1.5. Kıraat Eğitiminin Tarihçesi.....	14
2.1.6. Kıraatlerin Öğretimine İlişkin Tarikler.....	17
2.1.7. Kıraatlerin Uygulanmasına İlişkin Tarikler.....	17
2.2. Hafızlık ve Önemi.....	19
2.3. Hafızlığın Tarihi Seyri.....	23
2.3.1. Hz. Muhammed Döneminde Hafızlık.....	23
2.3.2. Hz. Muhammed Sonrası Dört Halife Döneminde Hafızlık Eğitimi.....	24
2.3.3. Emeviler, Abbasiler Dönemi'nde Hafızlık Eğitimi.....	25
2.3.4. Osmanlı'da Hafızlık Eğitimi.....	25
2.3.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Hafızlık Eğitimi.....	26
2.3.6. Günümüzde Hafızlık Eğitimi Ve Programı.....	27
3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR.....	33
4. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	55
KAYNAKÇA.....	59
EKLER.....	63
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

**GÜNÜMÜZ HAFIZLIK KUR’AN KURSLARINDA KIRAAT EĞİTİMİNİN
GEREKLİLİĞİ VE PROBLEMLERİ (ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ)**

Ayşegül BAYDEMİR
Yüksek Lisans Tezi

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİMDALI
Kur’an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Bilim Dalı
Ocak 2023, Sayfa: VIII+66

Kur’an-ı Kerim, indirildiği günden bu yana, asli safvetini koruyan, zerre kadar tahrife uğramamış, ilk nazil olduğu haliyle, nesilden nesile ne bir kelime katılıp ne de bir kelime atılmadan gelen, Müslümanlar tarafından doğruluğunu korumak için ve sonraki kuşaklara aktarabilmek için, azami derecede çaba sarf edilen kitaptır. Kur’an eğitim ve öğretiminin daha başarılı olması için; öğreticinin niteliği, uyguladığı yöntemler ve kıraat bilgisiyle ne kadar alakalıysa, eğitimin verildiği ortam da bir o kadar önemlidir. İşte o Kur’an eğitim ortamlarından birkaçı olan Elazığ Hafızlık Kur’an Kursları ile görüşülerek kıraat farklılıkları ve alt dalları eğitim programına dâhil edilebilir mi, ya da hafızlığın neresinde verilmeli, sorularını cevaplamak için Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği) isimli çalışma yapılmıştır. Kıraat farklılıkları, anlam bilgisine dair bilgi ve öğretici görüşlerini alıp, eksikliklerin kapanabilmesi ve donanımlı olabilmek için atılabilecek adımlar belirlenmiştir.

Araştırmada ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup bulgulara genel olarak anket verilerinden çıkan sonuçlarla ulaşılmıştır ve değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kısmen kullanılmış olduğu ve doküman analizleri, gözlem ve öğretici görüşlerinden faydalanılmıştır. Öncelikle kıraat ilmi ve hafızlık tanımlamalarına yer verilip bunların geçirdiği tarihi seyirleri incelenmiştir. Sonrasında araştırma bulguları ve yorumlara yer verilip sonuç ve önerilerle çalışma tamamlanmıştır. Elazığ’da bulunan yedi Hafızlık Kur’an Kursu, elli öğreticisi ile görüşme ve anket uygulaması yapılmıştır. Bu araştırmalar sonunda ise kıraat ilminin hafızlıkta yer alması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur’an-ı Kerim Okuma, Kıraat İlmi, Hafızlık, Hafızlıkta Kıraat İlmi, Elazığ Yatılı Hafızlık Kur’an Kursları.

ABSTRACT

Kiraat Education and Problems in Contemporary Hafizlik Qur'an Courses (Elazig Province Example)

Aysegul BAYDEMİR

Master Thesis

FIRAT UNIVERSITY

Social Sciences Institute

DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

Qur'anic Recitation and Tacwid

January 2023, Page: VIII+66

Qur'an; since the day it was downloaded, it is the only book that has preserved its essential purity, has been distorted in the slightest, and has survived to the present day with all its accuracy and soundness. In order for the Qur'an to be more successful in education and training; the environment in which the education is given is just as important as the quality of the instructor, the methods he applies and the knowledge of recitation. Here are some of those Qur'an education environments, Elazığ Hafız Qur'an Courses, can the differences and sub-branches of recitation be included in the training program, or where should it be given in Hafız? (Elazığ Province Example). Kiraat differences, information and instructional opinions about meaning information, and steps to be taken to close the deficiencies and be equipped are determined.

In the research, the quantitative research method was mainly used and the findings were generally reached and evaluated with the results from the survey data. The qualitative research method has been partially used and document analysis, observation and instructional views have been used. First of all, the descriptions of kiraat science and memory were included and the historical views that they passed were examined. After that, the research findings and comments were included and the study was completed with the results and recommendations. Interviews and surveys were conducted with seven Hafız Qur'an Courses and fifty teachers in Elazığ. At the end of this research, it was determined that the knowledge of kiraat should take place in memory.

Keywords: Quran Reading, Recitation Science, Hafiz, Recitation Science in Hafiz, Elazig Boarding Hafiz Quran Courses.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Katılımcıların yaş aralığı	33
Tablo 2. Katılımcıların cinsiyeti	33
Tablo 3. Katılımcıların mezun olduğu okul türü.....	34
Tablo 4. Katılımcıların görev süresi	35
Tablo 5. Katılımcıların kıraat ilmine ilişkin eğitim durumları.....	35
Tablo 6. Katılımcıların kıraat ilmine ilişkin bilgi düzeyleri.....	36
Tablo 7. Hafızlık Kur'an kursları programında farklı okuyuş şekilleri (kıraat ilmi)	36
Tablo 8. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.	38
Tablo 9. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.	38
Tablo 10. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.	38
Tablo 11. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.	39
Tablo 12. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.	39
Tablo 13. Katılımcılara kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil, tecvidde de bazı farklılıklara yol açtığıyla ilgili bilgi düzeyleri.....	40
Tablo 14. Katılımcılara: hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almaları gerekli midir?.....	40
Tablo 15. Katılımcılara hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi alma zamanına ilişkin bilgiler.	41
Tablo 16. Katılımcıların Asım kıraati ile ilgili yeterli bilgiye sahip olma düzeyleri.	41
Tablo 17. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında anlam bilgisinin verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna ilişkin bilgiler.	49
Tablo 18. Fiziki mekânla ilgili problemler.	51
Tablo 19. Öğrencilerle ilgili problemler.	51
Tablo 20. İdarecilerle ilgili problemler.	52
Tablo 21. Ailelerle ilgili problemler.	53
Tablo 22. Diğer öğreticilerle ilgili problemler.....	53
Tablo 23. Yardımcı personelle ilgili problemler.....	53

EKLER LİSTESİ

Ek 1. Anket Formu.....	63
Ek 2. Anket Çalışma İzni	65
Ek 3. Etik Kurul Kararı	66

KISALTMALAR

Kısaltmalar

a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
c.c.	: Celle celaluhu
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	: Hicri
H.z.	: Hazreti
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
r.a.	: Radiyallahu anh
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
trc.	: Tercüme eden
trs.	: Tarihsiz
v.b	: ve benzeri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

1. GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim tüm insanlara ve cinlere gönderilmiş; emir, nehiy, kıssa, iman, ibadet, dua, ahlak ve geniş içeriğiyle baştan sona yaşamımızı düzenleyen ilahi rehberimizdir. Hükümü ise kıyamete dek geçerli ve biz Müslümanların yol göstericisidir. Ancak onu tümüyle anlayamayacağımız için Hz. Muhammed (s.a.v.) bize rehber, örnek ve muallim olarak gönderilmiştir. Gerek sözlü, gerek yazılı olarak indirildiği günden bugüne hiçbir değişikliğe uğramadan, bize kadar korunarak gelmiştir. Böylece kıyamete kadar korunmuşluk özelliğini sürdürecektir. Bu korunmuşluğun en değerli hizmetkârları hafızlarımızdır. Hafızlarımızın eğitimi ise, bilhassa son zamanlarda ülkemizde çok ehemmiyetle sürdürülmüş, devam eden din hizmetleri içinde daha özel bir yer verilmiştir. (Gün, 2018:211) Ancak bunun tarihi seyrini incelersek çok iniş çıkışlı dönemlerden geçtiği görülecektir.

Müslümanlar ilk zamanlardan beri sürekli olarak Kur'an-ı Kerim'in okunup, anlaşılacak korunup, yeni yetişen kuşaklara da öğretilmesine çok değer vermişlerdir. İşte bu sebeple Daru'l Huffaz, Daru'l Kurra, Daru'l Kur'an gibi eğitim- öğretim yuvaları açılmıştır. Ancak bizim ülkemizde ise Osmanlı devletinin sona erip Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren, Kur'an-ı Kerim'in sonraki kuşaklara öğretilmesinde en önemli işlevi Kur'an Kursları üstlenmiştir. (Çaylı,10:2005) Tabii ki bu kurslar resmi olup, halk ile öğreticiler arasında önce Diyanet İşleri Reisliği adıyla, sonra ise Diyanet İşleri Başkanlığı adıyla devreye girmiş ve bu güne kadar, yediden yetmiş her yaşa hitap edip gerek Kur'an-ı Kerim okuma ve ezber, gerekse temel dini bilgilerle donanımlı hizmetler sunarken küçük yaştakileri de ihmal etmemiş ve 4-6 yaş aralığındaki yavrulara da hususi olarak hazırlanmış programlarla farklı ve anlayacakları şekilde Kur'an ve din eğitimine başlanmıştır. (Gün, 2016:36) Bu kategori yeni olup ihtiyaç odaklı eğitimi ve hafızlık eğitimi ise çok daha eskidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an eğitimi ve öğretimine dair kurslar ve öğrenci yurtları ile pansiyonları yönetmeliğinin ibaresinde; "Kur'an Kursları, öğrencilere Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğretmek, İslam dinine mahsus ibadetler için gerekli dua, ayet ve sureleri ezberletmek, hafızlık yaptırmak, İslam dinindeki ibadet ile ahlak esaslarını öğretmek gayesiyle hazırlanıp düzenlenen yaygın din eğitimi kurslarıdır."(Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar...,2012) diye yer almaktadır.

Bu amaçlardan biri olan hafızlık ve eğitimini tarihi seyri içinde tanıyıp, Kur'an-ı Kerim ve kıraat ilmi açıklanmaya çalışıldı. Ülkemizdeki çok örneklerden birkaçı olan; Elazığ'da bulunan yedi hafızlık Kur'an kursu, elli hafız öğreticiyle yapılan görüşmeler anket biçiminde sunulmaya çalışıldı.

1.1. Araştırmanın Konusu

Kur'an kıraatleri yani okuyuşta kıraat farklılıkları Kur'an-ı Kerim'le çok yakından ilgili konulardandır ve kıraat ilminin inkişafına sebebiyet vermiştir. İşte bu farklılıklara dair araştırma yapıp onları okumak bizlere heyecan ve merak vericidir. O bize Allah'ın bu ümmet üzerindeki merhametinden ve kullarına sağladığı kolaylıklardan birini göstermektedir. Birçok ilme yol gösterip Kur'an tefsirine, nahiv, fıkıh ve belâğat ilimlerine etki etmektedir. Nitekim Kur'an kıraatlerinin birçok alanda etkisi ve faydası olduğu gözle görülmektedir. Birçok ilim adamı Hz. Peygamber (s.a.v) ve sahâbe-i kirâm efendilerimiz döneminden günümüze kadar Müslümanlar tarafından gayet büyük bir dikkat ve özenle davranılıp ve ilgiyle karşılanmış olan bu ilimle iştigal etmiştir. Kendilerine indirilen bu kitaba hizmet etmek amacıyla bu ilme kendilerini adanmışlardır. Kıraat ilmi birçok

çalışmaya konu olup farklı perspektiflerden bakılarak canlılığını yitirmeyen bir saha olmaya devam etmektedir. Bu bakış açılarından birine değinilip araştırma konumuz belirlendi.

Araştırma konumuz; Elazığ merkez hafızlık Kur'an kurslarında görev yapan öğreticilerle, görüşmeler yapıp anket uygulayarak, kıraat ilmi ve kıraat farklılıklarıyla hafızlıkla birlikte problemlerine dair tanımlamalar, açıklamalar, yorum ve önerilerle Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliği ve Problemleri isimli çalışmayı yapmaktır.

Kur'an-ı Kerim, kıraat ve hafızlık başlıkları altında tanımlamalar ve bunların geçirdiği tarihi seyirlere yer verilip, kıraat farklılıklarıyla hafızlık bir arada verilebilir mi, verilirse en uygun zaman aralığı nedir, sorularına net bir yanıt bulabilmek ve hafızlık kurslarındaki problemlere değinip öğreticilerimizin de sıkıntıları, görüş ve önerileriyle daha önce hiç ele alınmamış ve hakkında çalışma yapılmamış bu konuyu ele almamızı sağlamıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, hafızlık Kur'an kurslarındaki kıraat eğitimi ve problemlerini belirleyip kıraat ilminin verilmesi için en uygun zaman aralığı üzerinde görüşler sunmaktır. Kıraat farklılıkları, anlam bilgisine dair bilgi ve öğretici görüşlerini alıp, eksikliklerin kapanabilmesi için atılabilecek adımları belirlemektir.

Araştırmanın nicel boyutunun amacı, kıraat ilminin bizzat sahasında bulunan hafız öğreticilerin kıraat farklılıkları eğitimine dair görüşlerini alıp, bu ilim ve alt dallarının hafızlığın hangi aşamasında verilmesi gerektiği ve buna dair önerilerin anketle değerlendirmesini yapmaktır.

Araştırmanın nitel boyutunun amacı ise Kur'an-ı Kerim, kıraat ilmi, hafızlık ve problemlerine dair açıklamalar yapıp anketi değerlendirdikten sonra sonuç ve önerilerle çalışmayı sonlandırmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Kur'an-ı Kerim'in manası da lafzı da Allah (c.c.)'tandır. Onun lafızları da Arapçadır ve bunun için de Kur'an lafızlarının Allah'tan alındığı gibi herhangi bir değişikliğe uğratılmadan okunması, okutulması çok önemlidir. Ancak Hz. Muhammed'e indirildiğinin dışına çıkmadan yedi harf hadisinin ışıyla ve o dönemden süregelen uygulamalarla kıraat farklılıklarıyla okunup bu şekillerle ezberlenebilir. Tabii ki uzman ağızlardan öğrenip hıfzederken, iyi bir eğitime tabi tutulup, sahalara donanımlı şekilde çıkmak amacıyla kıraat eğitimi ile hafızlığı buluşturmak asıl amaca hizmet etmiş olacaktır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı hafızlık uygulamalarının idareci, öğretici, öğrenci ve ailesiyle birlikte başarıya ulaşp bunların görüş ve önerilerine göre durumunun ortaya konulması, eksikliklerin tespit edilmesi ve giderilmesi, bu tür uygulamaların vb. daha nitelikli hale gelmesine katkıda bulunabilir. Nitekim bu tür uygulamaların öğrenci-öğretici niteliğini, program ve kursların işleyiş sürecini, gelişim sürecinde tamamlanamayan, yarım ya da eksik kalan hususları anlamaya, hafızlık eğitimi neticelerini verilere dayalı olarak iyileştirmemize katkıda bulunabilir. Bununla birlikte bu tür araştırmalar, DİB'in ilgili birimlerinde plan ve program geliştiren ve uygulayanlara, daha da geniş bir bakış açısıyla Kur'an kursları, hafızlık kursları hakkında araştırma yapacak olanlara da kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

İlahiyat Fakültelerinde Kur'an-ı Kerim okuma ve Kıraat İlmi bölümü, Türkiye'de eski bir geçmişe sahip olmayıp bilhassa konusu olan kıraatin en büyük uygulama sahasına sahip olan hafızlık Kur'an kurslarında yedi vecihle ve alt ilim dallarıyla yani tam anlamıyla, ihtisas şeklinde uygulanabilir mi ve de hafızlık esnasında mı, öncesinde mi, sonrasında mı uygulanmalıdır, sorularını

cevaplamak ve belki de bu araştırma sayesinde artık uygulanmaya başlanması bakımından büyük öneme haizdir. Çünkü literatürde kıraat farklılıklarıyla hafızlık diye bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle “Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)” isimli çalışma yapıldı.

1.4. Araştırmanın Problemi ve Alt Problemleri

İslam dininde ilk ilahi vahyin okuma emri olup Hz. Peygamberinde bu yöndeki öğüt ve medihleriyle Kur’an-ı Kerim’in öğrenilmesi, öğretilmesi, yaşanması ve anlaşılması birbirinden ayrılmaz bir bütün halinde kutsal bir eğitim-öğretim seferberliğine dönüştürülmüştür. Bundan ötürü Müslüman topluluklarda Kur’an eğitim-öğretimi nesilden nesile her dönem gayret ve ehemmiyetle iştigal alanını oluşturmuştur. Bu alandaki eğitim öğretim uğraş ve çabaları, raşid halifeler ve sonrasında Emevi ve Abbasilerle ilerlemeler sağlayıp bu dönemlerde kıraat ilminin doğmasına vesile olup Ulumu’l Kur’an ilimleri konusunda pek çok eserin yazılmasını beraberinde getirmiştir. Bu eserlerin çoğu ise dönem dönem okutularak günümüze kadar gelmiştir ve istifadelerine devam edilmektedir. Kıraat farklılıkları da kıraat ilmiyle beraber Kur’an eğitim yuvalarında kısmi olarak okunup uygulanagelmektedir.

Araştırmamızın temel problemini “Hafızlık Eğitimiyle Birlikte Kıraat Farklılıkları, Türkiye’deki mevcut hafızlık eğitiminin temel programına yerleştirilip aynı anda verilebilir mi” şeklinde ifade edebiliriz. Bu asıl araştırma problemimizi açıklamaya yardımcı olacak alt araştırma problemlerimiz ise şunlardır:

- Kıraat ilmine dair herhangi bir eğitim alıp almadıklarını,
- Kıraat ilmine ilişkin bilgi düzeylerini,
- Farklı okuyuş şekillerinin (kıraat ilmi) Hafızlık Kur’an Kursu programında yer alıp almaması gerektiğine dair,
- Mevcut ortamda kıraat ilminin hafızlık Kur’an kurslarında verilmeme nedeni,
- Kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil tecvidde de bazı farklılıklara yol açtığı bilgisine dair,
- Hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almalarının gerekliliğine dair,
- Kıraat farklılıkları hafızlık eğitiminin hangi zaman aralığında verilmesinin uygunluğu,
- Türkiye’de uygulanan Asım kıraati hakkındaki bilgi seviyesi,
- Hafızlık eğitimi esnasında öğrencilerin en çok zorlandıkları harf veya harfler,
- Hafızlık eğitimi esnasında öğrencilerin mahrecinde en çok hata yaptıkları harf veya harfler,
- Hafızlık Kur’an kursları programında anlam bilgisinin verilmesinin gerekliliğine dair, görüşmeler yapıp anket çalışması uygulandıktan sonra sonuç ve önerilerle çalışmamızın seyrini sürdürmektir.

Elazığ’daki hafızlık Kur’an kursu öğrencileriyle görüşüp;

- Kıraat eğitimi almak ve yaptırmak amacına ulaşabiliyor mu?
- Programa bazı farklılıklar eklenirse daha kaliteli hale gelebilir mi?
- Kıraat farklılıkları hafızlık eğitimi esnasında başlanıp azar azar verilerek, anlam bilgisi ile birlikte verilirse sonuçlar nasıl olur?
- Kıraat farklılıkları, anlam bilgisi, hafızlığın hangi aşamasında ve ne kadar verilmelidir?
- Kıraat ilmi ve alt dalları hafızlıkta verilmeli midir?
- Kıraat ilmi bilgisi hafız öğrencilerde ne kadar yaygındır?

gibi soruların cevabını anket aracılığıyla araştırıp sonuca ulaşarak önerilerde bulunulacaktır.

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemiyle betimsel yöntem kullanılıp anket ve yüz yüze görüşmeyle tamamlanacaktır.

1.5. Hipotezler

Hafızlıkta kıraat farklılıklarıyla ezber yapmak, hafızlığı sağlamlaştırmaya yarayan bir şifre gibi olacaktır.

Günümüz hafızlık kurslarındaki öğrenci ve öğretici, nitelikleri bakımından takviyeye ihtiyaç olup geliştirilmelidir.

Kıraat ilmi ve alt dalları hafızlıkta mutlaka verilmelidir, gibi hipotezler cevaplarını bulacaktır.

Türkiye’de bulunan hafızlık Kur’an kurslarındaki öğreticiler arasında Elazığ’daki hafızlık Kur’an kurslarındaki öğreticilerle yapılacak anket ve görüşmelerle yürütülecek bir çalışmadır.

Öncelikle literatür araştırması yapılarak daha sonra ana kaynaklara ulaşıp hafızlık Kur’an kursu öğreticileriyle görüşmeler yapıp uzmanların görüşlerinden de faydalanarak anket soruları hazırlanmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Milletimiz, Kur’an-ı Kerim’i fem-i muhsinle mahirce okuyup ezberlemek, Kur’an’la ruhların sükûtunu sağlayıp doyurmak için, Kur’an’ın Müslümanlara verdiği mesajlarla hayatlarını idame etmek istemiş ve yıllar yılıdır bu işe gönül vermiştir. Sadece Kur’an-ı Kerim değil, diğer dini bilgilerden ibadet, itikat, ahlak, Hz. Peygamberin hayatı gibi konularda da azimle çalışmalar yapıp yüksek başarılar göstermiştir. Hz. Peygamber’in vehbi olarak yani Allah vergisi, doğuştan hafız olduğuna dair rivayet ve hadisler, medihler müslümanları Kur’an-ı lafız olarak en iyi şekilde okumaya, ezberlemeye, anlamaya ve hayatlarının her anını ona göre düzenleyerek yaşamaya sevk etmiştir. Günümüz hafızlık öğrencileri de bu amaca hizmet etmek için sahanın kıymetli ve fedakâr talebeleridir. Ancak daha iyi olabilmesi için bazı plan ve programlar yapıp problemlere ışık tutulabilir.

Bu araştırma, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın hafızlık kurslarındaki uygulamasına, kıraat farklılıklarının ek olarak konulabilmesiyle alakalı öğretici görüşlerine göre değerlendirmelerde bulunularak çalışılmıştır. 2021-2022 Eğitim-öğretim yılı içerisinde yapılp elde edilen bulgular da mevcut veriler ve uygulanan anket sonuçlarına göre araştırma sonucunu ve mevcut durumu ortaya koymaktadır. Araştırma verileri ise;

- Hacı Sıdık Dumandağ Yatılı Kız Kur’an Kursu,
- Çatalçeşme Yatılı Kız Kur’an Kursu,
- Edibe Can Hafızlık Kur’an Kursu,
- Hafız Abdullah Nazırlı Erkek Kur’an Kursu,
- Altınçevre Yatılı Erkek Kur’an Kursu,
- Harput Hamdi Başaran Yatılı Erkek Kur’an Kursu
- Haydar Baba Yatılı Kur’an Kursu,

Öğreticileriyle yapılmış görüşme ve anket verileriyle sınırlıdır. Diğer taraftan çalışmamızda Hafızlık Kur’an kurslarındaki gidişata dair problem, amaç, hedef ve verimlilikleri ile alakalı ayrıntılı değerlendirmelere yer verilmiştir.

1.7. Araştırmanın Literatürü

Araştırmamızda büyük oranda ilk dönem kaynaklarından istifade edilmiş ve kıraat ilminin ilk kaynaklarına ulaşılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber kıraat ilmine dair yazılmış son dönem modern kaynaklar da araştırmamıza ışık tutmuştur. Kur'an-ı Kerim ve hafızlık eğitiminin tarihsel süreci, hafızlık öğretim programı ve din eğitimi ile ilgili araştırmalar gözden geçirilmiştir. Araştırma aşamasında internet, kütüphaneler ve YÖK veri tabanından faydalanılmıştır. Elde edilen kitap, tez ve makaleler incelenmiş, tezimizde yer alacak bilgi ve belgeler tasnif edilerek metin haline getirilmiştir.

Kur'an Eğitimi ve Kur'an kursları çeşitli açılardan incelenerek farklı anabilim dallarının araştırma konusu haline gelmiştir. Kur'an kursları üzerine yapılmış bazı araştırmalar var olmakla beraber, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi bilim dalı bağlamında çalışmalara konu olmadığını ve "kıraat eğitimi ve problemleri" üzerine yapılmış olan herhangi bir araştırmanın olmadığını belirtmek gereklidir. Araştırma konumuzla alakalı olacak çalışmalardan bazıları:

Ekrem Kozakoğlu, Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi ve Kur'an Eğitimine Katkısı (Konya Selçuklu Büyükşehir Hafız İmam Hatip Ortaokulu Örneği). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019. İsimli nicel çalışmanın birinci bölümünde Müslümanların tarih boyunca Kur'an eğitimiyle hafızlığı nasıl anladıklarına ve yükledikleri anlama dair bilgiler verilmiştir. Ayrıca hafızlık seyri ve yurtdışında uygulanan hafızlık eğitim yöntemleri anlatılıp sonrasında Türkiye'deki hafızlık eğitimine değinilmiştir. İkinci bölümdeyse 61 hafız öğretici ve 70 hafız öğrenci velisine uygulanan anket cevaplarından elde edilen bulgular değerlendirilip yorumlanmıştır. Bizim çalışmamıza da ışık tutan noktaları mevcut olup faydalanılmıştır.

Ahmet Fatih Çaylı, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)" (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005) isimli bu çalışmada 2004-2005 eğitim öğretim döneminde Göller Bölgesi il ve ilçelerinde hafızlık eğitimi verilen kursların Kur'an Kursu öğreticilerine uygulanmış olan anket ve sonuçları ele alınmaktadır. Çalışma, giriş bölümü ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde hafızlık eğitim tarihi ve gelişimi, araştırma konusu, sınırlılıkları, yöntem ve teknikleri ele alınmıştır. Birinci bölümde örneklemin olgusal niteliği, ikinci bölümde araştırmanın amaç, program, öğretim ilke ve aşama süreçleri, ders araç-gereçleri, fiziki ortam, hafızlık tespit sınavı konuları doğrultusunda hazırlanan anket uygulaması yoluyla ele geçirilen bulgulara yer verilmiştir. Üçüncü bölüme gelince ise örneklemin olgusal niteliği ile araştırmanın temel varsayımları karşılaştırılarak arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma mülakat yöntemi, rehberlik ve iletişimle ilgili önemli bilgiler sunarak ve hafızlık yaptıran öğrenciler hakkında bilgi vererek çalışmamızı aydınlatmıştır.

Bilal Ünsal, "Günümüz Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)" (Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) isimli çalışmada 2005 senesinde İstanbul'da bulunan 8 Kur'an kursundan gelişigüzel seçilmiş 416 öğrenci ve 71 öğretici ile yapılmış olan anket sonuçları ele alınmaktadır. Çalışmanın giriş bölümüne ilaveten üç bölümü vardır. Giriş bölümü araştırmanın konusu, önemi, amacı ve yönteminden oluşmaktadır. Birinci bölümü hafızlığın tarihi seyri, ikinci bölümü; uygulanmış olan anket sonucu ele geçirilen bulgu ve yorumlar, üçüncü bölümü ise bulgulardan elde edilen sonuçlar ve çözüm önerileri yer almaktadır. Öğrencilere yönelik anket soruları kişisel, sosyo-ekonomik halleri ve öğrencilerin hafızlıkla birlikte yaşantıları ile ilgili olarak sorulmuştur. Öğreticiler yönelik, kişisel bilgileri, mesleki durumları, mevcut hafızlık eğitiminin uygulanışına yönelik düşüncelerine dair sorular sorulmuştur. Mevzubahis çalışmanın "Bulgular ve Yorumlar" kısmında öğrenciler ve öğreticilere ayrı şekillerde yer verilmiştir. Araştırmada

öğrencilerle ilgili sonuçlar kısmında öğrenci öğretici iletişimi, fiziksel ortam ve rehberliğe dair önemli bilgiler sunulmaktadır. Öğreticilerle ilgili bulgulara da hafızlık eğitimi verildiği esnasında karşılaştıkları sıkıntılar, daha uygun olan hafızlık eğitimi programının nasıl olabileceğine dair sorular sorulup ulaşılan sonuçlara dair ayrıntılı bilgi verilmiştir. Araştırma, bizim çalışmamız için önemli bilgiler sunmaktadır.

Vahap Vahapoğlu, “Türk Milli Eğitim Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklerin Hafızlık Eğitimine Etkileri” (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016) isimli çalışması giriş bölümüne ilaveten iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Cumhuriyet Dönemi Milli Eğitim Politikaları ve Yaygın Din Eğitimi başlığı altında 1997 Yılı öncesi ve sonrası hafızlık eğitimine değinmiştir. İkinci bölümdeyse yine bu tarihlerdeki öğrencilerin niteliği, kaynağı, avantaj ve dezavantajları konuları işlenmiştir. Sonuç kısmında Kuran eğitiminin son 30 yılda ciddi değişimlere uğradığı gözlenmiştir. Bu değişim son dönemlerde öğrencilerde de kendini hissettirip formasyon, mesleki yeterlilik alanlarında ilerlemeler kaydetmiştir. Böylece öğrencilerle daha başarılı ve etkin iletişim sağlanabilmiştir bulgularına varılmıştır. Araştırma, bizim çalışmamız içinde kayda değer bulunup incelenerek faydalanılmıştır.

Nazif Yılmaz; Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntem isimli çalışmasında Kur'an öğretiminde gayet öneme haiz temel ilke ve yöntemlere yer vermektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'i ezberleme konusunda da dikkate değer önerilerde bulunmaktadır. Bu açıdan araştırmanın bizim çalışmamız için, önemli bilgilerle katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz.

1.8. Araştırmanın Yöntemi

Herhangi bir konuyla ilgili yapılan araştırmada, doğru sonucun elde edilebilmesi için kullanılan yöntem çok önemlidir. Çünkü kaidesiz-kuralsız ve belli bir yol izlenmeden yapılan bir çalışma, araştırmacıyı hedefine ulaşmada ve doğru bir netice elde edip başarı yerine başarısızlığa götürebilir. Bu araştırmamızda ağırlıklı olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmaya çalışıldı.

Bir ilim dalında veya herhangi bir konudaki bilgiler ve bu bilgilere ait kaynaklar önemlidir. Zira her ilim dalı kendi dokümanlarını kullanarak neticeye varır. İşte birinci bölümde doküman analizi yapılarak Kur'an-ı Kerim, hafızlık ve kıraat ilim dalında konuyla ilgili bilgi ve belgeler elde edilerek bunlardan faydalanılmaya çalışıldı. Daha sonra nicel bir mahiyete sahip olan araştırmanın bulgularına çok büyük ölçüde anket verilerinden hareketle ulaşmakla birlikte, araştırma sahasına dair bazı gözlem, görüşmelerden de istifade edildi.

Bilim alanlarında yöntembilim oldukça büyük bir öneme sahiptir. Araştırmada ulaşılan sonuçların herhangi bir kimsenin etkisinde kalmadan, tarafsız ve nesnel olunması ve ilmi gerçeklik düzeyinde olması amacıyla betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Betimsel araştırma, çalışılan konunun mevcut durumuna ilişkin olgu ya da örnekleme test etmek için veriler toplamayı gerektiren oldukça uygun bir araştırma tipidir. Bu kapsamda Elazığ hafızlık Kur'an kurslarında kıraat eğitimi ve problemlerine dair Kur'an kursu öğrencileriyle görüşülüp anket uygulaması yapıldı.

Kıraat farklılıklarıyla beraber hafızlık eğitimi ve problemleri konusunun öğretici görüşlerine göre durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, nicel araştırma modeli benimsenmiştir. Nicel araştırma modeli, yaşanan olay ve olguları nesnelleştirerek, gözlemlenebilir duruma getiren, ölçümleyen ve sayısal olarak ifade eden veri toplama tekniklerinin kullanıldığı sorunlara çözümler üretme ve eksik noktaları tamamlamaya yönelik bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmamız için,

Elazığ müftülüğünden gerekli izin belgesi alınmıştır.

Etik kurul onay kararı alınmıştır

1.8.1. Evren/örneklem/çalışma grubu veya İncelenen Materyal

Evren; Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği) isimli çalışmada evren yani; araştırma sonuçlarının genellenmesi için araştırma içerisinde yer alan ortak özelliklerdeki birimlerin hepsi Elazığ ilinde merkez hafızlık Kur'an kurslarındaki 50 hafızlık öğreticisiyle yapılmış olan genel bir çalışmadır. Tam sayının hepsiyle çalışacağımızdan örneklem yani evrenden seçilmiş daha az sayıdaki birim yada bireyler bulunmamaktadır. Anket çalışmasının yapıldığı kurslar ise şunlardır:

- Harput Hamdi Başaran Kur'an kursu,
- Çatalçeşme yatılı kız Kur'an kursu,
- Sıdika Dumandağ yatılı kız Kur'an kursu,
- Hafız Abdullah Nazırlı yatılı erkek Kur'an kursu,
- Altınçevre yatılı erkek Kur'an kursu,
- Haydarbaba Kur'an kursu,
- Edibe Can Kur'an kursu,

Aşağıdaki bu başlık altında, araştırmanın nicel boyutuna ait verilerin toplanması ve elde edilen verilerin analiz edilme süreci hakkında bilgi verilmiştir.

1.8.2. Nicel Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Uygulamalarda gönüllü Kur'an kursu öğreticileriyle çalışılmıştır. Araştırmanın hayata geçebilmesi için gerekli izinler alındıktan sonra Kur'an kursu yöneticileri ile görüşülmüştür. Daha sonra hafızlık Kur'an kursu öğreticilerine anket uygulanıp analizi yapılarak değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1.8.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma için ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasında nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Anket formunun hazırlanmasında din eğitimi alanında konuyla ilgili yapılan araştırmalardan da faydalanılmıştır. Anket formunun oluşturulması için hafızlık kursu öğreticileriyle görüş alışverişinde bulunulmuştur. Daha sonra konuyla ilgili uzmanlar ve öğretim üyesi hocalarımızla istişare edilerek Kur'an kursu öğreticilerine yönelik 24 sorudan oluşan anket formunun son hali hazırlanmıştır.

Sorular üç ana gruba ayrılmıştır. Birinci grup olgusal sorular, ankete katılan deneklerin demografik durumlarının belirlenmesine yönelik sorulmuş sorulardır. İkinci tip sorular, Hafızlık Kur'an kurslarında kıraat eğitimi uygulanabilir olduğuna ilişkin tutum ve eğilimlerin ölçmesine yöneliktir. Üçüncü tip sorular ise hafızlık Kur'an kurslarındaki genel problemlerin ölçülmesine yönelik sorulmuş olan sorulardır.

1.8.4. Verilerin analizi

Anketlerin uygulanması sonucunda elde edilen veriler SPSS 22.0 aktarılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın hayata geçebilmesi için gerekli izinler alındıktan sonra Kur'an kursu yöneticileri ile

görüşülerek araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Uygulamalarda gönüllü Kur'an kursu öğreticileri ile çalışılmıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi araştırmada anket formu kullanılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için özel bir veri analizi SPSS paket programı kullanılmıştır. Verilerin sayısal olarak dağılımlarının (adet bazında) belirlenmesinde frekans analizi kullanılmıştır. Elde edilen verilere ilişkin ortalama, standart sapma, mod, medyan gibi değerlerin hesaplanmasında ise tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Karşılaştırma ya da ilişki analizleri parametrik ve non parametrik analizler adında iki grup altında toplanmaktadır.

Araştırmamızda gerekli izinler alındıktan sonra hafızlık Kur'an kursu yöneticileriyle görüşülerek araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgilendirilmiştir. Görüşme yapılan kurslarda bulunan öğretici sayısı tespit edilerek kayıt edilmiştir. Ankette gönüllü öğretmenlerle çalışılıp anket ve görüşmelerle sonlandırılmıştır.

2. KIRAAT İLMİ VE HAFIZLIKLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu bölümde kıraat ilmi ve hafızlık gibi araştırmamızın temel konularını içeren terimler üzerinde durulacaktır. Öncelikle kıraat ilmi ve tanımına dair açıklamalar yapılarak kıraatin konusu, gayesi ve bu ilmin tarihçesine inilip, kıraatin çeşitleri, kıraatlerin öğretimine ilişkin tarikler, kıraatlerin uygulanmasına ilişkin tariklere dair terimler açıklanarak bir çerçeve oluşturulacaktır. Hafızlığın tanımı, önemi ve hadislerde hafızlık diye değinip hafızlığın tarihi seyrine göz atılacaktır. Hz. Muhammed döneminde hafızlık, Hz. Muhammed sonrası dört halife döneminde hafızlık eğitimi, Emeviler, Abbasiler döneminde hafızlık eğitimi, Osmanlı'da hafızlık eğitimi, Cumhuriyet döneminde hafızlık eğitimi ve son olarak günümüzde hafızlık eğitimi ve eğitim programı ile ilgili bilgilendirmeler yapıp hafızlık eğitim programıyla sonlandırılacaktır.

2.1. Kıraat İlmî İle İlgili Terimler

2.1.1. Kıraat İlmî ve Tanımı

Kur'an-ı Kerim, Allah Teâlâ' tarafından Cibril-i Emin vasıtasıyla Arapça olarak kâinatın efendisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) vahiy yoluyla, yirmi üç senede ayet ayet, sure sure indirilip, tevatürle nakledilmiştir. Mushaflarda yazılan ve tilavetiyle ibadet edilen son kitaptır. (Karagöz, 2007:386) Kur'an kelimesi anlam itibariyle "okuma" diye ifade edilip Peygamberimize peyder pey(azar azar) indirilen ve şifahi (ezberlenerek) ve kitabi (yazılarak) olarak günümüze gelip kıyamete kadar baki kalacak son kitaptır. (Süyûtî,1987:50-51) Bu lafız sözlük manası olarak kıraat kelimesinin müradifi yani eş anlamlısı olup kaide dışı bir mastardır.(Zürkânî, 1943:412)

Kur'an kelimesi; bir şeyi bir şeye zemmetmek, yakınlılaştırmak anlamına gelen "karene" kökünden türeyen bir isimdir. Bu anlamıyla Kur'an'daki sureler, ayetler ve harfler, emirler, nehiyeler, va'd ve vaidler gibi bütün hususlar bir arada bulunduğu için bu isimle isimlendirilmiştir.(Temel, 2018:106)

Fatiha suresi ile başlayıp Nas suresi ile sona eren,114 Sureden oluşan muciz kelimdir. Onun diğer Arapça metinlerden farkı kendine özgü okuma biçimiyle hemen hissedilmektedir. Kendi özelliklerini şöyle açıklamıştır:

- 1.Allah kelamı olduğunda kesinlikle şek şüphe yoktur.(la raybe)(Bakara 2/2)
- 2.Kendisinde hiçbir çarpıklık ve zıtlık karışıklık (tezat)mevcut değildir.(Kehf 18/1)
- 3.Önünden ve arkasından ona (Kur'an'a) bir batıl (boş, çürük, temelsiz olan) gelip karışamaz.(Fussilet 41/42)

Allah'ın resulü Hz. Muhammed'den mütevatir sened ile rivayet edilip sahabe ve tâbiîn okumasıyla sabit olunan farklı okuyuş tarzlarına ve yedi harfe dâhil okuyuşlara kıraatler denir.(Mekki b. ebû tâlib, trs:18) İstilah olarak ise, birçok araştırmacı kıraatin tarifiyle kıraat ilminin tarifini karıştırır. Farkı ise Kur'an-ı Kerim'in kendisiyle Ulumu'l Kur'an arasındaki fark gibidir. Kıraat Kur'an'ın nutkunun bir yoludur. Kıraat imamlarının bazıları da ittifak imamlarına muhalefet eder.(Zürkânî, 1999:1/410) Lügate kıraate kıraat denmesinin sebebi; okuyucu harfi harfe ekler kelime olur. Kelimeyi kelimeye ekler, cümle olur. Cümle cümleyle biraraya gelir, hepsi toplanıp kıraati oluşturur.(er-Rumi, 2005:341) Sözlükte kıraat " okumak, tilavet etmek, telaffuz etmek" anlamında mastar; "sesli veya sessiz, nağmeli veya nağmesiz okumak" manasında isim olarak ve tilavet etme anlamına gelmektedir.(Birişik, 2018:21-22)

Büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî'nin, “ Kur'an kelimelerinin nasıl okunacağını ve ravilerine nispet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir” diye ifade ettiği tanım, kıraat ilmini gayet kapsamlı bir şekilde ifade etmektedir.(İbnü'l-Cezerî, 1419:3) Kıraat ilmi ise, Kur'an'daki kelimelerin eda keyfiyetlerini ve ihtilaflarını, nakledenlere nispet edip bilmektir.(Karaçam, 2009:61)

Kıraat ilmi ifadesi kullanıldığında, Kur'an-ı Kerim'in Allah katından indirildiği dönemdeki okunma şeklini belirlemek ve hiç değişikliğe uğramadan asıl şekliyle aktarmak gayesiyle doğmuş ve Kur'an-ı Kerim'in sağlamlık, gerçeklik yönüyle de doğrudan ilişki halinde olan bir bilim dalı diye ifade edilmiştir. Bu gayeyle şekillenmiş kıraat ilmiyle ilgili çalışmalar, sadece kıraat farkları konusu ile sınırlı kalmayıp alt dalları biçiminde vakf-ibtida, tecvid, mushaf yazımı, anlam bilgisi gibi alt ilimleri de dâhil ederek genişlemiş, sınırlı ve sabit olmaktan uzaklaşmıştır. Bu içerikle yapılan çalışmalar da ilk dönemden günümüze kadar devam etmiş ve hala da devam etmektedir.(Maşalı, 2016:9)

2.1.2. Kıraat İlmine Ait Terimler

Kıraat ilmi ile ilgili bazı ıstılahlar bulunmaktadır. Aşağıda bu ıstılahlar hakkında kısa bilgilere yer verilecektir:

Kıraat imamlarından her birinin, rivayet ve tariklerinin ittifak ile temsil ettiği okuyuşa **kıraat**, yedi veya on kıraatten her birinin kendisine dayandırılıp bulunduğu bölgede meşhur ve okuma üslubunun taklit edildiği kimselere ise **imam** denir. Sahih kıraatin şartlarını taşıyan, rivayet ve okuyuşlar arasında tercihleri bulunan âlimlerin sayısı önceleri bir hayli çok idi. Zamanla insanlar hem ilmî durumları hem de yaşayışlarıyla göz önünde bulunan belli başlı âlimlerin etrafında toplanmış ve böylelikle ilk dönem kıraat âlimleri ve okuyuşları ortaya çıkmıştır.(Uludaş,16-17:2014)

Farklı okunuş ihtiva eden bir Kur'an lafzında, ravilerin bağlı oldukları imamdan aynı okuyuşu rivayet etmeleri halinde, o okuyuş imam mertebesinde temsil edilen bir okuyuş olarak addedilir ve ıstılahta **kıraat** olarak tanımlanır. Mesela kıraat imamlarından biri olan Âsım'ın Kıraati dendiğinde ravilerinin de aynı okuyuşu paylaştıkları anlaşılmaktadır.

Bir imamın ravilerinden birinin diğerine muhalif olan kıraati veya bir imamdan raviye nispet olunan her ihtilâfa **rivayet** denilir. (İbnü'l-Cezerî, 1434/2013, 3; Temel, 2018:141; Atalay,12:2019) Daha geniş tabir ile imamların ravileri arasındaki kıraat farklılıklarıdır. Aynı örnek üzerinden gidecek olursak Âsım kıraatinin Hafs rivayeti gibi.

Tarik ise; yol anlamına gelip kıraatteki hilaf; imama, ravisine veya ravilerin ravilerine ait olur. Eğer hilaf tümüyle imama ait olursa yani tüm rivayet ve tarikler imamda son bulursa bu kıraattir. Ancak hilaf imamın ravisine aitse buda **rivayettir**. Şayet ravilerden sonra aşağıya doğru sonra gelenlerden birine ait ise bu hilaf da **tarik** tir. Her kıraat imamının ravilerinin ikişer tane de tariki vardır.(Temel, 2018:156-157)

Bir kıraat imamının, ilk ravilerinden sonra yer alan ve rivayet zincirinde bu ilk tabakadan rivayette bulunan âlimler ve bunların Kur'an vücuhâtı olarak rivayet ettikleri telaffuz olaylarıdır. Yani ravilerden sonraki vücuhât halkasına denir. Âsım kıraati, Hafs rivayetinin Ubeyd b. es-Sabbâh tariki gibi.(Atalay, 12:2019)

2.1.3. Kıraat İlminin Konusu, Önemi ve Gayesi

Kıraat ilminin konusu, telaffuz durumları ile ihtilafları ve eda keyfiyetleri bakımından Kur'an-ı Kerim lafızlarının farklı okuyuşlarıdır.(Koyuncu, 2018:31;Karaçam, 2009:61) Yani ana konu Kur'an-ı Kerim'dir ve onunla meşguliyette dinimizce ibadet kabul edilmiştir.

Aynı zamanda mütevatir olan rivayetleri tespit ve muhafaza etmekte kıraat ilminin konusu ve önemi bakımından son derece ehemmiyetlidir. Eğer kıraat ilmi olmasaydı, mütevatir kıraatlerden bir kısmı kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. Aynı zamanda diğer kıraatlerle mütevatir kıraatlerin karışmaması bakımından da işlevi çok yüksektir.(Karaçam, 2009:127) Kıraat ilmi, farklı kıraat okuyuşlarında, aynı lafızdan farklı manaların doğmasına yol açmanın yanı sıra bazı müphem ifadelerin ve müşkil lafızların açıklığa kavuşturulmasında yardım etmektedir. Böylece âlimler, ayetlerden muhtelif mana ve delaletlerin tespiti hususunda ve farklı hükümlerin çıkarılmasında bazen kıraatleri esas almışlardır.(Saylan, 2021:35)

Kur'an'ı yorumlamada çok önemli bir mevkiye sahip olan kıraat ilmi, tefsir ve fıkıh gibi Kur'an ile doğrudan ilişkili ilimler perspektifinden de öneme haizdir. Dolayısıyla bu ilim Kur'an'ı anlamaya hizmet etmesi sebebiyle Kur'an ilimleri arasında vazgeçilmez olarak kabul edilir. Kıraat ihtilafları ahkâm boyutu olan hukuki ayetlerin anlaşılıp yorumlanmasına da katkıda bulunmuştur.(Akaslan, 2018:59)

Kıraat ilmi, derecesi en yüksek ilimlerden biridir. Çünkü semavi kitapların en eşrefiyle bağlantılıdır. O'da Kur'an'dır. Kur'an ilimlerin pınarıdır, şariat kaidelerinin esasları da ondan çıkmaktadır. Tüm ilimlerin kökü ve başıdır. Bu ilimlerin derinliklerine ancak kıraat vücuhlarının öğrenilmesiyle ulaşabilmek mümkündür. (er-Rumi, 2005:343)

Kıraat ilminin gayesi kıraatlerin sahih ve mütevatir olanlarını, şaz ve mevzu(uydurma) olanlardan ayırt ederek usul ve kaidelerini tespit edip, onları muhafaza etmektir.(Koyuncu, 2018:31) Ayrıca kıraat ilminin, Kur'an-ı Kerim'i Hz. Peygamber (s.a.v.)'e nazil olduğu ve onun, ashabına okuduğu ve öğrettiği şekilde okumak, kıraat ihtilaflarını muhafaza ederek yaymak ve sonraki nesillere aktarmak suretiyle Kur'an kıraatini muhafaza etmesi amaçları arasındadır. Yine bu ilmin amacının genel olarak mütevatir kıraat ihtilaflarının zabt melekelerini elde etmek olduğu da söylenebilir. Bundan kasıt hem kıraat vecihlerini ezberleme, hem de ihtilafları tespit ve muhafaza etme alışkanlığının kazandırılmasıdır. Böylece kıraat imamlarından her birinin kıraati bilinmiş ve korunmuş olur. Kur'an kıraati, onu ezberlemesi, beyanı ve okuması konusunda Hz. Peygamber "Şüphesiz, onu (kalbinde) toplamak ve onu (sana) okutmak bize aittir." ayetiyle ilahi bir lütfi mazhar olmuştur. Bu nedenle Peygamberimiz, fazla bir gayret sarf etmeden Kur'an'ı kendisinde muhafaza edebilmiştir. Ashab ve sonrakiler böyle değildir. Bu nedenle Hz. Peygamber'den doğru öğrenmek, öğrendiklerini muhafaza etmek ve öğrendikleri şekliyle Kur'an'ı sonrakilere doğru aktarmak üzere çok gayret sarf etmişlerdir. Tabiîn ve onları takip edenler de böyledir.(Özbek, 44-45:2015)

2.1.4. Kıraat İlminin Çeşitleri

Kıraatlerde asıl olan nakildir. Naklin geçerli olması için de sahih yani kendisinden emin olunması şarttır. Kıraatlerin belirli bir kural ve kaide ile düzenlenip korunarak nakledilmesi amacıyla en başından beri bu konu üzerinde titizlikle durulmuş ve tıpkı hadis ilmindeki gibi, nakledilen kıraatler sened zinciriyle birlikte naklölünarak gelmiştir. Bu sebepten ötürü; Kur'an'ı okuyup ezberleyen herhangi bir talebeye verilen icazetname'de hocasıyla beraber, onun da hocası... diye

böylece Peygamberimize varana kadar isim isim kaydolunmuştur.(Çetin, 2013:226) Yani sahih ve muttasıl senedle Resulullah'a ulaşmalıdır.

Yalnız kıraatlerin senedinin sahih olması şartıyla yetinilmemiştir. Kıraatler bir vecihle bile olsa Arap dili gramerine uygun olmalıdır. Üçüncü şart olarakta takdirene bile olsa aynı zamanda Hz. Osman'a ithaf edilen imam Mushaflarının yazısına, resm-i hattına uygun olma aranmıştır.(Süyûtî, 1987:179)

İbnü'l-Cezerî'ye göre yukarda kaydedilen üç şartı taşıyan kıraat, ister yedi imam'dan, ister on imam'dan, isterse makbul olan diğer imam'lardan sabit olsun, bu kıraatlerin Kur'an'ın indirildiği Yedi Harften olması sebebiyle red ve inkâr edilemez. Fakat bu şartlardan biri eksik olursa buna zayıf veya şâz yahut batıl kıraat denir. Seleften ve haleften olan muhakkik imamlardan Ahmed b.Ammar el-Mehdevî, Mekki b. Ebû Tâlib, Ebu Amr ed-Dani ve Ebu Şame gibi bu ilmin meşhur âlimlerine göre sahih olan görüş budur.(İbnü'l-Cezerî, trs:9)

Usulü fıkıh ulemaları kıraatleri iki kısma ayırmışlardır. Mütevatir ve şâz ya da ehad diye. Bulkini mütevatir, şâz ve ehad deyip üç kısma ayırmıştır.(Süyûtî, 1987:179) Süyûtî ise İbnü'l-Cezerî'den naklen kıraatların senetleri açısından altı tür olduğunu haber vermektedir(Süyûtî, 1987:183) Bunlar ise,

Mütevatir kıraat: Yalan üzerine ittifak edip birleşmeleri ihtimalen mümkün olmayan bir toplumun, kendileri gibi, diğer bir toplumdan naklettikleri ve muttasıl, müselsel bir senetle hem yazıyla hem müşafeheyle Peygamberimize ulaşan kıraatlerdir. Buna örnek olarak; İslam ümmetinin benimsediği yedi kıraat ve on kıraattaki tariklerin muttasıl bir senetle birleşip Peygamberimize ulaşmasını gösterebiliriz. (Süyûtî, 1987: 183; Karaçam, 2009: 67)

Burada tevatür konusunu aydınlatmak yerinde olacaktır. Bazıları kıraatlerin bir kişi ya da imamdan gelmesi sebebiyle mütevatir olamayacağını ileri sürmektedirler. Ancak durum hiç de böyle değildir. Bilindiği gibi kıraatler nakle dayanır. Sahabe efendilerimiz aracılığıyla peygamberimizden nasıl nakledilmişse, kuşaktan kuşağa da bu şekilde aktarılmıştır. Misal olarak; Asım kıraatini, İmam Asım icad etmiş olmayıp bu okuyuş onun hocalarından öğrendiği kıraattir.(Çetin, 2013:230) İmam Asım, kıraatini Ebû Abdîrrahmân es-Sülemî, Zirr b. Hubeyş ve Ebû Amr eş-Şeybani gibi zatlardan almıştır. Şeybânî, Abdullah b. Mes'ûd'dan; Sülemî Zirr ise Hz.Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd'dan kıraat almıştır. es-Sülemî ayrıca Übey b. Kâ'b ve Zeyd b. Sabit'ten de okumuştur. Bunlar da Peygamberimizden öğrenmişlerdir. (İbnü'l-Cezerî, trs:155)

Şüphesiz ki kıraat imamı Asım b. Behdele (ihtiva ettiği vecihleri) o devirde ismi zikredilen sahabiler sadece değil, daha pek çok sahabe okuyordu. Bu durumda sahabeden kıraat alan Asım'ın hocalarından başka, o dönemlerde daha birçok insan aynı kıraati okuyor ve okutuyordu. Öyleyse Peygamberimiz ve sahabeler döneminden başlayarak, günümüze kadar bu kıraat, diğer bir deyişle, bu kıraatte yer alan farklılıklar, her zaman kalabalık bir topluluk tarafından, başka bir gruba aktarılmış ve günümüze kadar böylece gelmiştir. Diğer on kıraatin durumu da aynısıdır, farklı değildir. (Çetin, 2013:230)

En faik, hâkim, yeğ tutulan kıraatler, mütevatir kıraatler olup, bunlara inanmak vacip, inkâr etmek ise asla câiz değildir.(Karaçam, 2009:87)

Meşhur kıraat: Zabt ve adalet melekelerine sahip kimselerin rivayet etmesiyle(Karaçam, 2006:61) senedi sahih olan, Arap dili kaidelerine ve hattına uygun ve Hz. Osman Mushaflarının yazısına uygun düşen, kıraat imamları nezdinde meşhur olan, ancak mütevâtir derecesine ulaşmayan, şâz ve galat kıraatlerden sayılmayan kıraatlere meşhur kıraatler denir. İbnü'l-Cezerî'nin dediğine göre bununla Kur'an okumada herhangi bir sakınca yoktur. Meşhur kıraatler, yedi imam, on imam

ve gerekse muteber kıraat imamlarınca geçerli olmuştur. (Süyûtî, 1987:1/183) Meselâ on kıraatten her hangi birinde tarikler çeşitli olur, birinin naklettiğini diğeri nakletmezse bu meşhur kıraat sayılır.(Zürkânî, 1999:1/430) Meşhur kıraate mütevatir kıraatte olduğu üzere, inanmak vaciptir. Ancak bunlardan bir tanesini bile inkâr etmek câiz değildir.(Zürkânî, 1999:1/423)

Ahad kıraat: Senedi sahih olmakla beraber, ya hattı Hz. Osman Mushafına uygun düşmeyen veya Arap dili kaidelerine uymayan veyahutta kıraat imamlarının arasında istenilen şöhreti yakalayamayan kıraatlere denir. Bu tür kıraatlerle caiz olmadığı için okunmaz ve bunlara inanılması da gerekmemektedir. (Süyûtî, 1987: 184; Karaçam, 2009: 88; Temel, 2018: 40)

Şaz kıraat: Kıraat ilmiyle ilgili telif edilmiş eserlerin ittifakla naklettiğine göre senedi sahih ve güvenilir olmayıp sahih kıraatin şartlarından herhangi birini veya daha fazlasını taşımayan kıraatler şaz kıraatlerdir. Buna binaen şaz kıraatlerin hepsi aynı seviyede değildir. Bunlar kendi içerisinde dereceleri bakımından birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Şaz kıraatler, Arapçanın kural ve kaidelerine aykırı olan yahut Osman Mushafının yazı şekline uygun olmayan kıraatler olması durumunda bu tür kıraatler Kur'an olarak kabul edilmez ancak yedi harf ruhsatına binaen başka maksatlar için kullanılabilir. Ancak muttasıl sahih ve güvenilir senet şartını taşımayan bu vb. kıraatler uydurma kıraat kabul edildiğinden tamamen terkedilir. (İbnü'l-Cezerî, trs:20)

Şaz kıraatler temel olarak iki kısma ayrılır.

1. Sahabe-i kiramin ittifak ettiği ama tevatür derecesine ulaşamayan kıraatlerdir. Bu tür kıraatler, ahad kıraat hükmünde olup meşhur olan kıraatler ve olmayan kıraatler diye iki kısma ayrılır. Bu kıraatler, geçerli sayılmayıp bütün imamlara göre dini ahkâmlarda delil teşkil edemezler.

2. Gramer açısından sahih olan, ancak hiçbir dini esasa dayanmayan şaz kıraatlerdir.

Bu tür kıraatler sika yani güvenilir olan ya da olmayan kimseler tarafından nakledilmiş olabilirler. Bu kıraatlerin yazım şekilleri, Mushaf hattıyla uyumlu olsa bile Kur'an kıraati gibi geçerliliğe sahip olmayıp kabul edilemez.(Süyûtî, 1987:78)

Mushafırlara ve Arap diliyle uyumluluk şartına haiz olduğu halde senedindeki ricali sika kabul edilmeyen kıraatler için, üzerinde icma olmaması ve toplum arasında meşhur olmaması sebebiyle şaz tanımlaması yapılması İbnü'l-Cezerî'nin sahih kıraat tanımına uygun düşmese de icmaya uygun olduğu için çok karşı çıkılmamıştır. Çünkü müslümanların ehemmiyet verdikleri kıraatler zamanla meşhur olup önemsemedikleri ise yaygınlık kazanamamıştır. Bu meşhur olmayıp terk edilen kıraatler içinde sahih kıraatlerin üç şartını taşıyan kıraatler de olabilir. Yedi ya da on kıraatin içinde olmayıp fakat sahih kıraatlerin bilinen üç şartını taşıyan kıraatlerin sahih kabul edilmesi ağırlıklı görüşler arasındadır. Çünkü bu kıraatlerin kabul edilmemesi durumunda, yedi veya on kıraatin sahih kabul edilmesi manasız olacaktır. Mekkî b. Ebû Tâlib ve İbnü'l-Cezerî gibi kıraat âlimleri bu özellikteki kıraatleri kendi ilkeleri gereğince sahih kabul etmişlerdir. (Süyûtî, 1987:256)

Mevzu kıraat: Rivayet ilmi açısından hiçbir aslı olmayıp uydurma bir senetle bazı kimselere nispet edilen birtakım okuyuşlar bulunmaktadır ki, bunlara mevzu kıraatler denir. Bunun en bilinen örneğini, Ebu Hanife'ye asılsız olarak, Muhammed b. Cafer el-Huzâî'nin nisbet ettiği Fatır sûresinin 28.ayetindeki Allah lafzının ötreli olarak okunmasıyla ortaya çıkan kıraat oluşturur. Böyle bir okuyuşla da anlamı, (haşa) "Allah âlim olan kullarından korkar" şeklinde anlaşılır. Oysaki ayetin gerçek meali: "Allah'tan, kulları içinden ancak bilginler(gereğince) korkar"(Fatır 35/28) biçimindedir. Ancak İbnü'l-Cezerî bu kıraatin aslı olmadığını, bu kıraatle Ebu Hanife'nin(r.a.) bir bağının bulunmadığını, buna rağmen birçok müfessir tarafından araştırma yapılmadan ona dayandırılarak nakledildiğini kaydetmektedir. (İbnü'l-Cezerî, trs:16)

Müddrec kıraat: ‘Bir şeyin içine sonradan katılmış şey’ manasına gelen müddrec kelimesi bu kıraat türüne ismini vermiştir. Esasen Kur’an’dan bir bölüm olmayıp sahabe tarafından tefsir amaçlı ayet-i kerimelerin arasına yazılmış olan ve bazı ravilerin Kur’an’dan olduğu zannıyla yaptıkları aktarmayla bu tür meydana gelmiştir.(İslam ansiklopedisi, 2022) Sahabeler Kur’an’dan olmayı kuşkusuz biliyorlardı ve karıştırmaları söz konusu olmayacak kadar eminlerdi. Bu yüzden Kur’an ile tefsir niteliğindeki bilgileri Mushaflarına yazmaktan geri durmamışlardı. Sonradan gelenlerse bu ziyadeleri kıraat zannetmişlerdi. (Süyûtî, 1987:79) Süyûtî bu türü diğerlerine isnad etmiştir.(Süyûtî, 1987:256)

2.1.5. Kıraat Eğitiminin Tarihçesi

Allah tarafından insanlığa kitapların gönderilmesi büyük bir rahmettir. Kitapların ne dediğinin, ne demek istediğinin anlaşılıp yaşanması yanında bir de okunuş keyfiyetleri vardır. Bu gerçeği en azından Kur'an-ı Kerim örneğine bakarak söylemek mümkündür. Allah Teâla son kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i Hz. Muhammed (a.s)'e göndermiş ve Kur'an-ı Kerim öncelikle kendisine öğretildiği üzere Hz. Peygamber (a.s) tarafından okunmuş ve bu keyfiyet O'nun arkadaşları olan sahabeye de öğretilmiştir. Varlığı itibariyle rahmet olan Kur'an, okunuşu itibariyle de böyle olsun diye Arap toplumunun kullandığı dil dikkate alınarak kolaylaştırılmıştır. Bu sebeple Kur'an, farklı Arap dili ve lehçeleriyle nazil olmuş ve Hz. Peygamber (s.a.s.)onlara bu şekilde okumuş ve okutmuştur. Sonra bu okuyuşların çoğu son arza/arza-i ahirede kaldırılmıştır. Bu hususta Kur'an'ın okunmasını kolaylaştırmayı tevatür derecesinde ifade eden ahruvî seb'a/ yedi harf hadisleri çok meşhurdur. (Fırat, 2011:38)

Yedi harf hadisinden yola çıkıp kıraat farklılıklarıyla ilgili ve konumuzla irtibatlı olarak, Buhârî ve Müslim de bulunan şu hadisle ifade etmeye çalışalım:

“Rivayetlere göre Hz. Ömer şöyle bir meseleden bahsetmiştir:

Resulullah'ın (s.a.s) yaşadığı dönemde, Hişam b. Hakim'i Furkan suresini okurken işittim. Hişam bu sureyi, biraz farklıca, Resulullah'ın bana okutmadığı bir biçimde okuyordu. Neredeyse namazda üzerine atılacaktım, ancak kendimi tutup selam verinceye kadar sabrettim. Selam verince yakasından yakalayıp şöyle dedim:

-Bu sureyi sana bu biçimde kim okuttu? Hişam:

-Resulullah (s.a.s) okuttu, dedi.

-Sen yalan söyledin; zira Resulullah bana bu sureyi, daha da farklı bir şekilde okuttu. Senin okuduğundan başka, dedim. Ve hemen yakasından tutarak, Peygamber'in huzuruna götürdüm.

- Ya Resulullah! Hişam Furkan suresini bana okuttuğunuzdan daha değişik bir şekilde okuduğunu duydum, dedim. Peygamberimiz bana Hişam'ın yakasını bırakmamı buyurup ona da:

- Ey Hişam, oku bakalım! Diye emretti. O da az önce kendisinden duyduğum gibi okudu. Bunun üzerine Allah elçisi:

-Ancak bu böyle nazil oldu, dedi ve sonra bana dönüp:

-Ey Ömer, şimdi sıra sende, hadi oku! Diye emredince ben de onun bana önceden okuttuğu gibi okudum.

-İşte böylece nazil oldu, şüphe yoktur ki kitabımız Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir; siz de ondan kolayınıza geleni okuyun, diye buyurdu.”(Buhârî, 1978: V/ 27)

İşte bu hadis, kıraat çeşitlerinin yedi harf kaynaklı olduğunu, yalnızca lehçe farklılığından doğmadığı sonucunu apaçık ortaya koyuyor. (Çetin, 2013:45-47) Çünkü Hz. Ömer’de Hişam bin Hakim’de Kureyş’tendi. Öyleyse sonuç olarak; Sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) yedi harf hadisindeki ifadeleri Kur’an-ı Kerim’in asıl nüshasının yazılmış olmasından ötürü o şekliyle hiç değişmeden kalmak şartıyla, yalnızca okunurken ve okuyucuya alıştırma safhasında iken Kur’an-ı Kerim metni dışında Hz. Peygamberimizin (s.a.v.) duasıyla ve ancak anlam olarak yakın olan kelimelerle bazı okuyuşlara izin verildiğinin apaçık ifadeleridir. (Çalışkan, 2005:224) Gayet kapsamlı bir ifadeyle şunu diyebiliriz ki: Hz. Peygamberin (s.a.v.) kıraatler hususundaki izni, sahabilere bizzat kendi ağzından çıkan ifadeleriyle olmuştur. (Altundağ, 2001:47)

Kıraatler ilmine ve konularına oryantalistlerde çok alaka gösterip epey önyargılı araştırmalar yaparak çaba sarf etmişlerdir. Theodor Nöldeke, Ignaz Isaak Yehuda Goldziher, Alphonse Mingana, Edisyon Kritikli Mushaf Neşri Ekibi: Gotthelf Bergstrasser, Otto Pretzl, Arthur Jeffery gibi...(Birişik, 2015:166-169)

Bunlara karşılık Müslüman ilim adamları da boş durmayıp faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bunlardan biri olan İbnü’l-Cezerî de Anadolu topraklarında kıraat ilmi çalışmaları yapıp bu coğrafyaya taşıdı, okuttu ve öncülük etti. Böyle büyük adımlar attığı için, milletimiz açısından tarif edilemez öneme sahiptir. (Akaslan, 2017:278) Yıldırım Bayezid tarafından saygı ve ilgiyle karşılanıp, Osmanlı devletinin o dönem merkezi sayılan Bursa’da yedi yıl ikamet etmiştir. en-Neşr fi’l-kıraati-l-aşr isimli meşhur kıraat ilimleri ile ilgili olan tanınmış eserini burada kaleme almıştır. (Taş, 2021:199) Kıraat ilmine olan yöneliş ve başarılarıyla birlikte hadis ilminde de gayret gösterip vukufiyet sahibi olmuştur. (Taş, 2021:200) Osmanlı dönemi âlimleri de İbnü’l Cezerî etkisiyle Kur’an ilimlerinden tecvid ve kıraat ile ilgili birçok eser vermiştir. (Özbek, 2018:559)

Hz. Osman dönemi, kıraat tarihi açısından ilk dönüm noktası kabul edilip onun döneminde ruhsatla ilgili okumalara izin verirken iki kapak arasına konulmayıp sadece bazı sınırlamalar getirilerek okunmasına müsaade edilmişti. Kıraat tarihinin ikinci dönüm noktası ise İbn mücâhid ile devam eder. Onun döneminde kıraatler meselesi Hz. Osman dönemindeki yazı ve başka kriterlerle de korunma altına alınan mütevatir (en doğru, sahih olan) okumalarda, yedi ile sınırlı tutulup böyle şekillenmiştir. (Dağ, 2006:103)) İbnü’l-Cezerî kıraati aşereyi tatbik etmekle beraber İbn Mücahid kıraati seb’a deyip yediyle sınırlandırarak Hz. Osman’dan sonraki kıraatler dönemini yeniden şekillendirmiştir. O yedi harf ki; kıraati seb’a haricinde Kur’an yedi harf üzere nazil olmuştur. Ebu Şame dedi ki: Toplum zannetti ki şu an mevcut olan kıraati seb’a hadisteki yedi harftir. Resulullah zamanında kıraatler çoktu, tek değildi. Ancak İslam şehirlerinde tanınmamıştı. (İbrahim, 1996:68-69)

Kıraatlerle ilgili çalışmalar hicri ikinci asırdan başlayarak ciddi bir şekil almıştır. Resulullah’ın nakliyle sabit mütevatir olan kıraatler bir araya getirilip toplanmaya başlanmış ve bu kıraatlerin bazı vecihlerini tercih edip bilinen imamlara nispet edilerek bunların uygulanmasına devam edilmektedir. (Karaçam, 2006:63)

Kendilerine yedi veya on kıraat nispet edilen imamlardan her birine **kurra** denir. Bu durumda kurra kelimesi tekil anlamında kullanılır. Bu kullanım menşei itibariyle sahabeye kadar gitmektedir. Sahih hadis kitaplarında ve tarih kaynaklarında ahashın Kur’an ve Kur’an’ın okunuşu üzerinde geniş bilgisi olanları için kurra kelimesi kullanıldığına şahit olmaktayız. Bu kelimeyle sadece Kur’an’ı

güzel okuyan ve güzel okuma ilmine sahip olan sahabenin kastedilmediği, aynı zamanda Kur'an'ın anlam ve yorumunu bilip ilgili fikhî hükümlere nüfuz edebilen sahabenin kastedildiği anlaşılmaktadır.(Uludaş, 5:2014)

İbn Mücâhid'in şu tanımlamaları da dikkate şayandır: Kur'an bilgisine sahip olanlar arasında, Arapçayı bilen, i'rab ve kıraat farklılıklarıyla lehçeleri ve kelimelerin ifade ettikleri manalara vakıf olan, kıraatlerin kusurlarını bilip, naklolanları eleştirenler vardır. Bu hususlara sahip olan ilim adamları kıraat imamı olarak addedilip Müslüman diyarlardaki Kur'an hafızları bunlara başvurup kıraati öğrenirler. Bazı kimseler Arapçayı bilir ve kullandığı alanlarda da hata yapmaz ancak Arap köylü misali bu dili bilip sadece okuyabilir. Bu kimse dilinde değişiklik yapamaz, çünkü onun kullandığı kelimeler artık onun yapısı, tabiatı halini almıştır. Bazıları ise sadece başkalarından aldıklarını aktarır, öğrendiğini öğretme haricinde hiçbir şey yapamaz, i'rabda, başka bir şeyde bilmez. Bu kimselerse hafızdır. Bunlar eğitimlerinin üzerinden uzun bir süre geçince hemen unuturlar, i'rab ise kayboluverir. Buna sebep ise hareketlerin birbirine çok benzemesi ve her bir ayette fetha, zamme ve kesrenin çokça bulunmasıdır. Eğer bu kimse Arapça bilgisi ve manaya vakıf olsaydı, bunlara müracaat ederdi. O ise sadece ezberine ve hocalarından duyduğuna dayanmaktadır. Hafız olan kimse unutursa hocalarından duyduklarını da unuttur, kıraat farklılıklarını da birbirine karıştırmaya başlar. Okuduklarında hata yapar ve farkına varmaz. Okuduklarından emin değil kuşkuludur ve kimi zaman farklı rivayetlere geçer, ama asla hata yaptığını kabul etmez. İnsanların nazarında bir otoritedir ve öyle ki ondan kıraat alınabilir ancak o artık unutup karıştırmaya başlamıştır. Bütün bunlara rağmen o, hatalı okuyuşunda ısrar edip karşı çıkarak devam eder. Veya bu kişi kıraati ve bildiklerini unutup i'rab bilgisini karıştırmaya başlayan birinden almış olabilir. Doğal olarak ise kuşkuya kapılır. Tabiki böyle birinin kıraati alınmaz, nakli de delil kabul edilmez. Bazılarının da telaffuzu nettir, anlamları bilir ve lehçeleri bilir, fakat kıraatler ile farklılıkları ve rivayet farklılıkları hususlarında hiç bilgisi yoktur. İ'rab bilgisi onu öncekilerden hiç kimse tarafından okunmamış bir şekilde okutur. Arapça açısından caiz olan böyle bir okuma yaptığı içinde mübtedi olur. Bu ise hoş karşılanmaz ve rivayetler ve tenkitler bundan uzak durulmasına dair nakl olunmuştur. (Maşalı, 2016:45-46)

Müslümanların üzerinde icma ettiği Hz. Osman'ın istinsah ettirdiği mushaflar, çok kısa zaman içerisinde bütün İslam coğrafyasına yayılmış, Ebu'l- Esved ed-Düelî tarafından noktalama işaretlerinin koymasıyla her kesim tarafından okunur olmuştur. Bunun sonucunda, Mushafların gönderildiği şehirler başta olmak üzere yavaş yavaş kıraat ilmi merkezleri doğmuştur. Sonra kıraat ilminin kitaplara nakledilmelerine kadar, hafız ve kıraat âlimleri kıraat vecihlerini aralıksız şekilde birbirlerine aktarmışlardır.

Kıraat alanında yapılan çalışmaların, hicrî 70 ve 80'li yıllara kadar gitmesi ve büyük kıraat âlimlerinin çoğunun tabiundan olması bu ilmin kısa zamanda aldığı mesafeyi göstermesi açısından önemlidir. İlk üç asır içerisinde daha çok Mekke, Medine, Küfe, Basra, ve Şam gibi şehirlerde yoğunlaşan kıraat çalışmaları, o vakitten sonra yapılan fetihler ve yürütülen İslamlaştırma faaliyetlerine paralel olarak Mısır, Kuzey Afrika, Endülüs, İran, Anadolu ve Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Kıraat rivayetlerini almak isteyenlerin, bu geniş coğrafyayı dolaştığına dair rivayetler ve rihleler meşhurdur. Adı geçen merkezlerde bulunan kıraat âlimleri gerek kelimelerde, gerekse med, kasr, imâle, tahfif, idgam gibi telaffuz keyfiyetlerinde kendi şahsî tercihlerini ortaya koyarak bu tercihlerini öğretmeye başlamışlardır. (Bırışık, 2013:43/524) Doğuda ve Endülüs'te bu ilim büyük ilgi ile karşılanıp ehemmiyet verilmiştir. Gerek yedi kıraat ve gerekse on kıraate dair birçok eserler te'lif edilmiştir. (Karaçam, 2009:64)

2.1.6. Kıraatlerin Öğretimine İlişkin Tarikler

Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e Cebrail (a.s) aracılığı ile Kur'an-ı Kerim'i öğrettiği metodların incelenmesiyle bu metotlar ortaya çıkmıştır. Halen bu metotlar üzere kıraat eğitim-öğretimi devam etmektedir.

Sema Tariki: Sema' işitmek, duymak anlamına gelir, öğrencinin dersini hocasından dinleyerek öğrenmesidir. Peygamberimiz Kurân'ı Cebrâil'den, sahâbe de Peygamberimizden dinlemiştir. (Akaslan, 2019:49) Bu yöntem mütekaddimunun benimseyip tuttuğu yoldur. İstima (dinleyip, işitmek) yoluyla kıraat alma diye de isimlendirilir. (Temel, 2018:147)

Arz Tariki: Arz yani kıraati hocaya dinletme âdeti, Hz. Peygamberin her sene Ramazan ayında Kur'an'ı Cebrail'e sunmasına dayanan, verilen dersin sağlamasının yapıldığı bir uygulamadır. (Akaslan, 2019:49) Ashab-ı kiram da bu uygulamayı peygamberimize okuyup arz ederek yerleştirmiştir.

Edâ Tariki: Kıraat öğretiminde sema' ve arz yöntemlerinin bir arada uygulanması metodudur. Aliyyü'l-Kâri; "Eda, kıraatı hocanın ağzından dinledikten hemen sonra aynı keyfiyetle ona sunmaktır, yoksa duymadan okumak değil!" diye tarif eder. İbn Mücâhid ise: "Hocasından duyduğunu aynen muhafaza ederek, hakkıyla arz etmektir" şeklinde izah etmiştir.

Eda tariki öncekilerin nakli yani kıraatin hocadan hocaya naklidir. Hocadan dinlenen kıraat sema yolu olup hocaya okunan kıraat ise arz tarikiyle devam edegelmektedir. Eda tarikinde ise, kıraat hocanın ağzından alınıp hocaya arz etme şekli kısa kısa aralıklar halinde olmaktadır. (Temel, 2018:58)

Kur'an eğitim ve öğretiminde genel olarak sema ile arz metodları uygulanagelmiştir. Bu iki yöntemi tatbik eden müellif kurrallar, tecvid ve meharici hurufa azami derecede ehemmiyet vermiş ve hatta bunlara "kıraatin süsü" demişlerdir. Kur'an'ı Kerim ilk indiği şekliyle okunmalı ve bu da ancak tecvidli okuma ve fem-i muhsin ağızların uygulamasıyla gerçekleşebilir. Bu durumda Kur'an-ı Kerim okunurken; harfî asıl haliyle ve mahreciyle okuyup, tecvid kurallarına uyup, harflerin hakkını vererek, ifrat ve tefrit olmadan orta yolu tutup, tertibe uygun okuyup harf telaffuzlarını tam yapmak gerektir. (Akaslan, 2019:49)

2.1.7. Kıraatlerin Uygulanmasına İlişkin Tarikler

Kıraat ilmi öğretiminin uygulama bölümünde, ilk dönemlerden itibaren iki türlü yöntem icra edilmiş, dersler bu iki usul üzere süregelmiştir.

İnfirâd Tariki: Yanında kimse olmama, tek başına olma anlamlarına gelmektedir. Her bir kıraatin, Kur'an vechinin ayrı bir hatimle okunması-okutulmasıdır. Bu usulde, kıraatlerin her birinin imamları ve ravilerinin usûlleri ayrı ayrı öğretilmek ve okutulmak suretiyle hatim yapılır. Diğer yönetime göre daha uzun zaman alan bu yöntemle yapılan öğretim, uzun yıllar sürebilmektedir. Bu konu üzerinde detaylıca bilgi veren İbnü'l-Cezerî, İmam Şatibi'nin rivayet ve ilgili kıraatin etrafıca ve hakkıyla öğrenilebilmesi için yedi imam ve ravileriyle birlikte toplam 21 hatimle bu öğretimi icra ettiğini bildirmiştir. (Atalay,14-15:2019)

Şüphesiz ki bu tarz çok semerelidir. Fakat neticeye ulaşabilmek için, epeyce uzun vakitler harcanması gereklidir. Sonunda da her imam, temsilcisi olduğu kıraat vecihleriyle tam anlamıyla öğrenilebilmektedir. (Karaçam, 2009:433) Öte taraftan Süyûtî ise el-itkan isimli eserinde farklı kıraatler uygulanırken bunlara gayet dikkatli şekilde yaklaşılmasını söylemiştir. (Süyûtî, 2008:220)

İndirâc Tariki: Dâhil olma, içine sıkıştırma anlamlarına gelmektedir. Kıraatlerin tek tek veya bir arada okutulması ile ilgili bir diğer usul de indirâc usulüdür. İndirâc usulünde kıraatler ve rivayetleri bir arada tedris ve kıraat edilip yani tek bir hatimde okutulmasıdır. Zamanımıza kadar gelebilen metod budur. Bu şekildeki bir eğitimin cem’ul-cümû’ yani tüm kıraatler ve rivayetlerinin infirâd tarikiyle okutulup, sonrasında da hepsinin kıraatlerinin tek bir hatim içinde bir araya getirilmesi gibi değil, öğretimin başında kısa bir mukaddime ve usul bilgilerinden sonra doğrudan hatime başlanmasıdır. (Atalay,14-15:2019)

Gerçekten de kıraat imamlarına bakıldığında bunların hemen hepsinin kıraat ilmini ashabdan almış olan tabiîn veya onların talebeleri olan etbaut-t tâbiîn ulemasından olduğu görülür. Her bir kıraat imamının isnadlarını oluşturan silsilelerde ashabın ileri gelen kıraat bilgini olanlarından bir ya da ikisi ile Resulullah’a (s.a.v.) rivayetlerinin ulaşması bu durumun göstergesidir. (Özbek, 41:2015) Nitekim İbnü’l-Cezerî’de kariler hakkında, hadis ilminde uzmanlaşıp cerh-tadil bilgisine sahip olduğundan sika, salih ve ta’dil gibi lafızlar kullanarak değerlendirmelerde bulunmuştur. (Taş, 2021:205) Dört bin kadar kurraya alfabetik sırayla isim, künye ve lakablarına göre değinip doğum ölüm tarihlerine, talebelerine, hocalarına vs. kimlik bilgilerine yer verip tasnif etmiştir. Kendisinin kimlerden kıraat aldığını ve kendisinden kimlerin kıraat aldığını zikredip bu ilmin hangi yöntem üzere olduğunu vurgulamıştır. (Taş, 2021:207-208)

Kıraat imamları on tanedir ve her imamında ikişer tane ravisi (rivayet edeni) vardır. İsimleri ise şunlardır:

On Kıraat İmami ve Ravileri

KIRAAT İMAMI	TEMSİL ETTİĞİ ŞEHİR	MEŞHUR RAVİLERİ
İbn Amir, Abdullah b. Amir	Şam	İbn Zekvan- Hişam b. Amir
İbn Kesir, Abdullah b. Kesir	Mekke	Kunbül-Bezzi
Asım b. Behdele	Küfe	Ebu Bekir Şu’be – Hafs
Ebu Amr b. Ala	Basra	Duri –Susi
Hamza b. Habib	Küfe	Halef b. Hişam- Hallad b. Halid
Nafi b. Abdurrahman	Medine	Kalun –Verş
Kisai, Ali b. Hamza	Küfe	Duri – Leys b. Halid
Ebu Cafer Yezid b. Ka’ka’	Medine	İbn Verdân – İbn Cemmaz
Ya’kub el-Hadrami	Basra	Ruveys – Ravh
Halef b. Hişam el- Bezzar	Küfe	İshak b. İbrahim- İdris b. Abdulkarim” (Paluvi, trs:5; Altundağ,2001:48)

Bizim ülkemizde ise bu listede yer alan Asım’ın Hafs rivayeti meşhur ve uygulanmaktadır. Tercih sebebi ise, bu kıraatin senedindeki sağlamlık yanında Hafs’ın rivayetindeki sadelik, Kur’an’daki birkaç kelime dışında kaide dışı okuyuşların var olmaması, imale, işmam, teshil gibi bazı mahalli ağızlardan ve lehçelerden kaynaklanan, bilhassa Arap olmayanların uygulamada sıkıntı çekecekleri unsurların var olmaması sebep olarak gösterilir olsa gerektir. (Birişik, 2018:127; Sarı, 1991:475-476)

İbn Mücahid, kıraatleri, kıraati seb’a diye yedi kıraatle sınırlandırırken, sonrasında yedi kıraat üzerine birçok eser yazılması sanki yedi kıraat dışında sahih kıraat yoktur gibi algılanmaya başlamıştı. (Çelik, 2021:731) İbnü’l-Cezerî ise Ebu Cafer, Ya’kub el-Hadrami ve Halef b. Hişam’ı Aşr kıraatlerini de sahih kıraatler kategorisine dâhil ederek bu ilmi zenginleştirmiştir. (İbnü’l-Cezerî, trs :44-45) Bazı müfessirler ise kıraat imamlarının kimilerini, bazı sebeplerden ötürü zikretmemişlerdir. Örneğin; Begavî, dokuz kıraat imamının senedlerini zikredip gelenekte kıraat-i aşereye dâhil, onuncu sırada bulunan Halef bin Hişam’ı zikretmemiştir. Çünkü Küfe kıraat imamlarından olduğu için

kıraatinin ise Kufelilerin kıraatinin aynı olması sebep olarak gösterilebilir. (Saylan, 2021:40) Yani Begavî meşhur yedi kıraatle birlikte, Ya’kub ve Ebu Cafer’in kıraatıyla okuma hususunda ittifak olduğunu bildirmiştir, doğru olan da budur. (Süyûtî, 1987:192)

Kıraatleri sınıflandırma geleneğine devam edilip sahih olup olmadığına yani sıhhat şartları mevcut olup olmadığına bakmadan, şaz kıraatlerde kategorize edilip kitaplarda toplanmıştır. İbnü’l-Cezerî bu konuda ilk adımı atıp İbn Muhaysın, A’meş ve Hasan-ı Basri’yide on kıraate müdahil edip bunları kitabında kıraat tasniflemesine tabi tutmuştur. (Birişik, 2018:110) Daha sonra Yezidi’de bu kıraat tasniflemesi içine dâhil olup Basra kıraat imamı olarak kabul edilmiştir. (Birişik, 2013:43/524) Ancak bunlar kıraat-ı aşere içine ilhak edilmişse de kıraat imamları, rivayetleri bakımından onları diğerleri kadar kuvvetli bulmamıştır.

Mezhepler arasında ulemanın yedi harften muradı ve manası farklı farklıdır. Bu yedi harfin kırk vecihten fazla olduğu dönemler bile olmuştur. Harflerin yani kaç çeşit okunacağını hakkında kesin nas varid olmamıştır. Bundan muradda, Peygamberimiz (s.a.v.) sahabelere nasıl eda edileceğini okutuyordu. Biri bir vecih, biri bir vecih... Peygamberimizin vefatından sonra öğrendikleri kıraat üzere takip ettiler. Tedvin asrı gelince yedi harf ve vecihleri üzerine sınırlamalar getirildi. Bu hususta yedi harf yedi okuyuş ki ümmet üzerine genişletilmiştir ve hangi harf üzerine okunsa isabet etmiş olur denmektedir. (İbrahim, 1996:66)

Yedi harfin teşrii hikmeti, ümmet için kolaylıktır. Çünkü Kur’an-ı Kerim nazil olduğu zaman lehçeler farklı farklıydı. Bu farklı lehçelerin bir lehçede toplanması zordur. Peygamberimizin açıklamasıyla bu hikmet açıklanır:

Übey b. Ka’b dedi ki:

Resulullah Merve’nin taşları yanında Cebrail’le karşılaştı. Sonra Cebrail’e dedi ki:

Ben ümmi bir ümmete gönderildim. İçinde fani ihtiyarlar, acuze ihtiyar kadınlar ve çocuklar var. Cebrail dedi ki:

Onlara emret, yedi harf üzere okusunlar. (İbrahim, 1996:68)

2.2. Hafızlık ve Önemi

Kur’an- ı Kerim’i en başından sonuna kadar eksiksiz ezberlemeye hafızlık denir. Arapça hafeze kelimesinden gelmiştir. Anlamı ise; “korumak, muhafaza etmek, himaye etmek, savunmak, uymak, itaat etmek, ona bakmak, bakımlı tutmak, iyi durumunu sürdürmek, saklamak, depo etmek, bozulmamasını sağlamak, aklında tutmak, hıfz etmektir.” (Enis, Sevalihi, Muntasır, Ahmed, 1972:1/185; Mutçalı, 1995:180) Eş anlamlı olarak ehlü’l Kur’an, sahibü’l Kur’an ve hamil-i Kur’an (çoğulu hamele-i Kur’an) gibi tabirler kullanılmakla birlikte hıfz kelimesi de kullanılır. (İslam ansiklopedisi, 2022)

Allah Teâla emir ve nehiylerini sevgili peygamberimiz aracılığıyla gönderdiği Kur’an-ı Kerim’de “Kat’iyyen şüphe yok ki O zikri(kitabı) Biz indirdik, O zikri(kitabı) muhakkak ki tahrif ve tebdilden koruyacak olanda Biziz”(Hicr, 15/9) ayetiyle taahhüd altına almıştır. Tabii ki bu da; hafızlarımız sayesinde şifahi olarak ve bir de kitabi olarak günümüze kadar hiçbir harf değişmeksizin korunarak getirilmiştir.

Ashab arasında Kur’an’ı ezbere bilip başkalarına öğretmekle görevli kimselere kari(çoğulu kurra) denir ve hafızlık kelimesiyle de eş anlama gelir. (Keskioğlu, 2010:157) Hz. Peygamber’le başlamış, ilk dönemlerde öncelikle metnin korunması amacıyla yapılmış ve kesinlikle yalnızca ayetlerin hıfzedilmesi şeklinde anlaşılmamıştır. Hz. Peygamber’in teşvikiyle ashab-ı kiram

efendilerimiz tarafından devam ettirilen bu çalışmalar aynı zamanda; ümmetin yasası, kanunu, nizamı prensibiyle Kur'an'ı anlayıp yaşamak, uygulamak için çok çaba sarfedilen bir alandı. O dönemlerde ezberlenip hayata uygulanmadıkça birkaç ayetten fazlasına geçilmezdi. Çünkü onlar, Kur'an ahlakıyla ahlaklanıp hafızlık yanında bu kutsal muhafızlığı bir değerler eğitimi olarak görüyorlardı.

Daha sonraları suffa, medreseler, Daru'l-Huffaz, Daru'l Kurra diye eğitim ortamları oluşup medreseler ve son şekliyle Kur'an kurslarıyla bu şerefli ve övülmüş olan Peygamber mesleği devam etmektedir. İlk vahyin ve ilk ayetin "oku" diye gelmesi ve hadislerde "Kur'an-ı Kerim'i ezberleyipte, onun helal ve haramlarını hayatına tatbik eden kimselere cennet vaadinin yanı sıra yakınlarının (akrabalarının)da mükâfata dâhil olacağı, bildirilmiştir. (Tirmizî, 1993: V/13)

"Kur'an'ı ezberleyip hafız olan bir kimsenin misali, köstekli, bağlı devenin sahibi olan kimselere benzer."(Buhârî, 1983:V/23) Hadisi şerifi de Kur'an hafızlarının sorumlulukları hususundaki önem, itina ve ağırlığa dikkat çekilip özen gösterilmesi beklenmektedir. Aynı zamanda namazlarda Kur'an ayetlerinden bir miktar ezbere okumak namazın bir rüknü olarak farzdır. (Bilmen, trs:129) Bu da hıfz etmek ve Kur'an arasındaki belirgin ilişkinin göstergesidir.

Nitekim Kur'an hükümleriyle yaşayıp yaşatmak için bir vasıta olarak değerlendirilen hafızlık, Kur'an'ın okunması ve ezberlenmesinin yanı sıra ibadet niteliği de taşımaktadır. Halk nezdinde saygı duyulup övülen bir müessese olarak günümüze kadar devam etmiştir.

Aslında hafızlık yapmanın geçmişteki ehemmiyetli sebeplerinden biri olan metnin unutulması kaygısı artık teknolojik imkânların ilerlemesiyle ortadan kalkmıştır. Bu durumda Kur'an ile hemhal olurken O'nu anlamak ve yaşamak eksenli bir fikirle hareket etmek halisane bir davranış olacaktır.

Her geçen gün hafızlığa olan rağbetin artarak devam ettiği son yıllarda, din alanında temel kaynak olan Kur'an'ın tanınması ve dinin ana kaynağından öğrenilmiş olması çok önemlidir. Hafızlık eğitiminin Kur'an'ı anlamak ve yaşamak için değil de, manevi bir rütbe veya insanlar tarafından toplumda kazanılan saygın yeri elde etmek için uğraşanların varlığı da yok sayılmamalıdır. Genele şamil olmayan bu anlayış biçimi insanları, hafızlık öğrencilerinin hafızlığa neden başladıklarını sorgulamaya sevk etmiştir. Çünkü çok medihlere mazhar olan hafızlığın ibadet niyeti ile yapılması ancak uygulama olarak dini ve toplumsal hayata aksetmemesi, Kur'an'la kurulması gereken hakiki iletişim adına büyük bir yara ve nakıslıktır. (Şahin,1:2019) Günümüzde Kur'an'ın hükümlerini öğrenip, uygulayıp, başkalarına da öğretme arzusu sanki biraz göz ardı edilir hale gelmektedir.

Dünyanın birçok ülkesinde farklı usul ve metodlarla yapılan hafızlık çalışmaları, ülkemizde resmi olarak D.İ.B. bünyesinde faaliyette bulunan Kur'an kurslarında, hazırlanmış hafızlık eğitim programıyla icra edilmektedir.

Anlama merkezli Kur'an okuma, ezberleme ve öğretilmesini teşvik eden "Sizin en hayırlı olanlarınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir."(Buhârî, 1979:V/21) hadisi lafzi bir Kur'an okumadan çok onu kavramayı, içselleştirmeyi ve anlayarak öğrenmeyi ve öğretmeyi teşvik etmektedir. Sahabe efendilerimizin çoğu, dillerindeki fesahat sebebiyle Kur'an'ı okuduğunda zaten anlamaktaydı. Buna rağmen ayetleri onar onar ezberler, hayatında onu tatbik eder, mutmain olunca bir sonraki on ayete geçerlerdi. Böyle olunca ise okuma ezber, tatbik ve anlama birlikte devam etmekteydi. (Uludaş, 22:2014)

Kur'an'ı ezberlemek, kişinin Kur'an'ı öğrenme, kavrama, yorumlama, anlama ve bu yolda hayatını idame edeceği bir araçtır. Ancak küçümsenmeyecek kadar ehemmiyetli bir araçtır. Hafızlık, ilahi mesajı öğrenme çabasında olan mümini, tek amacı Kur'an'ı ezberleme hedefinin dışına taşıyıp onu bir tüm olarak göstermelidir. (Diyanet dergi, 2022)

İmam Muhammed Abduh demiştir ki: Eğer Kur'an insanoğlunun kalbinde ezberlenerek korunmasaydı ve bu şekilde tevatüren ulaşmasaydı, Müslümanların değerli ve güvenilir bilip itibar edeceği bir Kur'an olamazdı. Dinleri ellerinden çıkıp boşa gider ve ondan hiçbir şey kalmayıp yitirilirdi. Kim Kur'an'ı ezberlemek suretiyle gönlünde koruma şerefine erişirse, o dünyevi ve uhrevi nimete erdirilenlerdendir. Buradan anlaşılansa onun korunmasının kitaplarla, kasetlerle, satırlarla değil, zira gönüllerde muhafaza edilmesi gerektiğine işaret olunmasıdır. Eğer bu şekilde olmasaydı asıl indirilmiş olanla, daha sonra değiştirilerek tahrife uğrayan arasındaki fark anlaşılmazdı. Özellikle teknolojinin çok ilerlediği basım ve yayın tekniklerinin aşama kaydettiği ve bilinçli olarak Kur'an'ı Kerim değiştirme ve hakikate muhalif olarak başka anlamlara dönüştürerek zarar vermeye çalışanların çok fazlaştığı bu asrımızda...

Kur'an hıfzı, başlangıçta toplum için genel bir olgu olarak Kur'an-ı Kerim'in muhafazasında kendini ortaya koymaktadır. Bu doğal süreç, Kur'an-ı Kerim'in bahş olunduğu toplumun genel özelliğinin ümmilik olmasından kaynaklıydı. Aynı zamanda o dönemde yazı malzemesi de gayet derecede sınırlıydı. Ayrıca sözlü kültürün hüküm sürdüğü bir toplumda hıfzın öncelik sırasına sahip olması olağan bir uygulama olarak kabul edilebilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in ezber ile korunması gerektiği düşüncesinin ilk sırada yer alması öncelikle ayetler bağlamında ele alınmaktadır. Bunun delili olarak ise ilk indirilen ayetler gösterilmektedir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, İnsanı kan pıhtısından yarattı. Oku! İnsana bilmediğini öğreten, kalemle (yazmayı) öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir."(Alak, 96/1-5)

Burada, oku emrinin daha önce gelmesi, yani yaz değil de oku denmesi Kur'an'ı muhafazada sözlü kültürün (ezberin) daha önce ve daha evlâ olduğu şeklinde anlaşılabilmektedir. (Kozakoğlu, 24:2019) Peygamber efendimiz Kur'an'ın ezberlenmesine verdiği ehemmiyeti, sözleri ve bunun dışında uygulamalarıyla da sahabelere göstermiştir. Bazen ezberi bir miktar bile daha fazla olanı diğerlerinden ayrı tutmuş ve gerektiğinde onları mensubu oldukları topluma imam ya da reis seçmiştir.

Allah Resulünün hafızlık ile ilgili bazı hadislerine yer verilecektir.

Bu yüce görevi; bin bir zahmet, meşakkat, zorluklara göğüs gererek günümüze kadar ulaştıran hafızlarımız birçok hadiste de övgüyle yer almıştır:

1-Ali b. Ebi Tâlib'den rivayet olduğuna göre Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Her kim ki Kur'an'ı okuyupta, onu ezberler, helalini helal kılıp haramını da haram kılarırsa, Allah, bu Kur'an ile olan ilgisi ve inancı sebebiyle onu cennete gönderir ve hem de aynı anda onun ailesinden olupta cehennem (de yanmak) vacip olmuş olan on kişinin kurtulması için şefaati eder."(Tirmizî, 1965:V/171)

2-Abdullah b. Amr b. el-Âs'dan nakille Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuş idi: "Kur'an sahibine,(hafızına) şöyle denilecek: "Oku ve mertebeye yüksel! (Kur'an'ı okuduğun miktarda cennetin basamaklarından yukarı çık) Aynen dünyada okuduğun gibi oku! Zira senin merteben (cennette yerleşeceğin yer), okuyacağın son ayetle eşdeğerdir, o mertebededir. (okuduğun kadar yükselirsin)"(Tirmizî, 1965:V/177)

3-Ebu Musa el-Eş'ârî'den Nebî (s.a.v)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kur'an'ı muhafazaya ehemmiyet veriniz! Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, Kur'an'ın hafızadan kaçıp kurtulması, bağlı devenin (önemsemeyip boşa vermek eseri) boşanıp kaçmasından daha çabuktur." (el-Ayni, 1308 h.: IX, 338)

4- Ebu Hüreyre'den gelen tarik ile Peygamberimizin (s.a.v) şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Kur'an'ın sahibi olan kişi(hafız) kıyamet günü olunca gelecek ve Kur'an'da: "Ey Rabbim onu ziynetlerinle süsle!" diyecektir. Bundan ötürü o kimseye keramet tacı takılacaktır. Daha sonrasında ise Kur'an: "Ey Rabbim ona yine yeniden ver!" deyince ve bundan dolayı o kimseye kerâmet giysisi olan cennetliklerin giydiği hulle giydirilecektir. Sonra ise Kur'an: "Ey Rabbim o kimseden olanı kabul et, razı ol!" diyecektir. Hemen ardından "oku ve yüksel!" denilecek ve her ayete karşılık olarak birer hasene ilave edilecektir." (Tirmizî, 1965:V/178)

5-Abdullah ibn Mes'ud'dan Nebi (s.a.v)'in şu şekilde buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kur'an sahiplerinden birinin şu şu ayetleri unuttum demiş olması ne kötü şeydir. Belki de unutuldu denilmesi gerekir. Ey Kur'an malikleri (Hâfızları), Kur'an'ı daima okuyarak münazara ediniz! Çünkü Kur'an'ın, Hâfız kimselerin sinelerinden ayrılıp kaçması (ezberlenmiş olan Kur'an'ın unutulması), devenin kaçarak kurtulmasından daha çabuktur.(el-Ayni, 1308 h.: IX, 336)

6- Übeyy b. Kâ'b'dan nakille: Resül-i Ekrem Efendimiz (s.a.v.): "Ya Ebe'l-Münzir! Allah'ın kitabındaki hıfzettığın ayetlerden hangisinin üstün niteliğe sahip olduğunu biliyor musun?" buyurdu. Ben de: "Allâhu lâ lâhe illâ hüve'l-Hayyu'l-Kayyum" diye söyleyince bunun üstüne elini göğsüne vurarak, "Ya Ebe'l-Münzir! İlim sana hayırlı uğurlu olsun" buyurdu.(Nevevi, 1954: II /265)

7-Sehl b. Sâ'd'dan şöyle naklonulmuşturki: "Kadıncağzın biri Peygamber Efendimize doğru gelerek dedi ki: Ey Yüce Allah'ın Resülü, buraya kendimi senin için, yolunda nezretmeye gelmiş bulunmaktayım dedi. Resul-ü Ekrem başını kaldırarak şöyle bir baktı ve arkasından başını aşağı indirdi. Bunu gören kadın peygamberin kendisiyle ilgili bir şey söylememesine binaen oturdu. O sırada Resulullah'ın ashabından biri ayağa kalktı ve : "Ey yüce Allah'ın Resulu, o kadına eğer ihtiyacın yoksa, onu benimle evlendirmisin" diye söyleyince Resulü Ekrem: üzerinde (evlilik için şart olan mehir olacak bir şey) öylesine bir şey var mı? Diye sordu. Bunun üzerine adamda: Allah'a yemin olsun ki yoktur Ey Allah'ın Resülü dedi. Peygamber Efendimiz öyleyse çevrene git de bir bakıver, görelim bakalım bir şeyler bulacak mısın? Dedi. Adamcağz gidip döndü ve: Allah'a yemin olsun ki hiçbir şey yok, bulamadım. Resulullah ise: Bu durumda git de bir bak, acaba demirde olsa bir yüzük bulamaz mısın? Adam yine gitti, döndü ve: Bulamadım, demir bir yüzük bile yok ancak bu üzerimdeki izar (belden aşağısını kapatmak amaçlı kullanılan dikişsiz elbise) var Ya Resulullah. Peygamberimiz (s.a.v) de: üzerindeki izar ile ne yapabilir ki? Onu sen giyinsen ona bir şey kalmayacak. O da giyinse bu kez sana bir şey kalmayacak, deyince adamcağz oturdu, beklemeye koyuldu. Bir süre sonra Resul-ü Ekrem adamın tekrar yanına gelmesini emretti. Adam geldi ve Resulullah ona: yanında (ezberinde) Kur'an'dan taşıdığın neler neler var? Diye sordu. Adam da : Bu sure var, bu sure, bu sure....diyerek muhafaza ettiklerini saydı. Resulullah da: onları ezberden okuyorsun değil mi? Diye sorunca adamda evet diye cevap verdi. Resulullah'da: Bu durumda senin ezberinde olan Kur'an ayetleri karşılığında o kadınla evlendirdim, haydi artık gidebilirsin, diye buyurdu. (Buhârî,1958:VI/237)

8-Süyûtî “el-İtkân’ında Taberani’den aktardığı şu hadisi nakleder. Câbir’den şöyle rivayette bulunmuştur: “Kur’an’ı hıfzetmiş kimsenin Allah katında icab olunmuş bir duası vardır. Bunu, eğer isterse dünyada kullanır, isterse de ahirete saklar.”(Süyûtî, 1973:II/397)

9-Suyûtî “el-İtkân isimli eserinde Taberani’den aktardığı şu hadisi nakletmektedir. Enes’den şu şekilde rivayet olunmuştur ki: Kur’an’ı ezberlemiş olanlar cennet ahalisinin içinde en çok tanınmış olan kimselerdir.”(Süyûtî, 1973:II/396)

10- Süyûtî “el-İtkân’ında Deylemî’den aktardığı şu hadisi nakleder. Hz. Ali’den: (Hz. Ali) şöyle rivayette bulunmuştur: “Kur’an’ı ezbere bilenler, Allah’ın gölgesinden başka gölgenin olmadığı bir günde gölgelendirileceklerdir.”(Süyûtî, 1973:II/398)

11- Süyûtî “el-İtkân isimli eserinde İmam Ahmed ve öteki muhaddislerden almış bulunduğu şu hadisi şöylece aktarır. Ukbe bin Âmir’den: Şu nakilde bulunmuştur: “Kur’an işlenmeyen ham deri üstüne yazılmış bulunsa dahi, ateşin yakamayacağı bir kitaptır. (Ebu Ubeyd, Ukbe’nin demiş olduğu bu sözlerini şu şekilde açıklamıştır: “İşlenmeyen, ham deriden kastedilen mana, mü’minlerin kalbi ve onunla birlikte Kur’an’ı muhafaza eden sinesidir. Bu durumu ”İbnü’l-Enbârî şöyle açıklamıştır: “Ateş ise onu asla yok edemez, yani bu duyan kulaklardan, manasını bilen zihinlerden Kur’an’ı yok edip atamaz demektir. Hakikat ise şöyledir ki onu suyla çıkarıp ıslatıp yıkasa dahi, kalpteki izleri, belirtileri silip yok etmesi mümkün değildir.”(Süyûtî, 1973:II/396) Bu kadar övgülere mazhar olan hafızlık, farz-ı kifaye olup Kur’an-ı Kerim indirilmeye başlamasından günümüze kadar icra edilegelmektedir.

Resulullah (s.a.v) efendimizin hafızlıkla ilgili çokça zikrettiği hadislerinden anlaşıldığı gibi Kur’an’ı hıfzetmiş olan ve Onu öğrenipte, öğreten kişiler büyük ecirler kazanmış olacak, hem dünyevi hem de uhrevi güzide bir derecede bulunacaktır. İşte tüm bu sevindirici haberlerle gerek sahabeler gerekse günümüze kadar gelen tüm Müslümanlar Kur’an ile çok yakın dost olup Onu ezberlemiş ve nicelerine de öğretmişlerdir.

2.3. Hafızlığın Tarihi Seyri

2.3.1. Hz. Muhammed Döneminde Hafızlık

İlk hafız olan sevgili Peygamberimiz (s.a.v) ilk Kur’an öğretmeni olan Cebrail (a.s) Ona: Oku!(Alak, 96/1) deyince ağzı dili dolaşmış, acele edip karıştırmıştı. Bunun üzerine Allah’u Teâla:”(Resulüm!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma. Şüphesiz onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et. Sonra şüphen olmasın ki onu açıklamak da bize aittir”(Kıyame, 75/16-19) deyip teselli etmiş ve onu sadece dinleyip takibe sevk etmiştir.

Sonra ki günlerde de Peygamber Efendimiz (s.a.s) ilk inananlarla Daru’l Erkam da hep birlikte toplanıp Kur’an-ı Kerim okuyor, eğitimlerine devam ediyorlardı. Kur’an merkezli eğitim öğretimle bizzat kendisi meşgul oluyor, bazen onlara Kur’an okuyor ve sanki bir hocanın talebesine gösterdiği alaka ile Ashab’a yaklaşıyor, Kur’an öğretiyordu. Bazı sahabeler tıpkı bir gölge gibi Peygamberin peşinden ayrılmaz ve ondan herşey dinleyip öğrenirdi. Nazil olan vahyi ezberlerdi.(Keskiöğlu, 2010:89)

Sahabeden yedi kişi kurraların ilk kuşağı olarak kabul görmüştür. Hz.Osman, Hz. Ali, Abdullah b.Mesud, Übey b.Ka'b, Zeyd b. Sabit, Ebu Musa el-Eş'ari, ile Ebü'd-Derda'dır. Tüm Müslümanlar tarafından okuyuşlarıyla kendilerine örnek telakki ettikleri yedi kıraat imamının yani Nafi, İbn Kesir, Asım, İbn Amir, Hamza, Ebu Amr, Kisai'nin elde ettikleri bilgileri, ismi sayılan bu sahabilere aittir. (Bozkurt, 1997:15/76)

İlk etapta teker teker ya da az sayıda küçük gruplarla eğitim-öğretim faaliyetleri devam ederken Müslümanların sayılarının çoğalmasına eşdeğer olarak, daireler genişlemişti. Küçük gruplar ve bireysel eğitim yanında belirli ve özel tahsisli alanlar ve geniş okuma grupları oluşmaya başlamıştır. (Çakıcı, 2019:580) Ancak bu Mekke'deki eğitim evresiydi. Ta ki; Medine'ye hicret edip "Suffa" denilen eğitim yeri inşa edilene kadar. Üstü örtülü yer, gölgelik gibi manalara gelen Suffa, İslam tarihinin eğitim-öğretim faaliyetlerinin devam ettirildiğı ilk üniversite ve medresedir. (Hamidullah, 2003:2/768)

Medineye hicretten sonra imkânların daha da iyileşmesiyle Mescid-i Nebevi'nin yanında darü'l-kurra ya da ashabı-suffe ismiyle özel bir mekân oluşturulmuştu. Burada kalanlar ömürlerini ilme adanmışlardı. Bu yüzden önce nazil olan ayetleri ezberleyip daha sonra bunları aralarında müzakere ederek son safhada hayatlarına geçirip yerleştirmek için çaba sarf ederlerdi. Günümüzdeki üniversitelere mukabil İslam'ın ilk üniversitesi sayılan suffada, kurra adıyla isimlendirilen sahabe sayısı 400-500'lere varmıştı. (Baktır,2009:37/469-470;Hamidullah, 2003:769)

Sahabeden maddi durumu iyi olanların yardım ve destekleriyle yürüyen, genellikle bekâr ve fakir sahabenin katıldığı bu eğitim çalışmaları, peygamber efendimiz tarafından yürütölüp belli bir eğitim aşamasından geçtikten sonra bu sahabeler yakın beldelere muallim olarak gönderilirdi.(Karaçam, 2009:91)

Artık eğitim, bu seçkin ve güzide eğitim yuvası suffada Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanında gerçekteşiyor, sürekli artan sayıda hafızlar yetişiyordu. Bu hafızlar ve eğitime devam eden talebeler sayesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) anlattıklarını bizzat işitip ezberleyerek diğeri Müslümanlara iletilmesinde, İslami ahkâmların aktarılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir. Tabii ki Kur'an-ı Kerim'i hıfzetme geleneğinde de Suffa, ölçülemeyecek bir ehemmiyete sahipti. Medine döneminde ashab-ı suffa'yı günümüzdeki yatılı hafızlık kurslarına benzetmek mümkün görünmektedir. (Hamidullah, 2004:42; Kozakoğlu, 32:2019) Bir farkla ki, sadece Kuranın ezberlendiğı bir yer olmanın aksine ahkâmlarının da öğrenilip öğretildiğı bir medrese idi. İmam Ahmed'in Müsned'indeki rivayete göre Hz. Enes diyor ki " Bir adam ki Bakara ve Al-i İmran surelerini okudu mu, bizim gözümüzde çok büyüdü." Sebebi ise, bunların en uzun sureler olmasıydı. Abdullah İbni Ömer, Bakara suresinin üzerinde sekiz sene çalışıp öyle öğrenmesidir. Çünkü hem ezberlerdi, hem de anlamadan bir ayetten bir başka ayete geçmezdi. (Keskioğlu, 2010:78)

2.3.2. Hz. Muhammed Sonrası Dört Halife Döneminde Hafızlık Eğitimi

Kur'an, tümüyle Allah sözüdür ve kelimelerdeki seçilmişlik, ayetlerdeki tertip ve kuruluş ve manasıyla bir vahiy ürünü olduğı anlaşılmaktadır. Kur'an zamanla eskiyen bir kitap değıl, Hz. Peygamber'den itibaren kıyamete kadar varlığını sürdürerek bütün zaman ve insanların kitabı olma özelliğini koruyacaktır.

Cibril (a.s) ve Peygamberimiz vasıtasıyla bize kadar gelen Kur'an tilavetinin esasları, şifahi ve kitabi olarak sağılanmıştır. Sahabe efendilerimiz başta olmak üzere, her nesilden hocalar ve talebeleri tarafından ağızdan ağıza, kulaktan kulağı aktarılıp günümüze kadar hafıza ve kalplere şifahen nakşolmuştur. Ayrıca Kur'an okuma esaslarını içeren tecvid ve kıraat ilmi eserleri de Kur'an harflerinin, ayetlerinin kâmil manada nasıl okunması gerektiğini beyan etmiştir.

Peygamberimiz zamanında Kur'an-ı Kerim'in hepsinin yazılmış olduğu ve birçok sahabenin ezberlemiş olduğu, ancak Peygamberimizin vefatıyla bir araya toplandığı bilinmektedir. Toplanmasını gerektiren hadiseler ortaya çıkarken vahim olan bu durumu fark eden raşid halifeler, bu yüce vazifeyi üstlenip, başarmışlardır. Bilhassa Yemame vak'asında birçok sahabenin şehadeti, Hz. Ömer ve Hz. Ebubekir'i yazılı olan sahifelerin cem edilmesine karar verdirmiştir. (Karaçam, 2009:43) Kur'an-ı Kerim böylece günümüze kadar yazılı yani kitabi olarak gelmiştir.

Hafızlığa duyulan ilgi peygamberimizin ahirete irtihalinden sonra da devam etti. Hafız olan sahabiler sahip oldukları bilgileri kendilerinden sonraki kuşaklara aktarabilmek için gayret gösterip Mekke, Medine, Basra, Şam, Küfe gibi yerlerde derslerine devam ettiler. Basra'da hafız sayısı artınca halife Hz. Ömer onlara maaş bağlanması emrini verdi. Sonraki yıl ise daha da arttı hafız sayısı. Bunlar içinde kadınlarda çoktu. (Bozkurt, 1997: 15/76)

Asr-ı Saadet döneminden sonraki zamanlarda hafızlıkla ilgili çalışmalar, daru'l- kurrallarla birlikte medrese, ribat, dar'ul hadis, daru'l huffaz, ve türbelerde devam etmiştir. Hz. Peygamber ile başlayıp onunla devam ettirilen Kur'an eğitim- öğretim faaliyetleri Hulefa-i Raşidin zamanında daha çok artarak devam etti. Öyle ki bu dönemdeki Kuran eğitim-öğretimi, Hz. Peygamber dönemine nispetle daha da çoğalmış, sistemli ve plan-programlı bir hale gelmiştir. Fakat bu dönemde ki icra edilen dersler hakkında pek bilgilere rastlanmamıştır. Kur'an derslerinin yanı sıra hadis derslerinin de yapıldığını gösteren rivayetler vardır. Mesela Hz. Ömer zamanında Basra valisi Ebu Musa'nın derslerde, mescitte toplanan halka günde sadece beş ayet öğrettiği bilinmektedir. (Çaylı, 6:2005)

2.3.3. Emeviler, Abbasiler Dönemi'nde Hafızlık Eğitimi

Emevi ve Abbasiler döneminde Kur'an eğitim-öğretim faaliyetleri küttab ve camilerde devam ediyordu. Camilerdeki bu eğitim, ders halkaları biçiminde düzenlenerek veriliyordu ve herkese açıktı. Medreselerin bağımsız birer eğitim-öğretim kurumları şeklinde faaliyete başlayışına kadar böyle devam etti. Katılmak isteyen kişi hocadan izin almadan oturup, dinleyebilirdi. Bu ders halkalarının bazısında hadis, bazısında kelam, bazısında fıkıh, bazısında da Kur'an dersleri veriliyordu. Örneğin Şam'daki Ümeyye Cami'sinde ders halkalarının genelinde Kur'an talimleri yapılıyordu. Öğrenci sayısı öyle fazlaydı ki bazı zamanlar 1500'lere dayanabiliyordu veya daha fazla olabiliyordu. Bu rakamlarda bize o dönemin Kur'an eğitim- öğretiminin ne derece faal ve yaygın olduğunu göstermektedir.

Müslümanlar, hicri ikinci asırdan başlayarak sahabe efendilerimizden naklolan yedi kıraati, "Kurra" ismiyle anılan hafızların çevresinde bir araya gelerek, öğrenmeye başladılar. Bu şekilde camilerde, küttablarda ya da tahsis edilmiş alanlarda kurrallar etrafında oluşan ders halkalarında hafızlığın üst mertebesi denilebilecek olan " Kıraat" ilmi tahsili başlamış oldu. Artık Kur'an ihtisası denilebilecek seviyede yedi ya da on vecihle okunulabilmesi için öğretim yapılıyordu. (Kazıcı, 2001:375)

2.3.4. Osmanlı'da Hafızlık Eğitimi

Osmanlı döneminde ki hafızlık çalışmaları ile kıraat ilmindeki en büyük gelişme, İbnü'l-Cezeri'nin Bursa'ya teşriflerinden sonra bu alanlarda yaptığı hizmetleri sayesinde gözle görülür gelişmeler olup, binlerce hafız yetişmiştir.(Bozkurt, 1997:15/76)

Dar'ul kurrallarda (dar'ul huffaz) hafızlık çalışmaları esnasında, sık sık tekrar yapılmasıyla beraber uygulama da yapılması buralardaki eğitim- öğretim yöntemi idi. Bu yöntem, günümüzde dahi işlevini yitirmemiş ve bu geleneğe dayalı olarak devam etmektedir.

Camiler, hemen yanı başlarında bulunan daru'l kurralara neredeyse bir laboratuvar görevi görüyordu. Evliya Çelebi, Osmanlı Döneminde hafızlara verilen ihtimamın, hemen hemen gittiği her yerde müşahade ettiği daru-l kurrallar kadar çok olduğunu belirtmiştir.

Osmanlıda çocuklar, sıbyan mektebinde ilk eğitim olarak Kur'an-ı Kerim temel eğitimini tamamlayınca sınıflandırılarak daru-l kurralara gönderilirlerdi. Sonra buralarda kıraat, meharic-i huruf dersleriyle başlayıp diğer eğitimlerle beraber hıfzlarını tamamlayana kadar daru-l kurralara devam ederlerdi. Akabinde din görevlisi olarak yetişip kariler, imamlar, vaizlerin, hıfzedilenleri rahatlıkla tatbik ettikleri bir uygulama alanı elde etmiş olurlardı.(Özler,17:2019)

Kıraat-ı seb'a ve kıraat-ı aşere eğitiminin verildiği darulkurrallar; mekteb, muallimhane gibi isimlerle zikredilip Anadolu'nun birçok yerinde yer almaktaydı. Darulkurra ismiyle anılan ilk yapılar Amasya'daki Abdullah Paşa, Hatuniyye ve Trabzon'daki Fatih Darulkurralarıdır. Zübdetü'l-irfan kitabının yazarı Seyyid Hamid b. Abdulfettah Elazığ'ın Palu ilçesinde darulkurra inşa ettirip burada Kur'an eğitimi ve kıraat-ı seb'a ve aşere eğitimi vermiştir. Bu eğitimler devlet bazında ihtisas niteliğindedir. Öyle ki, padişah fermanında dahi kıraat-ı seb'a ve aşere vurgusunun sıklıkla yer alması bu ilme verilen azim ehemmiyetin göstergesidir.(Çelik, 2021:57/728-729)

2.3.5. Cumhuriyet Dönemi'nde Hafızlık Eğitimi

Ülkemizde Cumhuriyet'in ilanından sonra Tevhid-i Tedrisat kanununun çıkmasıyla her ne kadar Kur'an kursları buna ilk Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi sayesinde dâhil olmamışsa da o dönem yaşananlardan dolayı insanların teveccühüne mazhar olamamıştır. Bu durum 1950'lere kadar sürmüş ve özel gayretlerle çok az sayıda hafız yetiştirilebilmiştir. 1923-1933'lü yıllarda ülke çapında resmi Kur'an kursları 9 idi. (Bozkurt, 1997:15/76) Gizli, kapaklı, zor şartlarda Kur'an-ı Kerim eğitimi alabilmeyi başaranlar çok az sayıda iken diğerleri kitabımızdan, dinimizden bihaber yetiştirildiler. İbn Abbas'dan nakl olunmuştur: Dedi ki: "Resulullah (s.a.v) şöyle emreyledi: "İçinde (kalbinde) Kur'an'dan az bir miktarda olsa bulunmayan kimse, harap eve benzer." (Tirmizî ,1965:V/177) hadisine binaen harap ve dünyevi bir neslin tohumları atılmış oldu.

1933-1934 yılında 9 adet olan Kur'an kursları, 1947-1948 yılında ise 99 olan kurs sayısı ile birlikte mezun olup diploma alan öğrenci sayısı da bir hayli artmıştır.(İslam Ansiklopedisi, 2022) Cumhuriyet'in ilk yıllarına göre Kur'an kursu sayısındaki yükselmede siyasi partiler arasındaki çekişme oldukça önemlidir.(Kurt, 2009:696) Doğal olarak bu durumların yetişen hafız sayısına yansımaları önlenememiştir.

1950 yılına gelindiğinde çok partili döneme geçilmesiyle birlikte hızla bu oran yükselmiştir. 1950 yılında Kur'an kurslarının sayısı 144 iken 1979 yılına gelindiğinde bu sayı 1548'e ulaşmıştır. Çok partili sisteme geçilmesiyle birlikte Kur'an kursu sayısının ve yetişen talebe sayısının arttığı görülmektedir. (Öcal, 2015: 478) 1980 yılına gelindiğinde 2610 olan sayı 1997 yılına gelindiğinde 5241'e ulaşmıştır. 1997 yılına kadar artan bu sayılar 1998 yılında ise 4890 sayısına düşmüştür. 1999 yılında ise bu sayı 3498'e kadar gerilemiştir. (Öcal, 2015: 478-479) Bu sayıların gerilemesinde 28 Şubat'ta yaşanan olaylar ve bunun akabinde gelen birçok yasak etkili olmuştur. Veriler incelendiğinde 2004 yılında kurs sayısı tekrar artarak 3811'e ulaşmıştır. (Öcal, 2015: 478-479)

Her ne kadar Cumhuriyet döneminde sekteye uğrayan kıraat ilmi çalışmaları ve Kur'an kursları eğitim faaliyetleri tarihin tozlu ve kara sayfaları arasında kalsa da, ülkemizde Kur'an kurslarında eğitim alıp yüzbinleri aşan hafızlar, alanlarında yeterli görüldükten sonra belgelerine kavuşmaları çekilen acıları unutturmaktadır. Bu belgeler, Kur'an kurslarında eğitimlerini tamamlayan hafızlar için her öğretim yılı sonunda bazı bölgelerde, Diyanet İşleri Başkanlığı

tarafından açılan sınavlar sonunda başarı gösterip hak kazananlara verilmektedir.(Bozkurt, 1997:15/76)

2.3.6. Günümüzde Hafızlık Eğitimi Ve Programı

Asırlar boyu Kur'an-ı ezberleyenlere, ezberlenen mekânlara, ezberleten kimselere verilmiş olan isimler değişip amaç ve gayret değişmemiştir. Ancak ülkemizde Kur'an eğitimine dair yaşanan iniş çıkışlı dönemlere binaen zamanın ilerlemesiyle gençlerinde ilgi, ihtiyaç ve alakalarının değişip eskiye nispetle farklılıklar göstermesi, eğitim sistemiyle birlikte Kur'an eğitimi ve öğretimine dair ve özellikle de hafızlığa dair bazı şekilsel ve gelenekselciliklere format atılması gerektiği de yapılan bazı araştırmalar sonucundaki gibi bu araştırmada da gözler önüne serilmiştir.

Günümüzde hafızlık eğitimi, resmi olarak Diyanet işleri Başkanlığı'na bağlı ve bu kurumun hazırladığı program dâhilinde yürütülerek Kur'an Kurslarında yapılmaktadır. Gayri resmi bazı cemaatlerinde kurslarında yapılmaktadır, ancak DiB 'e bağlı olmayan kurslarla alakalı yeterli bilgiye sahip bulunmamaktayız. Bundan başka, az olsa da camilerdeki öğreticilerden, özel bir hocadan ya da aileden birisinden hafızlık eğitimi görüp icra eden öğrencilerin var olduğu da bilinmektedir.

Hafızlık eğitimi, Kur'an'ı Kerim'i tecvid ve meharic-i hurufla öğretip, sure ve dua ezberleri yaptırarak ilmiyal bilgileri öğretmek gibi amaçlarla açılmış olan Kur'an kursları bünyesinde, diğerlerinden ayrılmış bir bölüm ya da grup olarak devam ettirilmektedir. Ya da tümüyle hafızlık amaçlı istihdam edilmiş mevcut binalar bulunmaktadır ve sayısı gittikçe artmaktadır. Buna binaen zamanla yetiştirdiği hafız sayısındaki çokluk ve bu hizmetteki tecrübesine istinaden övgüye layık ve istifade edilecek yönleriyle öne çıkmış kurslar da vardır.

Türkiye'de hafızlık şu ana kadar klasik (geleneksel) yöntemle devam etmiştir. Böyle isimlendirmemizin sebebi, hoca talebe ikilisinin eğitim dönemindeki ilişkisi içerisinde kişi hocasından gördüğüyle amel edip o şekilde hafız yetiştirmesidir. Günümüzde hafızlık ve Kur'an eğitimlerinin devlet tarafından desteklenerek, önünün açılmasıyla birlikte bu eğitimlerin kalite standartlarını yükseltmek için uğraşıp duran kimselerin ve geliştirilmeye çalışılan programların sayıları azımsanacak miktarda değildir.

Kur'an ve din öğretiminde yaş sınırının kaldırılmasıyla beraber D.İ.B. 4-6 yaş Kur'an Kursları açmıştır. Okul öncesinde verilmiş olan bu eğitim ilkokulda devam ettirilebilirse ortaokul döneminde gerek hafızlık kursları, gerekse M.E.B. ile D.İ.B. in ortak projeleri olan hafızlık okullarında tekrar yüzüne okumaya başlamadan daha kısa süreli bir eğitim sonrası hafızlığa başlanabilir. Bunlarla yani geliştirilen, yenilenen sistem ve projelerle hafızlığa olan rağbet artmaktadır.

Son yıllarda yapılan değişikliklerle hafızlık eğitimi, iyi bir seviyeye ulaşmış ancak dünya standartlarını yakalayamadığı gözlenmiştir. Daha da önemlisi hafızlığa tabi olanların tüm dünyada önemli hizmetlere imza atabilecek kimseler olup olmadığı ve Kur'an'ı severek ve doğru anlayarak zararlı din anlayışlarına karşı koyabilecek şekilde donanıma sahip bir Müslüman olup olmadığıdır. Bunun için çalışmalar yapıp iyi neticeler alabilmek adına ülkemizde din hizmetlerine özel bir yer verilmiştir. Amaç ise; Kur'an-ı Kerim'in okunup, anlaşılacak korunup, kıraat ilmine yetkin ve donanımlı öğreticilerin, yeni yetişen kuşaklara öğretmesidir. Unutulmamalıdır ki; nicelik değil nitelik önemlidir. Uygulanan hafızlık programlarına bunların gözetilerek maslahata binaen eklemeler yapılması kaçınılmazdır.

Dünyanın birçok ülkesinde farklı usul ve metotlarla yapılan hafızlık çalışmaları, ülkemizde resmi olarak D.İ.B. bünyesinde faaliyette bulunan Kur'an kurslarında, hazırlanmış hafızlık eğitim programıyla icra edilmektedir. Hafızlık Eğitim Programı "Hazırlık" ve "Ezber" olmak üzere 2 bölüm

ve toplamda 9 dönem olacak şekilde güncellenmiştir. Bu süre içerisinde öğrencilerin hafızlığını tamamlamaları esastır. Söz konusu süre içerisinde hafızlığını tamamlayamayan öğrencilerin kursla ilişkisi kesilecektir.(DİB Hafızlık Eğitim Programı, 2021)

Hafızlık Eğitim Programında yer alan Sosyal Etkinlik, Dini Bilgiler ve Rehberlik derslerine hafız olmayan öğrenciler görevlendirilebilecektir. Rehberlik dersine PDR öğretmeninin girmesi esastır. PDR öğretmeni bulunmaması durumunda Rehberlik, Dini Bilgiler ve Sosyal Etkinlik derslerine aynı veya farklı kursta görev yapan diğer öğrencilerden biri, bunun da mümkün olmaması halinde ise o sınıfın Kur'an-ı Kerim öğreticisi girebilecektir. Hafızlık Takip Komisyonu dönem içinde yaptığı kontrollerde hafızlık eğitimine devam edemeyecek öğrencileri tespit ederek Yaygın Din Eğitimi kapsamında alternatif programlara yönlendirecektir. (DİB Hafızlık Eğitim Programı, 2021)

Başkanlığın Kur'an kurslarındaki eğitim-öğretim faaliyetleri kapsamında öğrencilerden ücret talep edilmeyecektir. Ancak eğitim-öğretim yapılan kursun yatılı olması ya da gündüzlü olup gün içerisinde kursta yemek yeniliyor olması durumunda; il müftüsünün başkanlığındaki İl Eğitim Kurulu veya ilçe müftüsünün başkanlığındaki İlçe Eğitim Komisyonu tarafından giderler tespit edilerek belgelendirilmek suretiyle öğrenciden yeme, içme ve yatak ücreti talep edilebilecektir. Söz konusu ücreti karşılayamayacak öğrencilerin giderleri mahallindeki imkânlarla (vakıf, dernek) karşılanacaktır Kur'an kurslarına devam eden gündüzlü veya yatılı hafızlığa çalışan öğrencilerin fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimleri dikkate alınacaktır. Buna göre; Kur'an kurslarında sınıf ve diğer mekânların yaş seviyelerine göre ayrı ayrı düzenlenmesi, Ortaokul ve lise çağındaki öğrencilerin sınıf ve yatakhanelerinin mutlaka ayrılması ve imkânlar ölçüsünde ayrı binalarda veya farklı katlarda kalmalarının sağlanması, Yatakhanelerde aynı odada kalacak öğrencilerin aralarındaki yaş farkının 2'yi geçmemesine dikkat edilmesi, Öğrencilerin dinlenme, beslenme ve ders çalışma süreçlerine rehberlik ve örneklik etmek amacıyla, nöbetlerin öncelikle kadrolu ve sözleşmeli öğrenciler tarafından tutulması, sağlanmalıdır. (DİB Hafızlık Eğitim Programı, 2021)

Güncellenen programa göre haftalık ders saati toplam 30 saat olarak belirlenmiştir. Ancak okullu hafızlık projesi uygulayan Kurslardaki/Sınıflardaki öğrenciler; 2. ve 3. dönemler ile 8. ve 9. dönemlerde söz konusu Hafızlık öğrencilerinin okul programındaki Kur'an-ı Kerim derslerine, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü arasında imzalanan “Kur'an Kursu- Okul İşbirliğine Dayalı Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi Protokolü”nün ilgili maddesi gereği Başkanlık personelinin görevlendirilmesi sağlanacaktır. Hafızlık eğitimi almak isteyen öğrencilerin ilk olarak kaydının yapılması gereken bölümdür. Haziran ayı ile başlayan ve 10 + 20 + 19=49 hafta olarak 3 dönem şeklinde hazırlanan programın her dönemi bir önceki dönemin devamı niteliğindedir. Her öğrenci, kayıtlı olduğu dönemin kazanımlarını tam olarak aldıktan sonra, bir sonraki döneme kayıt olabilecektir. 3 Dönem olan hazırlık bölümünün her dönemi müfredat olarak farklı içeriklere sahiptir. Hazırlık bölümünü hedeflenen süreden daha erken bitiren öğrenciler Hafızlık Takip Komisyonu onayı ile hafızlığa başlatılabilecektir. Aynı zamanda hafızlığa başlama tarihi, öğrencinin 1. cüzün 1. sayfasını ders olarak verdiği tarihtir. (DİB Hafızlık Eğitim Programı, 2021)

Hazırlık dönemini başarıyla tamamlayan öğrencilerin Hafızlık Takip Komisyonu onayı ile hafızlığa başlama tarihleri girilmiş, Ezber Takip Sistemi ile günlük veri girişi yapılacak öğrencilerin hafızlık eğitimi aldıkları 10+20+19+10+20+19=98 hafta ve 6 dönemden (4. ve 9. dönemler arası) oluşan bölümdür. Bu bölümün ilk 5 dönemi öğrencinin hafızlığını tamamlanması üzerine, son

dönemi ise Hafızlık Tespit Sınavı öncesi tekrar etmesi üzerine planlanarak hazırlanmıştır. Programa aynı öğrenci en fazla üç dönem kayıt olabilecektir. (DİB Hafızlık Eğitim Programı, 2021)

Programa, kıraat alanında yeterliğe sahip ve müftülükçe ders işlemesi uygun görülen personel görevlendirilecektir. Buna göre; müftülükçe ders işlemesi uygun olan personel arasından öncelik sırasına göre;

1. Dini Yüksek İhtisas/Eğitim Merkezi Müdürlüklerinde Müdür, Eğitim Görevlisi ve Öğretmen kadrolarında görev yapanlar,
2. Kıraat (Aşere-i Takrib),
3. Tashih-i Huruf Rehber Öğretici,
4. Tashih-i Huruf,

Hizmet içi eğitim programlarından birini başarı belgesi alarak tamamlamış olanlar, söz konusu personel bulunmaması durumunda; dini mûsikî alanında temayüz etmiş ve müftülükçe ders işlemesi uygun görülen kadrolu, sözleşmeli ve geçici öğreticiler veya kadrolu, sözleşmeli, imam-hatip/müezzin-kayyımlar görevlendirilebilecektir.

Konular işlenirken programda belirlenen sıralamaya dikkat edilecek, mahreç ve sıfatlar tam yerleşmeden sonraki konulara geçilmeyecektir. Programda yer alan ders ve konuların uygulama ağırlıklı işlenmesine öncelik verilecektir.

Program uygulanırken öğrencilerle birebir ilgilenilecektir.

Programın uygulanmasında bireysel uygulamalar, koro halinde icralar gibi farklı eğitim öğretim tekniklerinden yararlanılacaktır.

Programdan hedeflenen kazanımların gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan araç ve gereçler (ses sistemi, kayıt sistemi, görsel araçlar vb.) imkânlar ölçüsünde sınıflarda bulundurulacaktır.

Haftalık ders programı yapılırken Talim ve Dini Mûsikî dersleri aynı günde yer almayacak şekilde planlanacaktır.(DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018)

Bu program öğrencilerin, hafızlık eğitim sürecini daha nitelikli bir şekilde tamamlamalarını, harflerin mahreçleri ve sıfatları ile ilgili eksiklerini gidermelerini, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun talimli bir şekilde okuma bilgi ve becerilerinin geliştirilmesini hedeflemektedir.

Bu program, öğrencilerimizin; Kur'an'ın anlaşılmasında önemli rol oynayan Arapça eğitiminin gerektirdiği dil bilgisi olan dinleme-konuşma, okuma-anlama ve yazma gibi alanların tamamında temel düzeyde bilgi ve becerilere sahibi olmalarını, öğrendiklerini günlük hayatta uygulayabilmelerini, Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasına vakıf olmalarına katkı sağlamayı, Kur'an kurslarında yürütülmekte olan yaygın din eğitimi hizmetlerini daha etkin ve kalıcı hale getirmeyi hedeflemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığının insan kaynağını İmam-hatip liseleri ile ilahiyat/İslami İlimler Fakülteleri mezunları oluşturmaktadır. Söz konusu mezunların mesleki yeterliklerinde Kur'an-ı Kerim ve İslami ilimler önemli bir yere sahiptir. Programla Kur'an kursu öğrencilerinin Kur'an-ı Kerim'i okuma, anlama ve temel İslami ilimlerle ilgili bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Hafızlık Takip Komisyonları müftülüklerce düzenlenecek olan program çerçevesinde her dönem en az bir defa Kur'an kurslarına giderek öğrencilerin takibini gerçekleştirecektir. Hafızlık Takip Komisyonları, hafızlığın bütün süreçlerinde öğrencilere, öğreticilere ve gerektiğinde velilere din hizmetlerinde hafızlığın önemiyle alakalı gerekli motivasyonda bulunarak, öğrencilerin ruh ikliminde ve gönül dünyalarında istikbale dair umut vaat eden bir vizyon ve tasavvur oluşturma

konusunda rehberlikte bulunmalıdır. Böylece öğrencilerin zihinlerinde hafızlığın öneminin daima canlı tutulması sağlanmış olacaktır.

Bir önceki ölçme ve değerlendirmede tespit edilen eksikliklerin daha sonraki dönemlerde giderilip giderilmediği kontrol edilmeli, süreklilik arz eden hataların düzeltilmemesi durumunda öğrenci ve öğretici için mevcut program dışında alternatif eğitim programlarına teklifi yapılacaktır. Gelişen ve değişen dünyada çağın gerektirdiği olumlu her türlü materyali kullanarak hafızlık eğitimindeki verimliliği arttırmaya, güncel kalmaya her zaman özen gösteren Başkanlığımız, Hafızlık eğitimi programlarında kayıtlı öğrencilerin ezberlerini takip etmek üzere “Hafızlık Ezber Takip Sistemi (HETS)” hazırlamış ve pilot uygulaması başarıyla tamamlanmıştır. Hafızlık başlama tarihinden itibaren her öğrencinin günlük ders girişlerinin yapılacağı bu uygulama aynı zamanda her öğrenciye ait dijital bir hafıza oluşturmayı da amaçlamaktadır. (DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018)

T.C. Anayasası’nın 24. maddesi (VI. Din ve Vicdan Hürriyeti) : Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, yaş olarak küçük olanların kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” (T.C. Anayasası, 1982: 24)

T.C. Anayasası’nın 136. maddesi (İ. Diyanet İşleri Başkanlığı): “Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.”(T.C. Anayasası, 1982: 136)

İhtiyaç duyulan yerlerde okuma salonu, aile ve dinî rehberlik merkezi, gençlik çalışmaları merkezi ve benzeri yerler açmak ve bunlarla ilgili işleri yürütmek,

İslam dinine mensup farklı dinî yorum çevreleri, dinî-sosyal teşekküller ve geleneksel dinî-kültürel oluşumlarla ilgili çalışmalar yapmak,

Kur’an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenler için kurslar düzenlemek ve Kur’an Kursları açmak, (DİB Kuruluş ve görevleri, 2018) D.İ.B’in görevlerindendir.

1982 anayasasının 24. maddesine göre Devlet örgün eğitim içerisindeki dini eğitimi zorunlu hale getirip kendi gözetim ve denetiminde yapmak istemektedir. Bundaki amacın geçmişte yaşanan olumsuz olaylardan dolayı dini eğitimin yanlış yerlerde yapılmasını engellemek ve milli birlik ve beraberliği sağlamaktır. Örgün eğitim dışındaki dini alanda verilecek her türlü eğitime (hafızlık dahil) isteğe bağlı olması ve küçükler için ise velilerinin şartı aranmıştır. Bu bağlamda Anayasanın 136. maddesinde Diyanet İşleri Başkanlığının görevleri arasında milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi sağlamak olduğu ifade edilmiştir. Türkiye de örgün eğitim içerisindeki zorunlu dini eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı verirken bunun dışında kalan dini eğitimi ise Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından verilmektedir. Hafızlık eğitimi vermek Diyanet İşleri Başkanlığı görevleri arasında sayılmıştır. Hafızlık eğitiminin nasıl verileceği ise yönetmeliklerle belirlenmiştir.

Kur’an Kurslarıyla ilgili birçok yönetmelik ve yönerge çıkarılmıştır. Son çıkarılan 2012 tarihli yönetmelikle Kur’an Kurslarının temel hedefleriyle ilgili bilgiler yer verilmiştir. Resmi Gazete ‘de 07.04.2012 tarih ve 28257 sayıyla son olarak yürürlüğe giren Kur’an kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği’ne göre Kur’an kurslarının temel hedefleri şu şekildedir:

Madde 13: Kur’an Kurslarının faaliyetleri;

a) Kur’an-ı Kerim’i kurallarına uygun öğretmek,

- b) Kur'an-ı Kerim'i kıraatine uygun okumayı öğretmek ayrıca bu konuyla ilgili teorik ve uygulamalı çalışmalar yapmak,
- c) Dini vecibeleri gerçekleştirmek için lüzumlu Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini ezberletmek ve anlamını açıklamak,
- d) Hafızlık eğitimi vermek,
- e) Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak,
- f) Peygamberin hayatını anlatmak ve İslam dinin temel esasları hakkında öğretici bilgiler vermek,
- g) Sosyal ve kültürel faaliyetler gerçekleştirmek.

Madde 16: Kayıt kabul şartları;

- a) Türkiye Cumhuriyeti nüfus hüviyetine sahip olmak ve dilekçe vermek.

b) Başka ülke vatandaşlar için Diyanet Başkanlığının izni ve Dışişleri Bakanlığının görüşüyle (Ülkemizde oturum veya eğitim izni alanlar müstesna tutulmuştur.) (DİB Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012)

Daha önceleri çıkarılan yönetmeliklerde ilköğretim eğitiminden mezun olma şartı aranırken 2012 yılında çıkarılan bu yönetmelikle bu şart tamamen kaldırılmıştır. Herhangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir.

Son çıkarılan yönetmelikte hafızlık eğitimiyle ilgili profesyonelleşme çabalarının olduğu dikkat çekicidir. Kur'an-ı Kerimi kurallara uygun olarak ve kıraate uygun okumayı öğretmek hafızlık eğitimi veren kursların görevleri arasında yer almaktadır. Sadece Kur'an-ı Kerimle ilgili eğitim faaliyetleriyle hafızlık eğitimi veren kursların görevleri sınırlandırılmamıştır. İslam dininin temel esasları ve Peygamberin hayatını anlatmak bu görevler arasında sıralanmıştır. Sosyal ve kültürel etkinliklere ayrı bir başlıkta değinilmiştir. Bu sosyal ve kültürel etkinlikler hayata geçirilmiş midir yoksa kâğıt üzerinde kalmış mıdır, ankete katılan öğrencilerin verdikleri cevapların analiz ve yorumlamasında ortaya çıkarılacaktır. Son olarak, bu yönetmelikle hafızlık eğitimi için eskiden olduğu gibi herhangi bir yaş sınırının getirilmemesidir.

Diyanet İşleri Başkanlığı her eğitim öğretim yılı için hafızlık uygulama esaslarını belirlemektedir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı için yayınladığı Kur'an Kursları Uygulama Esasları ile hafızlık eğitimi, Kur'an Kurslarında tam yıl tam gün esasına göre gerçekleşmektedir. Hafızlık eğitimi, eğitim-öğretim yılı içerisinde 3 dönem üzerinden yapılmakta, I. ve II. dönem arka arkaya geldikten sonra tatile girilmekte ve III. Dönemle sonlandırılmaktadır. Tatil, ortalama bir hafta iken dönemler yaklaşık dört aydır. Kayıt işleri e-okula benzer bir uygulama olan DİBBYS/EHYS tarafından yapıp müftülüğün onayına gönderilmektedir. Herhangi bir dönem başında yeni kayıt alınabilmektedir (DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018/2019)

Hafızlık, temel iki program üzerinden gerçekleşmektedir: Birinci program, hafızlık temel eğitiminin verildiği en fazla 3 dönem olan ilk aşamadır. İkinci program ise hafızlık eğitiminin verildiği en fazla 12 dönem olan son aşamadır. İkinci programa devam etmek için I. programı başarı ile bitirme şartı aranmaktadır. Bu süreçte hafızlık programında başarıya ulaşamayanların kurslarla ilişkisi kesilmektedir. Ayrıca her tür ortaokullardan beşinci, altıncı ve yedinci sınıf öğrencilerinin, velilerinin dilekçeleriyle bir yıl eğitim öğretime devam etmeme hakları vardır. Liselerde bu hak iki yıldır. Ayrıca açık liseye giden, lise çağında bir öğrencinin en fazla 24 ay hafızlık alma hakkı bulunmaktadır. Hafızlık eğitiminin, eğitim veren mekânların her eğitim kademesi ve yetişkinler için ayrı ayrı sınıflarda verilmesi gerekmektedir. Hafızlık eğitimi yatılı yapan ortaokul ve lise talebelerinin yatakhane ve yemekhanelerinin ayrılması, ayrıca mümkünse farklı kat ve binalarda

olması emredilmiştir. Aynı yatakhanelerde kalanların arasındaki yaş farkı en fazla iki yıl olmalıdır. (DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018/2019)

Hafızlık eğitimi verilen yatılı Kur'an Kurslarında, psikolojik danışman ve rehber öğretmenlerin çalıştırılması esastır. Hafızlık eğitimi haftada 30 ders saati üzerinden uygulanmaktadır. Bu ders saatleri içerisinde Kur'an-ı Kerim'i 23, Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri ve Tatbikatı 2, Dini Bilgiler 2, Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 3 saattir. Hafızlığı eğitimi programı 24 ay üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bunun 4 ayı hazırlık, 16 ay ezber, 4 ay pekiştirme'dir. Hafızlık eğitimi tamamlayanlar DİB tarafından yapılan sözlü sınava girmekte ve 100 üzerinden 70 alanlar hafızlık belgesi almaya hak kazanmaktadır. (DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018)

Türkiye'de hafızlık eğitimi iki şekilde verilmektedir. İlk olarak Devlet tarafından verilen hafızlık eğitimidir. Diğer ise gayri resmî yollarda verilen hafızlık eğitimidir. Aşağıda bu sınıflamaya göre bir tasnif yapıp açıklanmıştır.

Hafızlık eğitimi devlet tarafından genel olarak iki farklı kurumda verilmektedir. Bu kurumlardan ilki Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı verilen hafızlık eğitimi, son yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde verilen hafızlık eğitimidir.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat Kanunu ilan edildi. Bu kanuna bağlı olarak kurulan Diyanet İşleri Reisliği bünyesinde hafızlık eğitimi icra edilmiştir. 1950 tarihli ve 5634 sayılı yasayla Diyanet İşleri Reisliği ismi, Diyanet İşleri Başkanlığı olarak değiştirilmiştir. (Öcal, 2015: 464) Daha sonra herhangi bir değişiklik olmadan kurumun ismi bu şekilde kullanılmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) görevleriyle ilgili yasanın 7. maddesine göre hafızlık eğitimi vermek, "Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü" görevleri arasında sayılmıştır. Bu görev tanımı da ; "Kur'an-ı Kerim okumak, anlamını öğrenmek, hafızlık yapmak, din eğitimi almak isteyenler için kurslar düzenlemek ve Kur'an kursları açmak " şeklinde açıklanmıştır. (DİB Kuruluş ve Görevleri, 2018)

3. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

“Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)” isimli çalışmada, Elazığdaki Hafızlık Kur’an Kursları ile görüşülerek kıraat farklılıkları ve alt dalları eğitim programına dâhil edilebilir mi, ya da hafızlığın neresinde verilmeli, sorularını cevaplamak için 50 Hafızlık Kur’an kursu öğreticisine anket uygulanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların yaş aralığı

Yaş aralığı	F	%
20-30	9	18,0
31- 41	19	38,0
41-50	11	22,0
51-60	11	22,0
Toplam	50	100,0

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Yaşınız?” sorusuna ilişkin sonuçları incelendiğinde, Kur’an kursu öğretmenlerinin (n=9) %18’inin 20-30 yaş aralığında olduğu, (n=19) %38’inin 31-41 yaş aralığında olduğu, (n=11) %22’sinin 41-50 yaş aralığında olduğu, (n=11) %22’sinin 51-60 yaş aralığında oldukları görülmektedir.

Bu tablodaki bilgilere bakılarak öğretmenlerin ekserisinin; gençlerin ve çocukların davranış ve hissiyatlarını anlayabilecek, tecrübeli ve canlı, hareketli bir yaş aralığında bulunup eğitim açısından yenilik ve modernizasyonlara açık ve uygulayabilecek deneyime sahip olması gayet olumlu bir durum olarak değerlendirilmiştir. Yine Fatma Şahin’in “Amaç Araç Dengesi Bakımından Hafız Adayları, Velileri Ve Öğreticilerin Hafızlık Algıları” isimli yüksek lisans tezinde bu yaş aralığındaki öğretmenlerin dinamik ve tecrübeli olup bu durum ise birçok bakımdan olumlu karşılanmıştır.(Şahin, 71:2019)

Birde bu yaşlarda illaki anne, baba, hala, dayı oldukları düşünülürse ailede sürekli gözlemlenen çocuk tecrübe edindiren öğreticinin öğrencilere daha müşfik ve anlayışla davranması olasıdır. Öğitmenler neredeyse 7-8 yıllık tecrübeden sonra sorunlara daha çabuk çözüm bulan, yöntemleri kendi katkısıyla yoğuran biri haline geliyor. Tabii ki ilk yıllarında olsa bile çeşitli eğitimler ve araştırmalarla bu tecrübevari bakış açıları ve beceriler kazanılabilir.

Tablo 2. Katılımcıların cinsiyeti

Cinsiyet	F	%
Erkek	31	62,0
Kadın	19	38,0
Toplam	50	100,0

Tablo 2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Cinsiyetiniz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 2’de incelendiğinde Kur’an kursu öğretmenlerinin (n=31)%62’sinin erkek, (n=19)%38’inin kadın olduğu görülmektedir.

Bayan öğretmenlerin sayısının daha az olmasının sebebi Elazığ’daki kız hafızlık Kur’an kursu sayılarının erkek hafızlık Kur’an kursu sayılarına nispetle az olmasıdır. Buda arz talep meselesidir. Aynı zamanda kız çocuklarının ekseriyeti örgün öğrenime ara vermeden devam ettikleri için hafızlık Kur’an kurslarına erkeklere nispetle rağbet azdır ve bu durum Bayan Kur’an kursu öğretmenlerinin

azlığını getirmiştir. Seyhan Yıldırım'ın "Sosyolojik Açıdan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler" isimli yüksek lisans tezinde de erkek hafızlık öğrencilerinin kız öğrencilerden daha fazla olduğu ve erkeklerin daha çok diyanet personeli olarak görev almak isteyip kızların ise tıp, mühendislik, öğretmenlik vs. mesleklere dair ideallerinin oluşu gösterilebilir, (Yıldırım, 131:2021) demiştir.

Erkek öğrencilerin sayısının bayanlara oranla fazla olmasının sebebi ise; kurs sayısı ve erkek öğrenci sayısının fazla olmasıdır. Erkek öğrenci aileleri, çocuklarını açıktan okutup hem uhrevi hem dünyevi anlamda önlerinin açık olması düşüncesiyle bu kurslara daha çok yönlendirmiştir.

DİB'in alımlarının çok olması ailelerin, çocukları için imam, müezzin olarak hayatlarını kimseye yük olmadan idame etmelerini düşünerek hafızlık Kur'an kurslarına yönlendirmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların mezun olduğu okul türü

Okul türü	F	%
Önlisans	29	58,0
Lisans	20	40,0
Lisansüstü	1	2,0
Toplam	50	100,0

Tablo 3'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğrencilerinin "En son mezun olduğunuz okul" sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 3'de incelendiğinde, Kur'an kursu öğrencilerinin (n=29) %58'inin önlisans, (n=20) %40'ının lisans, (n=1) %2'sinin ise lisansüstü bölüm mezunu oldukları görülmektedir.

Kur'an kursu öğrencilerinin ekseriyetinin önlisans mezunu olup lisans mezunlarının daha az olması dikkate değer bir meseledir. Bu durumda lisans mezunu olan kimselerin öğreticilik değilde sosyal, ekonomik, eğitim vb. nedenlerle öğretmenlik, vaizlik, müftülük ve alanla ilgili başka mesleklere yönelmiş olmaları etkili olabilir.

Eğitim şartlarının gitgide olgunlaştırılması aradaki farkı kapatacak gibi görünmektedir. İnsanların artık eğitime büyük bir ehemmiyet vermesi şartları gözetmeksizin okumaya, eğitime sevk etmiştir. Eğitim durumunun maaş farklarına yansımaları ise unutulmaması ve gözardı edilmemesi gereken bir etken olmuştur.

Hafızlık eğitimi veren kurslar ile ihtiyaç odaklı ve 4-6 yaş Kur'an kursları kıyaslanamayacak derecede farklı ortamlardır. Çünkü hafızlık eğitimi diğerlerine göre çok uzun bir zaman almaktadır. Hitap edilen kesim ve zaman gayet derecede ayrı olduğu için bu eğitimi veren kurs öğrencilerimizin de o nispette donanımlı, farklı olması gerekmektedir. Dolayısıyla pedagojik formasyona sahip olmalı ve dini yükseköğrenim yapmaya gayret etmelidir. Bu donanımın belki de ilk unsuru kıraat alanında olmalıdır ki, hafızlık öğreticisi tamda bu sahanın ortasında yer almaktadır. Ancak kıraat ilmine vakıf öğrencilerin yetersizliği sebebiyle yetkililer kolaylaştırıcı kararlar vererek, bu alandaki eğitimden tam olmasa da tamamlayıcı şartlara haiz kimseleri görevlendirmiştir. Aynı zamanda bu ilme sahip olanların hedef kitleye verimli olabilmek için öğretim bilgi-becerisine sahip olması gerekmektedir.

Tablo 4. Katılımcıların görev süresi

Görev Süresi	F	%
0-5	19	38,0
6-10	15	30,0
11-15	6	12,0
16-20	1	2,0
20+	9	18,0
Toplam	50	100,0

Tablo 4’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Kaç yıldır Kur’an kursu öğreticisi olarak görev yapıyorsunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 4’de incelendiğinde Kur’an kursu öğretmenlerinin (n=19) %38’inin 0-5 yıl arası, (n=15) %30’unun 6-10 yıl arası, (n=6) %12’sinin 11-15 yıl arası, (n=1) % 2’sinin 16-20 yıl arası, (n=9) %18’inin ise 20 yıl ve üzeri görev yaptıkları görülmektedir.

Kur’an kursu öğretmenlerinin ekseriyeti görevinin ya ilk beş yılında ya da ilk on yılındadır. Buda öğreticiyle öğrencinin yaş farklarının yakın olması ihtimaliyle yola çıkılınca genç ve çocuk neslin daha da iyi anlaşılmasına, empati yapabilmeye, arkadaşça davranabilmeye güzel bir vesiledir. Ancak her meslekte olduğu üzere öğreticilikte de tecrübenin önemi çok büyüktür. Tabii ki öğrencilere doğru yaklaşım ve onları anlamada duygusal ve psikolojik yönlerinin etkisi azımsanmamalıdır. Çünkü görev süresinin fazla olması tecrübeli davranışlar meyvesini verebilirken, bıkkınlık, yorgunluk gibi olumsuz sonuçlar meydana getirmiş olabilir. Hele de hafızlık öğreticiliğinin yıpranma payını biraz daha fazla düşünürsek yıllar geçtikçe artık bu uzun soluklu süreci kaldıramayıp diğer, yani ihtiyaç odaklı Kur’an kurslarına geçen öğretmenlerimizde bir hayli bulunmaktadır.

Tablo 5. Katılımcıların kıraat ilmine ilişkin eğitim durumları.

	F	%
Evet	25	50,0
Hayır	23	46,0
Kararsızım	2	4,0
Toplam	50	100,0

Tablo 5’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Kıraat ilmine ilişkin herhangi bir eğitim aldınız mı?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 5’de incelendiğinde (n=25)%50’sinin kıraat eğitimi aldığı, (n=23)%46’sının kıraat eğitimi almadığı, (n=2)%4’ünün ise kısmen kıraat eğitimi aldığı görülmektedir.

Hafızlık öyle yüce bir makam ve görevdir ki; O kitabın sahibi hafız kimseye, O’nu korumak ve sahibi olmak görevini vermiştir. O kitap ki Hz. Muhammed (s.a.v.) sahih bir biçimde Cebrail’den (a.s.) almış ve böylece kıraat ilminin varlığı da başlamıştır.

Hz. Muhammed’e Kur’an’ın indirilmeye başlaması ve yedi harf hadisiyle birlikte intişar eden kıraat farklılıkları günümüze kadar ulaşabilmiş ve müstakil bir ilim dalı haline gelmiştir. Kur’an’ın hem lafzen okuma yönüyle, hem de manaya etki etmesiyle ilişkisi olan kıraat farklılıkları zenginlik katıp diğer birçok ilim dalını da etkilemiştir.

Yeryüzünde hiçbir kitabın sahip olmadığı kadar ezberleyeni mevcut olan Kur’an’ı Kerim’i ezberlemiş olan hafız öğretmenlerimizin, bu sahada bulunupta kıraat ilmiyle azda olsa hemhal

olmamaları mümkün değildir. Belki az alınmış olması mümkündür. Kıraati seb’adan ya da aşereden, Kur’an’ı tümüyle değilse de bazı surelerinin farklı okunuşlarını, kimileri küçüklüklerinde Arap okuyucuları dinleyince onlar gibi okumaya çalışıp, böylece farklı kıraatlerden haberdar olduklarını belirtmişlerdir.

Kıraat ilmi eğitimi kâmil manada olmasa da lisans ve lisansüstü eğitimlerinde alınabilmiş olup, öğretmenlerin diğer bir kısmı ise bu ilmin eğitimlerine tabi olmamıştır.

Tablo 6. Katılımcıların kıraat ilmine ilişkin bilgi düzeyleri.

	F	%
İyidüzeyde	4	8,0
Ortadüzeyde	24	48,0
Altdüzeyde	17	34,0
Bilgimyok	5	10,0
Toplam	50	100,0

Tablo 6’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Kıraat ilmine ilişkin bilgi düzeyinizi belirtiniz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 6’da incelendiğinde Kur’an kursu öğretmenlerinin (n=4)%8’inin kıraat ilmi bilgi düzeyinin iyi düzeyde, (n=24)%48’inin kıraat ilmi bilgi düzeyinin orta düzeyde, (n=17)%34’ünün kıraat ilmi bilgi düzeyinin alt düzeyde, (n=5)%10’unun ise kıraat ilmi bilgi düzeyinin “bilgim yok” diye cevapladığı görülmektedir.

Kıraat ilmi ifadesi kullanıldığında, Kur’an-ı Kerim’in Allah katından indirildiği dönemdeki okunma şeklini belirlemek ve hiç değişikliğe uğramadan asıl şekliyle aktarmak gayesiyle doğmuş ve Kur’an-ı Kerim’in sağlamlık, gerçeklik yönüyle direk ilişki halinde olan bir bilim dalı diye ifade edilmiştir. Bu gayeyle şekillenmiş kıraat ilmiyle ilgili çalışmalar, sadece kıraat farkları konusu ile sınırlı kalmayıp alt dalları biçiminde vakf-ibtida, tecvid, mushaf yazımı, anlam bilgisi gibi alt ilimleri dâhil ederek genişlemiş, sınırlı ve sabit olmaktan uzaklaşmıştır. Bu içerikle yapılan çalışmalar ise ilk dönemden günümüze kadar devam etmiş ve hala devam etmektedir. (Maşalı, 2016:9)

Görüldüğü üzere öğretmenlerin kıraat ilmine ilişkin bilgileri çoğunlukla orta düzeydedir. Çünkü bu ilim, sürekli iştilal halinde olup üzerine yeni tuğlalar konarak yükselmesi ve unutulmaması gereken eşref bir ilimdir.

Sahada bulunan hafızlık Kur’an kursu öğretmenlerinin bazıları tam anlamıyla olmasa bile yani kıraati seb’a ve aşere olmasa da tecvid, vakf-ibtida, tashih-i huruf gibi kısımlardan ders verebilecek kadarına sahiptir.

Tablo 7. Hafızlık Kur’an kursları programında farklı okuyuş şekilleri (kıraat ilmi)

	F	%
Evet	16	32,0
Hayır	13	26,0
Kısmen	21	42,0
Toplam	50	100,0

Tablo 7’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Sizce farklı okuyuş şekilleri (kıraat ilmi) Hafızlık Kur’an kursu programında yer almalı mıdır? Sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 6’da incelendiğinde Kur’an kursu öğretmenlerinin

(n=16)%32'sinin hafızlık Kur'an kursu programında kıraat ilminin yer alması gerektiği, (n=13)%26'sının hafızlık Kur'an kursu programında kıraat ilminin yer almasına gerek olmadığı, (n=21)%42'sinin ise kıraat ilminin hafızlık Kur'an kursu programında kısmen yer alması gerektiğini istediği görülmüştür.

Görüldüğü üzere çoğunluk hafızlık programında Kur'an-ı Kerim'in yedi ya da on okuyuşu kısmen olmalı demıştır. Ülkemizde her ne kadar Asım kıraati uygulanıyor olsa da diğerleriyle beraber hafızlık en olgun şeklini alacaktır.

İbrahim Öngel'in Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi (İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Örneği) isimli yüksek lisans tezinde hafızlık derslerinde kıraat farklılıkları ele alınarak işlenmesinin çok daha faydalı olacağı belirtilmiştir.(Döngel, 131:2020)

SORU 8: Cevabınız evet ise neden?

Farklı okuyuş şekilleri Hafızlık Kur'an kursu programında yer almalıdır. Çünkü

- Kurslarda farklı okuyuşlar, farklı renkler ortaya çıkmış olur.
- Öğrenciler orta düzeyde bile olsa, kıraat ilmine aşına olarak hafızlıklarını yapmalıdırlar.
- Kur'an ilimleri açısından bir bütünün önemli bir parçasıdır.
- Öncelikle öğreticinin kıraat ilmine kesinlikle sahip olması gerekiyor ki öğrenci kıraat ilmini kaliteli bir şekilde alıp alanında donanımlı ve kaliteli bir hafız olabilsin.
- Programa kesinlikle farklı okuyuş şekilleri konulmalı ki, Kur'an hafızı kısmen de olsa bilgi sahibi olsun. Çünkü alanın temsilcileri olarak bilgi sahibi olmamaları büyük nakıslık olur. Donanımlı olabilmek adına yeterli bir okuyuşun olması gereklidir.
- Güzel bir okuyuş sergileyebilmeleri için.
- Biraz üst düzey eğitim de almış olmaları bakımından.
- Bu ilimler okunmaz, okutulmazsa kaybolur, gider. Çünkü Kur'an hafızları her yönüyle Kur'an'a hâkim olmalı ve sonraki nesillere de bu şekilde ulaşmalıdır.
- Farklı okuyuşlar farklı manaları ifade ettiğinden anlam ve tefsir bilgileri bakımından bütünlüleyici olur ve hafızların bu yeterliliğe sahip olmaları lazımdır.
- Tüm dünyada okunan türlü vecihlerden haberdar olup yabancı kalmamak için Kur'an-ı Kerim'i okuyuş şekilleri bakımından bilgi sahibi olunur.
- Ezberini kuvvetli hale getirebilecek ve kendisine kelime ve hareke farklılıkları bakımından çağrışımında bulunabileceği için.
- Yüce Kur'an-ı Kerim'i hak ettiği şekilde ilmiyle ve usulleriyle tam olarak öğrenip ezberlemeli.

SORU:9 Cevabınız hayır ise neden?

Farklı okuyuş şekilleri Hafızlık Kur'an kursu programında yer almamalıdır. Çünkü

- Hafızlık ile birlikte aşere çok zor olur.
- Hafızlık sonrası daha uygun olur.
- Okuyuşlarda karışıklık meydana gelebilir.
- Çok zaman alır.
- Alışılmışın dışına çıkmak zor olur.

Tablo 8. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.

HAFIZLIKTA KIRAATİN VERİLMEME NEDENİ 1 (zor olduğu için yer verilmiyor)	F	%
Evet	17	34,0
Hayır	33	66,0
Toplam	50	100,0

Tablo 8’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğretmenlerinin “sizce kıraat ilminin hafızlık Kur'an kurslarında verilmeme nedeni nedir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 8’de incelendiğinde “Zor olduğu için yer verilmiyor” seçeneğini (n=17)%34’ünün “evet” diye yanıtladığı (n=33)%66’sının ise “hayır” diye yanıtladığı görülmektedir.

Aslında kıraatler, gözde büyütülecek bir mesele değildir. Hafız bir kişi isterse, on kıraatin vücuhâtını bir kaç ay içinde ezberden okuyacak hale gelebilir. (Çetin, 2013:428)

Çoğunluk zor olduğu için değil de “başka sebeplerle hafızlık programında kıraat ilmi olmamalı” demiştir. Çünkü zaten Asım kıraatini ezbere biliyorlar ve ezberletmektedirler. Bu durumda hafızlıkta kıraatin verilmeme sebebi zor olduğu için değil, olgunlaştırılması gereken farklı durumların eksikliğindendir, denilebilir.

Tablo 9. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.

HAFIZLIKTA KIRAATİN VERİLMEME NEDENİ 2 (Üst düzey bir eğitim olduğu için verilmiyor)	F	%
Evet	23	46,0
Hayır	27	54,0
Toplam	50	100,0

Tablo 9’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğretmenlerinin “Sizce kıraat ilminin hafızlık Kur'an kurslarında verilmeme nedeni nedir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 9’da incelendiğinde “Üst düzey bir eğitim olduğu için verilmiyor” seçeneğini (n=23)%46’sının “evet” diye yanıtladığı, (n=27)%54’ünün ise “hayır” diye yanıtladığı görülmektedir.

Hafızlık eğitiminin mecburi kılınan zaman aralığına sıkıştırılamayacağı, hafızlık Kur'an kursunun ilk basamak olduğu ancak sonrasında verilebileceğini, üst düzey eğitim olduğunu yüz yüze olan görüşmelerimizde de belirten öğretmenlerimiz olduğu kadar, üst düzey eğitim olmadığını, yani öğrencilerin bunu başarabileceğini ancak farklı sebeplerden ötürü hafızlık programına alınmamış olabileceğini belirtmişlerdir.

Tablo 10. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.

HAFIZLIKTA KIRAATİN VERİLMEME NEDENİ 3 (Öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı için verilmiyor)	F	%
Evet	21	42,0
Hayır	29	58,0
Toplam	50	100,0

Tablo 10’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğretmenlerinin “Sizce kıraat ilminin hafızlık Kur'an kurslarında verilmeme nedeni nedir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 10’da incelendiğinde “Öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı için

verilmiyor” seçeneğini (n=21)%42’sinin “evet” diye yanıtladığı, (n=29)%58’inin ise “hayır” diye yanıtladığı görülmektedir.

Öğrencinin zihni zamanla ezber ile Kur’an-ı Kerim’deki kelimelere ve hareke dâhil en ufak değişikliklere varana kadar alışacağı için, diğer okuyuşlara da zamanla adapte olacaktır. Bu durumda hafızlık eğitim programına alınmama sebebinin başka olabileceğini belirtmiş olmaktadır. Ancak “seviyesine uygun değildir” diyen öğretmenlerimiz ise oyun ve ergenlik dönemi ile başka sebeplerden ötürü zaten mevcut programı zorla uyguladıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 11. Katılımcılara hafızlık Kur’an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.

HAFIZLIKTAKİ KIRAATIN VERİLMEME NEDENİ 4 (Öğreticilerin yeterli bilgisi olmadığı için yer verilmiyor)	F	%
Evet	32	64,0
Hayır	18	36,0
Toplam	50	100,0

Tablo 11’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Sizce kıraat ilminin hafızlık Kur’an kurslarında verilmeme nedeni nedir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 11’de incelendiğinde “Öğreticilerin yeterli bilgisi olmadığı için yer verilmiyor.” Seçeneğini (n=32)%64’ünün “evet” diye yanıtladığı, (n=18)%36’sının ise “hayır” diye yanıtladığı görülmektedir.

Hafızlık eğitim programında kıraat ilminin yer almayışının asıl sebebi ve yüzdelikler arasında en yüksek değere sahip olan “Öğreticilerin yeterli bilgisi olmadığı için yer verilmiyor” görüşü, üzerinde durulması gereken bir olgudur. Gün yüzüne çıkmamış ancak çözüm getirilmesi gereken bir sorundur. Çünkü arz-talep meselesine bağlı kalmakla birlikte, DİB’inde hafızlık sonrası üst düzey eğitim babında öğretmenlere, kısmen de olsa öğrencilere kıraat ilmi eğitimi olarak sunması gereklidir.

Bu durumdan rahatsızlık duyan öğretmenlerimiz bu eksiğin farkında olup, bir an önce bu açığın kapatılmasını arzu etmektedirler.

Kıraat ilmi bilgisine yeterli seviyede sahip olan öğretmenler ise programda olmadığı için ya da farklı sebeplerle öğrencilere bu eğitimi verememektedirler.

Tablo 12. Katılımcılara hafızlık Kur’an kursları programında kıraat ilminin verilmeme nedeni.

HAFIZLIKTAKİ KIRAATIN VERİLMEME NEDENİ 5 (Başka...)	F	%
Evet	9	18,0
Hayır	41	82,0
Toplam	50	100,0

Tablo 12’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Sizce kıraat ilminin hafızlık Kur’an kurslarında verilmeme nedeni nedir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 12’de incelendiğinde “Başka” (n=9)%18’inin “evet” diye yanıtladığı, (n=41)%82’sinin ise “hayır” diye yanıtladığı görülmektedir.

Hafızlıkta kıraat ilmi verilmeme nedenleri olarak sırasıyla,

- Öğreticilerin yeterli bilgisi olmadığı için yer verilmiyor (%64)
- Üst düzey bir eğitim olduğu için verilmiyor (%46)
- Öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı için verilmiyor (%42)

- Zor olduğu için yer verilmiyor (%34)
- Başka sebepler (%18)

diye sonuçlar çıkmıştır.

Başka sebepler arasında;

- Zamanın ancak hafızlık için yeterli olacağı,
- Bu konunun yeteri kadar önemsenmediği,
- Öğrencilerin hafızlık eğitimi sırasında henüz liyakat sahibi olmamaları,
- Hafızlık eğitim programında yer almadığı için,

gibi birbirini destekleyecek sebepler bulunmaktadır.

Tablo 13. Katılımcılara kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil, tecvidde de bazı farklılıklara yol açtığıyla ilgili bilgi düzeyleri.

	F	%
Evet	39	78,0
Hayır	6	12,0
Kısmen	5	10,0
Toplam	50	100,0

Tablo 13’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil tecvidde (örneğin teshil, imale, medler, idğamlar gibi.) bazı farklılıklara yol açtığını biliyor muydunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 13’de incelendiğinde (n=39)%78’inin “evet” diye yanıtladığı, (n=6)%12’sinin “hayır” diye yanıtladığı ve (n=5)%10’unun ise “kısmen” diye yanıtladığı görülmektedir.

Kıraat farklılıkları derken harflerin ve hareketlerin farklılaşmasıyla oluşan yeni kelimeler ve bu kelimelerin öncesindeki ve sonrasındaki kelimelerle olan irtibatıdır. Bunun sonucunda ise gerek lafızda, gerek tecvid kaidelerinde bazı değişimler ve yeni uygulamalar meydana gelmektedir. Öğreticilerimizin azımsanmayacak çoğunluğu bunu bilmektedir. Bu demektir ki farklı kıraatlerle eğitim yapılsa, öğretmenlerimiz kıraat ilmine dair bu uygulamalar ve bilgileri yadırgamayıp bu eğitimi sunmada başarılı olacaklardır.

Tablo 14. Katılımcılara: hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almaları gerekli midir?

	F	%
Evet	40	80,0
Hayır	4	8,0
Kararsızım	6	12,0
Toplam	50	100,0

Tablo 14’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Sizce hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almaları gerekli midir?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 14’de incelendiğinde (n=40)%80’inin “evet”, (n=4)%8’inin “hayır”, (n=6)%12’sinin ise “kararsızım” diye yanıtladığı görülmektedir.

“Hafızlık Kur’an kursu öğretmenlerinin hafızlıkta kıraat ilmi verilmeli”, görüşü azımsanamayacak çokluktadır. Çünkü gerek insanların gözüyle bakıldığında hafızların Kur’an-ı Kerim eğitiminde çok donanımlı, gerekse de kıraat ilminin eksiksiz olarak hafızlığa yansması ve kıraat ilmiyle birlikte hafızlığın hak ettiği eşref ve kâmil yerde olması demektir.

Kıraat ilmi eğitiminin verilmesiyle çok yaşanan ve dile getirilen diğer önemli bir husus olan hafızlığı unutmamanın önüne geçilmiş olacak ve hafız için ziyadesiyle tekrar ettiği kelimenin farklı halleri zihnine kazanıp şifrelenmiş gibi olacaktır. Bilhassa bayanların ileriki hayatlarında edindiği mecburi meşgaleleri, tekrar yapamama sorununu ve hafızlığının çabucak elinden kayıp gitmesi sonucunu doğurmaktadır. Nitekim bu çok önemli bir husustur ki, Peygamber Efendimiz de hadislerinde çokça değinmiştir:

İbn Ömer'den (r.a.) şöyle naklolunmuştur ki: Resulullah (s.a.v) efendimiz buyurmuştur: “Kur'an sahibinin yani hâfızın benzeri, tıpkı ipi bağlı olan deve sahibinin misali gibidir. Devenin sahibi devesini koruyup kollayıp gözetirse kaçmasını engelleyebilir. Bağlı tutmayıpta bırakırsa alıkoyamaz, kaçar gider.”(Buhârî, 1958:VI/237)

Tablo 15. Katılımcılara hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi alma zamanına ilişkin bilgiler.

	F	%
Hafızlıksırasında	10	20,0
Hafızlıksonrası	33	66,0
Hafızlıköncesi	4	8,0
Başka	3	6,0
Toplam	50	100,0

Tablo 15’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğreticilerinin “Sizce hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almaları gerekli midir?” sorusuna cevabınız evet ise kıraat farklılıkları eğitimi ne zaman verilmelidir? diye sorulan ikinci bir soruya ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 15’de incelendiğinde (n=10)%20’sinin hafızlık sırasında, (n=33)%66’sının hafızlık sonrası, (n=4)%8’inin hafızlık öncesi, (n=3)%6’sının ise başka diye yanıtladığı görülmektedir.

“Hafızlıkta kıraat ilmi eğitiminin olması gereklidir,” söylemine karşılık “Bu eğitimin ne zaman verilmesi gereklidir?” sorusu sorulmuştur. Hafızlık Kur'an kursu öğreticilerinin çoğunluğu “hafızlık sonrasında” demişlerdir. Bazen öğrenci iki yıl sonra sıkılıyor ve onu tutmak ve başarıya yönlendirmek zor oluyor ve bizde bu yüzden diğer ders ve faaliyetlerden de kısım ağırlığı sadece Asım kıraatıyla ezbere veriyoruz, demişlerdir.

Böylece hafızlıktan sonra Kur'an-ı Kerim'in yapı taşları oturmuş olacağı için üzerine konulanlar daha kolay özümselebilir. Tek meşguliyet farklı kıraatlerle okuyuş ve kıraat ilminin alt dalları olacağı için çok daha verimli ve kalıcı bir ilim elde edilebilir. Öğreticilerin sürekli dinleyerek hafızlıklarını unutmayışları kıraat vs. ilimlerle uğraşabilmeleri bakımından kolaylaştırıcı bir etkidir.

Başka seçeneğini işaretleyen öğretmenlerimizin;

Hafızlık sırasında, hafızlık sonrasında ya da hafızlık öncesinde fark etmez, ancak illaki hafızın bu eğitime donanımlı bir şekilde sahip olması lazımdır,

Hafızlığa başlayıp yüzüne okuyuşu biraz düzeltince ve ortama alışmasıyla birlikte altı ay kadar sonra bu eğitime hemen geçiş yapılmalıdır, diye açıklamalarda bulunmuşlardır.

Tablo 16. Katılımcıların Asım kıraati ile ilgili yeterli bilgiye sahip olma düzeyleri.

	F	%
Evet	29	58,0
Hayır	3	6,0
Kısmen	18	36,0
Toplam	50	100,0

Tablo 16’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Türkiye’de hafızlık Kur’an kurslarında Asım kıraati uygulanmaktadır. Asım kıraati hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 16’da incelendiğinde (n=29)%58’inin evet, (n=3)%6’sının hayır, (n=18)%36’sının ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Bizim ülkemizde umumen tercih edildiği üzere Asım’ın Hafs rivayeti meşhurdur ve uygulanagelmektedir. Tercih sebebi ise, bu kıraatin senedindeki sağlamlık yanında, Hafs’ın rivayetindeki sadelik, Kur’an’daki birkaç kelime dışında kaide dışı okuyuşların var olmaması, imale, işmam, teshil gibi bazı mahalli ağızlardan ve lehçelerden kaynaklanan, bilhassa Arap olmayanların uygulamada sıkıntı çekecekleri unsurların var olmaması sebep olarak gösterilir olsa gerektir. Asım’ın kıraattteki tartışmasız güvenilirliğine karşılık Türkiye ve 20.yüzyıl Müslümanlarının neredeyse yüzde doksanınin tercih ettiği okuma tarzı olmuştur.

Öğreticilerimizin bir kısmı hangi kıraatle okuduğu bilgisine sahiptir ancak daha da önemli bir kısmı neden bu kıraatle okunduğu, diğer kıraatlere göre farkları, özellikleri ve tercih edilme sebebi bilgilerine de sahiptir.

SORU 17: Hafızlık eğitimi esnasında öğrencilerin en çok zorlandıkları harf veya harfler hangileridir?

Dünya ve ahiret mutluluğu için en saf ve doğru yol şüphesiz ki Kur’an yoludur. Bu yüzden hepimize verilmiş olan Kur’an-ı öğretmek ve öğrenmek görevi, Peygamberimiz tarafından övülmüştür. Peygamberimiz “Sizin içinizden (Müslümanlardan) en hayırlı olanınız Kur’an-ı öğrenen ve onu (Kur’an’ı) başkalarına öğretmenizdir.” (Buhârî, 1978:V/21) demiştir. Eğitim süreci, eğitim ortamları, öğretme süreci, öğrenme sürecinin kalitesini artıracak çalışmalarla daha iyi olacaktır.

Kur’an dersleri okuyucu ve okutucu vasfına sahip, dersin özel öğretim tekniklerini bilen, telaffuzu ve kıraati düzgün kimselere verilmelidir. (Yılmaz, 2016:35-36) Harflerin mahreçlerinin doğru telaffuz edilerek düzgün, seri ve tecvidli okuyuşu kavratıp, öğretme sürecinde yeteri kadar ezber yaptırmalıdır. (Yılmaz, 2016:39)

Bazı harflerin Türkçe’de telaffuz karşılıkları olmadığı için biraz zorlanmayla birlikte gayret edilince bu sorunlar aşılmaktadır. **Dad (ض), ayn (ع), ha (ح), tı (ط, ظ), sad (ص), se (ث), zal (ذ), gayn (غ), he (ه), ra (ر), kaf (ق), hı (خ), kef (ك), şın (ش)** harfleri hafızlık öğretmenlerinin anketteki cevaplarına göre öğrencilerin zorlandıkları ve hata yaptıkları harflerden birkaçıdır.

Dad (ض) Harfi

Ankete katılan 50 hafızlık Kur’an kursu öğreticisinden 45 tanesi öğrencilerin dad (ض) harfinde en çok zorlandıklarını belirtmişlerdir. Türkçe’de söyleyiş karşılığı bulunmamaktadır ve söyleyişinin zorlukları arasında etken bir sebeptir. Dilin ilk kenarından başlayarak sol azı dişlerine doğru gelen mahrecidir. (Süyûtî, 1987:1/240)

Temel kaynaklara bakılınca görülür ki tecvid uleması ile ses bilimciler, dad (ض) harfinin telaffuzunun çok zorlanılan ve çok hata yapılan bir harf olduğunda müttetikirler. Bazen zal (ذ), bazen ze (ز), bazen dal (د) ve bazen de zı (ظ) harflerine de benzetilerek okunduğu olmaktadır.

Dad (ض) harfinde çok zorlanmanın sebepleri arasında tı (ط) ya da zı (ظ) şeklinde söylenmesi ilk sırada gelen sıkıntılardandır. Öğreticilerin dediğine göre bu harfin mahreçte uygulanması çok zor ve dile çok ağır gelir. Öğrenci eğer çalışıpta harfin hakkını vermezse doğru kıraati bozmuş olur.

Dad (ض) harfinin sıfatları ise şunlardır: tefhim, istitale, rihvet, cehr, ismat, itbak, isti'la.(İbnü'l-Cezerî, 2001;140-141)

Dad(ض) harfinin Sahip olduğu sıfatlardan biri istitaledir. (İbnü'l-Cezerî, h.833-751:12) İstitale: Kuran harfleri içerisinde bu sıfata sahip tek harf dad'dır. (İbnü'l-Cezerî, 2001;96)

Dad(ض) harfinin söyleyişinin zor oluşu farklı harflere benzetilerek okunması ve anket sonucuyla da açığa çıkan ciddi ve tartışılan konuşulan sorun olan harf özelliği taşıması, belki de istitale sıfatının yeteri kadar anlaşılammamasından kaynaklanıyor olabilir. Bu sıfat Dad (ض) harfinin telaffuzunda dört üst diş ile beraber dilin kenarından sesin akararak uzamasıdır.

Dad (ض) harfinin sesi mahreç başlangıcından en sonuna varana kadar çekilmesiyle olur. Dad (ض) harfi tek istitale harfidir ve istitale sıfatı da kuvvet sıfatıdır. (Temel, 2018:96-97)

İstitale sıfatı Dad (ض) harfinin lazımı sıfatlarından. Yani olmazsa olmazlarından. Mekki b. Ebû Tâlib'in dediği üzere Dad (ض) harfinin lafzı (ظ) ya benzemektedir. Her ikisinde de istila, cehr, itbak sıfatları bulunmaktadır. Ancak mahreçleri ayrı olmasaydı, Dad (ض) da istitale sıfatı olmasaydı, her ikisinin söyleyişi aynı olurdu. Kulağa ayrı sesler şeklinde gelmezdi. (İbnü'l-Cezerî, 2001;140-141)

Dad (ض) harfinin sıfatlarından biri de cehr'dir.

Cehr: Nefesin tamamı ya da çoğunun hapsedilerek, nefesin çoğunun akmadan tutulmasıdır. (Temel, 2018:52)

Çoğunlukla kuvvetli sıfatlara sahip olan dad (ض) harfi cehr isimli sıfata da sahiptir. Söyleyişinde mahrece kuvvetli bir şekilde bastırıldığı için, nefesin hepsi ya da çoğu tutulup kuvvetlice ve yüksek bir sesle çıkarılır. (Karaçam, 2009:202)

Rihvet: Dad (ض) harfinin sıfatlarından biri de rihvettir. Harfin telaffuzu esnasında, harf harekeli ya da sakin iken, mahrece itimadın kuvvetli olmaması sebebiyle yani ses organı temasının zayıf olmasından ötürü içten, doğal olarak gelecek olan havanın, harfin mahreciyle tutulamayıp sesle beraber nefesin rahatça akmasıdır. (Karaçam, 2009:203;Temel, 2018:140)

İtbak: Dad (ض) harfinin sıfatlarından bir tanesi de itbaktır. Harf okunduğu esnada damak ile dilin beyninde dilin kökünün ve ortasının yukarı damağa doğru kaldırılarak damağın dilin ortasına intibak (uyar, adapte olur) etmesine itbak denir. (Karaçam, 2009:208;Temel, 2018:98)

Dad (ض) harfi itbakta çok kuvvetli değildir. Orta seviyededir. Yani dil damağa orta derecede kapanır. Dad (ض) harfi mahreç olarak dilin kenarı ve onun karşısındaki azı dişlerinden çıktığından dilin kenarına azı dişleri kapanıp, diğer kısma ise üst damak kapanır. (Küçük, 130:2015)

İsti'la: Dad (ض) harfinin sıfatlarından bir tanesi de isti'ladır. İsti'la harfleri telaffuz edilirken dil kökü ile beraber üst damağa doğru yükseltilmesine denir. (Karaçam, 2009:206)

Dad (ض) harfi ile dal harfleri isti'la sıfatı sayesinde belirlenir.

İsti'la, dad (ض) harfinin lazımı ve aynı esnada kuvvet sıfatlarından.

Dad harfi, tı (ط) harfinden sonra isti'la sıfatı en kuvvetli olup ağızda en çok yükselen harftir. Bu harfin isti'lası sad harfinden daha fazladır. Yine dad (ض) harfi bu özelliklerle birlikte kalın yani tefhim bir harftir. Söyleyişi sırasında dil kökü kalkarak yani, aynı doğrultuda bulunan azı dişlerine dayanır ve lam harfinin mahrecine kadar uzatılıp, istitale yapılır. (Küçük, 132:2015)

Tefeşşi: Dad (ض) harfinin sahip olduğu sıfatlardan birisi de tefeşşi sıfatıdır. Ancak bazı âlimler dad (ض) harfinin bu sıfata sahip olmadığını öne sürerken bilhassa mütekaddimun kitaplarında dad (ض) harfinin tefeşşi sıfatına sahip bir harf olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İbnü'l-Cezerî dad (ض) harfinin tefeşşi sıfatına sahip olduğunu söylemiştir. (İbnü'l-Cezerî, 2001;107)

Dad (ض) harfinin tefeşşi sıfatına sahip olduğunu savunanlar, onu (ظ) harfinin mahrecine kadar olmayıp lam harfinin mahrecine kadar olduğunu demişlerdir.(Karaçam, 2009:215)

Nefh: Dad (ض) harfinin sahip olduğu sıfatlardan biridir. Harf üzerinde vakf yapıldığında beraberinde üfürük gibi bir ses çıkmasına nefh denir. Âlimler bazı harflerin söyleyişi sırasında, dilin kenarının azı dişlerine değdirilmesi esnasında havanın çıkma sesi belli olduğundan ve üstünde vakf yapılırken, birlikte üfürük gibi bir sesin çıktığını söylerler. Bunlar ise dad, za, zal, zay harfleridir. Ama bu harfler, üfürük/nefh kuvvetine ve zayıflığına göre değişiklik gösterirler. Bazı harflerde dad (ض) ile ra gibi, bu üfürüğün sesinin anlaşılması gayet zordur. Dad (ض) sakın okununca, azı dişleri arasından üfürüğe benzer bir şey çıkar. Bu da nefh diye isimlendirilir. Dad (ض) ile çıkan nefh azdır. (Küçük, 138:2015)

Dad (ض) harfi yine dad (ض) harfinden başka bir harfe idğam olunamaz. Dad'ın dad'a idğam olunması nedeniyle ondaki istitale sıfatı daha belirgin bir hale gelmektedir.

(ظ) harfi sıfatı itibarıyla (د) harfinden ayrılmasına karşın harfler içerisinde söyleyiş bakımından birbirine büyük oranda benzeyen (ظ) ve dad harfleridir. Dad (ض) harfine mahsus istitale sıfatı ve mahreçleri dışında, diğer sıfatların hepsinin bulunduğu bu iki harf birbirlerine çokça karıştırılmaktadır. (Küçük, 166:2015)

Çok da benzer olmadığı halde dad (ض) ile tı (ط) da karıştırılarak telaffuz edilir.

Bu harflerin (ض, ط) mahreç bakımından benzerlik yönleri her iki harfinde lisan bölgesinden çıkarılmalarıdır. Bunun ötesinde bu iki harfin arasında mahreç bakımından başka benzerlikler bulunmamaktadır. Yani dad (ض) ağız boşluğundan çıkarılırken tı (ط) ise dil ucuyla çıkarılmaktadır.

(ط ve ض) harfleri tefhim, itbak, cehr ve istila sıfatlarına sahiptirler.

Ayn (ع) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 28'i öğrencilerin ayn (ع) harfinin telaffuzunda, zorlandıklarını belirtmişlerdir.

Ayn (ع) harfi mütevasıt sıfatlı harflerdendir. Çünkü kuvvetli ve zayıf sıfatları eşit olarak özelliklerinde taşır.(Karaçam, 2009:198)

Ayn (ع) harfinin ağızımızdan çıkış yeri boğaz ortasından, boğaz (ses telleri) sıkılarak okunur. Cehr, beyniyye, istifale ve infitah isimli sıfatların özelliklerine haizdir.

Cehr: Nefesi hapsetmektir. Cehr harfleri okunduğu sırada mahrecine kuvvetli bir şekilde dayanıldığı için, nefes cereyanı tıkanır. Bu durum harf harekeli olarak okununca açığa çıkar.(Karaçam, 2009:202)

Beyniyye: Harf telaffuz edilirken sesin ne tümüyle akması ne de tümüyle hapsedilmesidir. Sesi az akıtmaktır. Şiddet ve rihvet sıfatlarının ortasında olduğu için, bu özelliklere haiz olan harflere bu isim verilmiştir.

İstifale: Dil yukarıya yükselmeden, ağızın dibinde kalmasıyla meydana gelir.(Karaçam, 2009:207)

İnfitah: Dilin ortası ile yukarı damak beyninin (arasından) ayrılmasıdır.(Karaçam, 2009:208)

Ayn (ع) harfi okunurken genellikle ve sıklıkla yapılan hataların başında hemze (ء) gibi okunması gelir.

Ha(ح) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 26'sı ha (ح) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Ha (ح) harfi boğazın tam ortasından, ağız açılıp, boğaz sıkılarak çıkarılır. Bu harfin sıfatının meydana gelişinde mahreci esnasında harfin sesine arız olan nitelik mütevassıt (orta) şiddettedir. (Karaçam, 2009:197-198)

Ha (ح) harfi hems, rihvet, infitah, istifale, terkik, zuhur, ısmat isimli sıfatlara sahiptir. (İbnü'l-Cezerî, 2001:57)

Hems: Nefesin bir kısmı harfle birlikte sessizce akarsa mehmuse yani hems sıfatlı denir. (Karaçam, 2009:202)

Rihvet: Harfi seslendirirken mahrece dayanmanın zayıf olmasından dolayı az nefesle tamamen akmasıdır. (Karaçam, 2009:203)

İstifale: Dil yukarıya yükselmeden, ağzın dibinde kalmasıyla meydana gelir.

İnfıtah: Dilin ortası ile yukarı damak beyninin (arasından) ayrılmasıdır.

Terkik: Harf okunurken dilin kökü üst çeneye kaldırılmadan aşağıya doğru tutulup, harfin kendisine incelik verilerek, sesle ağız içinin doldurulmamasıdır. (Karaçam, 2009:223)

Zuhur: İki harfin arasını ayırma, harfi mahrecinde okumak demektir.

Ismat: Harfi söylerken lisana ağır geldiğinden dört, beş, altı harfli kelimelerde bu harflerin bitişik gelmelerine engel olunmuştur. (Karaçam, 2009:209)

Bu harf okunurken genellikle ve sıklıkla yapılan hata güzel he dediğimiz (ه) harfi gibi okumaktır. Nadiren hı (ح) sesi de çıkaranlar vardır.

Tı (ط) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 23'ü öğrencilerin en çok zorlandıkları harfler arasında tı (ط) harfini de belirtmişlerdir.

Tı (ط) harfi dil ucu ile üst ön dişlerin diplerinden çıkar, seslendirilir. Bu mahreçte öncelikle tı ((sonra dal (د) harfi, daha sonra da te (ت) harfi seslendirilir. (Karaçam, 2009:195)

Bu üç harfin birbirine karışmaması için sıfatlar devreye girer.

Cehr, isti'la, şiddet, itbak, kalkale gibi kuvvetli sıfatlara sahiplerse kuvvetli harf denir. Ve tı (ط) bu sıfatlara sahiptir.

Şiddet: Şiddet harflerinden olan tı (ط) sükûnlu bir şekilde okununca, sesin ve nefesin kesinlikle akmayıp hapsolmesidir. (Karaçam, 2009:202)

Tı (ط) harfi söylenirken mahrecin sıkışmasıyla ses kuvvetlice çıkmaktadır.

Kalkale: Kuvvetlice bir ses işitilene dek mahrecin kımıldatılmasıdır. Tı (ط) harfi ve onunla beraber dört harf daha kaf (ق), be (ب), cim (ج), dal (د) sükûnun mahrece çarpılması neticesinde meydana gelen kuvvetli okunuştur. Yani harfin sesinin mahreci sarsarcasına çıkarılmasıdır. (Temel, 2018:100)

Tı (ط) harfi okunurken yapılan en belirgin zorlanma mahrecin te (ت) ya da dal (د) şeklinde çıkarılmasıdır.

Zı (ظ) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 23'ü öğrencilerin en çok zorlandıkları harfler arasında zı (ظ) harfini belirtmişlerdir.

zı (ظ) dil ucu ile ön dişlerin diplerinden üst, uç tarafa doğru olan mahrecidir. (Süyûtî, 1987:240) Aynı mahreçten se (ث) ve zal (ذ) da seslendirilir.

Zı (ظ) ile birlikte aynı mahreçten çıkan bu iki harfte sıfatları sayesinde birbirinden ayrılırlar. Rihvet, isti'la, itbak ve cehr gibi çok kuvvetli sıfatlara sahiptirler.

Zı (ظ) Harfi okunurken se (ث) ve zal (ذ) ile mahreçlerinin bir olmasından ötürü öğrencilerin ayırmakta zorlandıkları görülmüştür.

Sad (ص) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 20'si sad (ص) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

(ص) harfi dil ucunun alt ön dişlere doğru orta kısmına yaklaştırılarak çıkarılır. Kalın ve dolgun bir şekilde ağız dolusu çıkarılır. (Süyûfî, 1987:240)

Kuvvetli sıfatlardan olan harflerdendir. Hems, rihvet, isti'la, itbak ve safir sıfatlarına haizdir.

Safir: Harfin telaffuzu esnasında ıslık ya da kuş sesi gibi bir sesin çıkmasıdır. Dil ucu ile ön alt dişlerin ortasından kuvvetlice bir şekilde çıkan ses safirdir. Sad (ص), sin (س) ve ze (ز) harfleri bu sığata sahiptir.

Sad (ص) harfi okunurken sıfatlar bakımından kuvvetli olduğu için sin (س) ve ze (ز) den ayrılır. Bu harf telaffuz edilirken sin (س) harfine daha çok benzetilip, dolgunca ve tok bir sesle çıkarılamaması yaşanan zorluklardan ilk sırada yer alandır.

Se (ث) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 13'ü se (ث) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Se (ث) harfi peltek harflerden olup dilin ucunu üst ve alttaki dişlerin arasından biraz dışarıya çıkararak seslendirilir. (Nihat Temel ile Kur'an, 2012)

Bu mahreçten önce zı (ظ), sonra zal (ذ) ve en sonunda da se (ث) çıkar.

Se (ث) harfi hems, istifale, rihvet ve infitah sıfatlarının özelliklerini taşır. Zayıf sıfatlara sahip olduğu içinde çok zayıf harfler grubunda yer alır. (Karaçam, 2009:198)

Se (ث) harfi okunurken yapılan en belirgin hatalar arasında sin (س) gibi peltek yapılmadan Türkçedeki "s" sesi verilmesidir. Ya da peltek yapayım derken zal (ذ) harfine kaçırmaktır.

Zal (ذ) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 12'si zal (ذ) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Dil ucu ile üst öndeki dişlerin uçlarından çıkarılır. Halil b. Ahmed zı (ظ), zal (ذ), se (ث)'yi aynı mahreçten çıktıkları için bu üç harfi diş eti harfleri diye adlandırıp sebebini de mahreçlerinin diş eti noktasından başlaması diye göstermiştir. Bunun telaffuzunda dil ucunun iki üst ön dişlerin ucundan dışarıya doğru taşarken abartmadan hafifçe çıkarmak yeterlidir. (İslam Ansiklopedisi, 2022)

Cehr, rihvet, istifale ve infitah sıfatlarına sahip olan zal (ذ) harfi orta kuvvette bir harftir.

Zal (ذ) harfinin telaffuzunda sıklıkla ve belirgin olarak yapılan hata ze (ز) ye benzeterek okumaktır. Daha nadir olarak ta zı (ظ) harfine benzetilir.

Ğayn (غ) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 11'i ğayn (غ) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Ğayn (غ) Harfi, ha (ح) ve kaf (ك) harflerinin biraz dışında (üstte) oluşur. Ama bu oluşum ortamı ha (ح) harfindeki gibi çok nemli değil, havanın hapsedilişi de çok sert değildir. Boğazda meydana gelen hareket nemin dışarıya atılması için değil, içeride kalmasına eğilim gösterirler. Bunun sebebi daha zayıf bir hareketle yapılıp damağın nemindeki titreşim ve ses yoğunluğu meydana getirmesidir. (İnce, 2010:332)

Ğayn (غ) Harfi cehr, rihvet, isti'la, infitah sıfatlarına sahiptir. Kuvvetli sıfatları çok olduğu için kuvvetli harflerdendir.

Bu harfte genellikle hı (ح) harfi mahreciyle seslendirme en belirgin hatalardandır. Çok hırıltılı söyleyiş de diğer hatalardandır.

He (ه) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 11'i he (ه) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

He (ه) harfi boğazın nihayetinden yani boğazın göğüsle birleştiği en alt kısımdır. Yumuşak ve ince bir harftir.

Hems, rihvet, infitah ve istifale sıfatlarına sahip olup çok zayıf harflerdendir. Bu harfte genellikle iyice belirtmeden, hızla geçilip, harfi göğse kadar indirmeden Türkçedeki "h" harfi gibi telaffuz etmek en çok rastlanan hatalardandır. Ya da ağız alışkanlığıyla ha (ح) harfi gibi kalınca okumaktır.

Ra (ر) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 10'u ra (ر) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Dilin ucu geriye doğru kıvrılıp üst öndeki dişlerin bitişiğinde olan damağa dokunarak çıkartılır. Kalın ve ince okunma durumları vardır. Buda harekeye göre olur. Üstün ve ötreli olunca kalın, esreli olunca ise ince okunur. Türkçedeki "r" sesinden daha sert ve titrek çıkar. (Süyûtî, 1987:239)

Cehr, beyniyye, istifale, infitah, inhiraf, tekrar sıfatlarına sahip olan ra (ر) harfi kuvvetli harflerdendir.

İnhiraf: Kendisinde inhiraf sıfatı taşıyan lam (ل) ve ra (ر) harfleri telaffuz edilirken dilin yukarı ve geriye mahrecinden çıkıp sürçmesine denir. Ra (ر) da bu sürçme dilin üstüne doğru olur.

İnhiraf harfleri rihvet ile şiddet sıfatlarının ortasında bulunan harflerdir. (Temel, 2018:93)

Tekrir: Bu sıfat ra (ر) harfine mahsustur ve kuvvet sıfatıdır. Dil üzerinde tekerrür ettiği için mükerrer harfi de denir. Tekrir, dil ucunun titremesidir. Bu titreme devam ederken dil üst damaktan ayrılmalıdır.

Ra (ر) harfinde yapılan en belirgin hata kalınken ince, inceyken kalın okunmasıdır.

Kaf (ك) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 9'u kaf (ك) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Kaf (ك) harfi dilin dip kısmından, dil kökünün karşısındaki üst damağa çarpmasıyla çıkar. Çok kalın ve şiddetle çıkan tok bir sestir. Yankılı bir harftir.

Çok kuvvetli sıfatlara sahiptir. Cehr, şiddet, isti'la, infitah ve kalkale sıfatlarına sahiptir.

Kaf (ك) harfi okunurken ya mahreç yapacağım diye çok çatlatılarak ya da asıl mahrecine varamayıp kef (ك) ya da Türkçe'deki "K" diye okunmaktadır. Öğrenciler asıl mahrecini bulana dek zorluk yaşayıp zamanla aşmaktadırlar bu sorunu.

Bu harfler genellikle öğrenme aşamasında mahrecinden çıkarılırken zorlanılan harflerdir.

Hı (ح) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 8'i hı (ح) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Türkçede karşılığı olmayan hı (ح) harfi boğazın ağza yakın en üst kısmından çıkarılır. Bu harf kalındır ve boğaz harflerinden olduğu için boğaz hırıldatılarak çıkarılır.

Hı (ح) harfi hems, rihvet, isti'la ve infitah sıfatlarına sahip olup şiddetli sıfatlar olmadığı için çok zayıf harflerdendir. (Karaçam, 2009:198)

Hı (ح) harfinin söyleyişinde en sıklıkla ğayn (غ) ya da ha (ح), he (ه) ye benzetilerek hata yapılır. Kalın değil ince söyleyiş de bu hatalardandır.

Kef (ك) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 3'ü kef (ك) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Kef (ك) harfi dilin ikinci bölgesi ve altıncı mahreçtir ve kaf (ق) harfinin az aşağısında yukarı damağa değerek çıkarılır. Aşağı derken damağın ağza taraf olan bölgesi kastedilmektedir. (Mahreçler, 2010)

Kef (ك) harfi hems, infitah, şiddet ve istifale sıfatlarına sahip olup zayıf ve kuvvetli sıfatlar eşit olduğu için mütevasıt (orta) kuvvette bir harftir.

Kef (ك) harfinde en belirgin ve sıklıkla yapılan hata çok yumuşak ya da çok çatlatıp söylemektir. Özellikle kef (ك) ötreliyse “ku” diye çatlak ve sert ya da “kü” diye çok yumuşatılarak söylenmesidir. Nadiren de olsa kaf (ق) harfi mahreciyle de çıkarılmaktadır.

Şın (ش) Harfi

Ankete katılan 50 Kur'an kursu öğreticisinden 3'ü şın (ش) harfinin öğrencilerin en çok zorlandıkları harflerden biri olduğunu ifade etmişlerdir.

Şın (ش) harfi çıkartılırken dilin ortası ile karşısı olan üst damaktan çıkar. Dilin ucu ile değil de ortası kabartılıp şırıltılı bir sesle çıkartılır. (Süyûfî, 1987:240)

Hems, rihvet, istifale, infitah, tefeşşi sıfatlarına sahip olan şın (ش) harfi zayıf harflerdendir.

Tefeşşi: Şın (ش) harfine özel kıraat terimidir. Şın (ش) harfi söylenirken sesin dil ile damak arasında yayılıp zı (ظ) harfine varana kadar uzamasıdır. (Karaçam, 2009:215)

Şın (ش) harfinin telaffuzunda en büyük hata ya çok şırıltılı şekilde (şşş) ya da zayıf söylenmesidir.

İbnü'l-Cezerî en-Neşr isimli eserinde şöyle demiştir: Hemze (ء) ve he (ه) harfleri mahreç, fetha ve kesre bakımlarından müşterektirler. Hemze, cehr ve şiddette, ötekilerinden ayrılır. Kezalik ayn (ع) ve ha (ح) harfleri, aynı konuda müşterektirler. Şu da vardır ki ha (ح) harfi, sesin gizli olup rehavetin tam olmasıyla, diğerinden ayrılır. Ğayn (غ) ile hı (ح) harfleri; mahreç, fetha isti'la ve rehavet bakımından müşterektirler. Ğayn (غ) harfi ise cehr'de, diğerinden ayrılır. Ye (ي), cim (ج), şın (ش) mahreç, kesre ve fetha bakımlarından müşterektirler. Cim (ج) harfi şiddette, ötekilerinden ayrılır ve rehavette ye (ي) ile müşterek olur. Dad (ض) ve zı (ظ) harfleri cehr, istila, rehavet ve itbak sıfatında müşterektirler, ancak mahreçte ayrılırlar. Ama dad (ض) harfi uzatma cihetiyle infirad eder. Dal (د), te (ت) ve tı (ط) harfleri mahreç ve şiddet bakımlarından müşterektirler. Tı (ط) harfi; isti'la ve itbak yönüyle ötekilerinden ayrılıp, cehrde dal (د) harfi ile bir olur. Te (ت) harfi, gizli seste

ötekilerinden ayrılır. Kesre ve fethada dal (د) harfi ile bir olur. Zal (ذ), zı (ظ) ve te (ت) harfleri, rehavette ve mahreçte birleşirler. Zı (ظ) harfi, itbak ve isti'lada ötekilerinden ayrılır, kesre ve fethada zal (ذ) ile birleşir. Sad (ص), ze (ز) ve sin (س) ; rehavet, mahreç ve ıslık şeklinde meydana gelen sesde müşterektirler. Ze (ز); cehr cihetiyle diğerlerinden ayrılır, kesre ve fethada sin (س) harfiyle birleşir.

Okuyucu kimse her harfı başlı başına telaffuz edip mahreciyle hakkını vermeyi başardığında, bunların bileşiminden terkib olunanları da aynı şekilde okumayı başarmaya çalışmalıdır. Harf, tek başına olmadıkça; mütecanis, mütekarib, kalın ve ince, kuvvetli-zayıf olarak birbirine yakınlığı yönüyle, bir araya gelip terkib haline gelmiştir. Kuvvetlisi zayıf olanı cezbeder, mufahham olanı murakkak olana galip gelir ve böylece telaffuzu gerçekten zorlaşır. Sıkı bir tatbikatla bu zorluk giderilir. Kelimeleri terkib (birleşik) halde iken en güzel bir şekilde telaffuz ederek gerçek bir tecvid ortaya çıkar. (Süyûtî, 1987:241) Nitekim Peygamber Efendimiz de Kur'an'ı zorlansa bile hakkıyla okumayı övmüş ve şöyle demiştir.

Âişe'den rivayet edilmiştir, Resulullah (s.a.v) şöyle söyledi:“Kur'an'ı beceriklice mahir olarak okuyan kimse, şerefli ve saygılı kâtiplerle (Mukarreb melekler, kulların amel defterlerini düzenleyen melekler ile) beraberdir. Kur'an'ı zorlanarak kekeleyip okuyana iki kat ecir (sevap) vardır.”(Tirmizî, 1965:V/171)

SORU 18: Hafızlık eğitimi esnasında öğrencilerin en çok hata yaptıkları harf veya harfler hangileridir?

Bazı harflerin Türkçe'de telaffuz karşılıkları olmadığı için bazı hatalarla birlikte gayret edilince bu sorunlar aşılmaktadır. Dad (ض), ayn (ع), ha (ح), tı (ط), zı (ظ), sad (ص), se (ث), zal (ذ), ğayn (غ), he (ه), ra (ر), kaf (ق), hı (خ), kef (ك), şın (ش) harfleri hafızlık öğreticilerinin anketteki cevaplarına göre öğrencilerin hata yaptıkları harflerden birkaçıdır.

Tablo 17. Katılımcılara hafızlık Kur'an kursları programında anlam bilgisinin verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Sorusuna ilişkin bilgiler.

	F	%
Evet	41	82,0
Kısmen	9	18,0
Toplam	50	100,0

Tablo 17'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğreticilerinin “Hafızlık Kur'an kursları programında anlam bilgisinin verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 17'de incelendiğinde (n=41)%82'sinin evet, (n=9)%18'inin kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Kur'an'ın temel konusu Allah ve insandır. Allah'ın emir ve nehiylerini, geçmiş ümmetlerin kıssalarını, ahireti, inkârcıların ahiretteki cezalarını, iman, ibadet, ahlak kurallarını, helal ve haramlarını, iman edenlerin ahiretteki mükâfatlarını anlatıp insana görevlerini bildirir. (Karagöz, 2007:387) İnsanların dünya ve ahiret saadetini kazanmasını amaç edinmiştir.

Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretiminde ilk muallimimiz, Hz. Muhammed (s.a.v.) olmuştur. Hem öğretip hem yaşayarak dil ve hal ile öğretmenlerin ilki ve en başarılısıdır. Kıyamete kadar O'nun başarısının eseri olan Kur'an eğitimi ve öğretimi devam edecektir. Dinimizin ana kaynağı Kur'an'dır ve Müslümanlar da onu okuyup anlamaya çalışarak ondan beslenmektedirler.

“İşte bu Kur’an kendisiyle ibretlenip uyarılınsınlar, Allah’ın tek bir ilah olduğunu idrak etsinler, aynı zamanda akıl sahipleri adam akıllı düşünüp öğüt alsınlar, diye insanoğluna gönderilmiş bir bildiridir.”(İbrahim,14/52) diye İbrahim suresinde yer alan bu ayet kitabımızın anlaşılıp yaşanmak ve insanlara bununla ulaşmak için indirildiğinin açık ve net ifadeleridir. Öğrenme sürecine gelince ise öğrenen; Müslümanlığının gereği olarak Rabb’inden gelen mesaja kulak verip o mesajları anlamaya çalışıp okumanın da bir ihtiyaç olduğunu bilerek Kur’an ile hemhal olmalıdır. (Yılmaz, 2016:41)

Hiz. Peygamber’in indirilen ayetleri titizlikle ve azami derecede dikkatle yazdırmış olmasına rağmen, sahabelerin Kur’an’ın hepsini ezberlemelerinin, kitabımız Kur’an’ı güvenceye almaktan daha önemli bir anlamı vardır ki; o da Kur’an’ı anlamı ve öğretileriyle zihinlere kazıyıp yaşanmasını sağlamak olmalıydı. Çünkü anlamak iman etmeyi, o da Kur’an’ın öngördüğü ilkelere göre bir hayat yaşamayı gerektirmektedir.

Hafızlıkta amaç sadece ezbere yönelik olduğu zaman, Kur’an’ın yaşanan hayatla ameli bir alakası olmayacak ve hafızlık, hafız olan kimsenin dünyevi ve uhrevi anlamda beklenen olumlu değişikliklere sebep olmayacaktır. İnsanlar bu durumu gördüklerinde, kesinlikle kabullenmeyip onlara olan saygıları azalacaktır.

Yazının bilinip kullanıldığı sırada Kur’an’ın nazil olmasına, üstelik Hiz. Peygamberin inen bütün ayetleri vahiy kâtiplerine yazdırmasına rağmen, mana ve muhtevasıyla ve lafzıyla onu emanete alıyor, koruyor yani ezberliyordu. Kur’an-ı ezberlemeyi hayırlı bir iş olarak teşvik ediyordu.

Ashab- ı kiram, Kur’an-ı Kerim’i hıfzediyorlardı. Ancak şunu da bilelim ki, onların hepsi Kur’an’ı tümüyle ezbere bilmiyordu. Bu efendilerimizin bir kısmı biliyorsa da, ötekileri Kur’an’ın bazı kısımlarını biliyorlardı. Kur’an-ı Kerim’i ezbere bilenlerin sayısının az olmasının ana sebebi şu idi: Günümüzdeki gibi Kur’an’ın manasını bilmeden, öğrenmeden ezber yapmak sahabe devrinde söz konusu bile değildi. Sahabede on ayet ezberleyip manasıyla hayatına nakşedip sonra diğer on ayete geçiyordu. Hepsini ezberleyenlerin bir gerekçesi de Kur’an öğretiminde taşınır malzeme oluşturma sıkıntısıydı. Çünkü ezberleyince zaman, mekân sınırı olmadan her daim muhtevasıyla öğretillebiliyordu. (Cebeci, 2012:608)

Kur’an-ı Kerim’in, anlamını bilmeden sadece okuyup hıfz etmek gönderilen bir mektubun ne dediğine bakmadan yüksekçe bir yer verip, gözünün önünden ayırmadan sürekli okumak ve yazılanların gereğini yapmamaktır. Ezberlenen ve okunanın ne anlama geldiğini bilmek ihtiyacı ise, dini bir gerekliliktir. Yüce Allah Kur’an’da anlaşılmasının gerekliliğini belirtmiştir. Hafızlık esnasında anlam bilgisine vakıf olunca, ileriki zamanlarda görev alacağı kademelerde bu sorunu gidermiş biri olarak sınav, mülakat vs. kolaylıklarla karşılaşacaktır.

Anlam bilgisi verildiği zaman vakf-ibtida eğitiminin yarısı başarılmış olur. Çünkü öğrenci anlamı bildiği için yanlış vakf ve ibtidalardan kaçınmış olacaktır. Tam, kâfi ve hasen diye üçe ayrılan vakf ve ibtida ilmine ait bu üç terimin uygulamaları doğru yapılmalıdır. Doğru şekliyle uygulanırsa yanlış anlamlar verilmez ve bu da gayet derecede önemlidir. Anlam bilgisi verilince bu sağlanmış olacaktır.

Aynı zamanda halkın gördüğü ve görmek istediği donanımlı ve kâmil manaya erişmiş olur. Hafızlık öğrenciliği zamanında ezberledikçe manaya bakması; hem ezberini unutmayıp hatırlaması, hem ezberlediği konu hakkında bilgi sahibi olması demektir. Böylece Kur’an-ı hayatlarına dâhil ederek doğru anlayıp, doğru yaşamalarına vesile edinmiş olurlar. Toplum anlayışına göre hafız olmak ve hoca olmak arasında pek bir fark varmış gibi görünmemektedir. Hafızın Kur’an’ın anlamını biliyor olduğu düşünülmekte ve bu nedenle iyi bir din eğitimi almış kimselerden beklenen tutum ve

davranışları hafızlardan da beklemektedirler. Hafız ise bazen anlamını bilmeden, öğrenmeden ezberlediği Kuran’a ters bir davranış sergileyince, sanki dini ahkâmmış gibi addedilip Kur’an, din ve hafızlığa yönelik önyargılı tutumlar gelişmektedir.

Hafızlık Kur’an kursları programında anlam bilgisi verilmesinin gerekliliğine “hayır” diyenler ise, zaman bakımından sıkıntı yaşayacaklarını düşünüp, ezber planında bazı değişikliklere gidilirse seviye ve şartlar ölçüsünde anlamaya yönelik faaliyetlerde bulunulabilir, demişlerdir.

Hafızlık Kur’an Kurslarında Yaşanılan Problemler

Tablo 18. Fiziki mekânla ilgili problemler.

	F	%
Evet	17	34,0
Hayır	25	50,0
Kısmen	8	16,0
Toplam	50	100,0

Tablo 18’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Fiziki mekânla ilgili problemler yaşıyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 18’de incelendiğinde (n=17)%34’ünün evet, (n=25)%50 hayır, (n=8)%16’sının ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Fiziki mekân insanların sağlık ve duygusal dünyalarını ve daha da önemlisi performanslarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilen önemli bir unsurdur.

Eğitim ortamında fiziki mekân ise hem öğreticiye hem öğrenciye çalışma zemini, ders yapma olanağı barındıran işlevsellik, esneklik ve estetiğe sahip özelliklerde olmalıdır. Yapılan çalışmalara göre; renk, ısı, aydınlatma ve mekân düzeni öğrenme üzerine çok etkilidir. İyi bir eğitim ortamının öğrenci başarısını artırıp, birlikte çalışma alışkanlığı edinme ve öğrenilenlerin hatırlanması adına faydası çok görülmüştür. (Eğitimde fiziksel Mekân, 2022)

Ankete katılan çoğunluk, kurs binasının fiziki şartlarının beton bina olması ve bina içinde yemekhane, ziyaretçi odası, yatakhane, yönetici odası, öğretici odası ve etüt ile çalışma odalarının bulunması sebebiyle fiziki şartları uygun bulmuştur. Ancak evet yada kısmen diyenlerse, genellikle sportif faaliyetlerde bulunulup rahatlama sağlayabilecek büyük bir bahçeye ya da faaliyet salonuna sahip olmamayı baz alıp binayla ilgili sıkıntı bildiren kimseler olmuştur.

Tablo 19: Öğrencilerle ilgili problemler.

	F	%
Evet	23	46,0
Hayır	11	22,0
Kısmen	16	32,0
Toplam	50	100,0

Tablo 19’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Öğrencilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 19’da incelendiğinde (n=23)%46’sının evet, (f=11)%22’sinin hayır, (n=16)%32’sinin ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Yapılan anketin problemler bölümünde en büyük yüzdelik “ öğrencilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?”Sorusuna “evet” diye verilen cevabındır.

Aile huzursuzluğu, hafızlığı istememe, ergenlik, farklı ortam, aileden uzak oluş, arkadaşlarla yaşanan sorunlar ve farklı başka sebepler bu cevabı getirmiştir. Üstüne de aslında bu temelli sorunlarla birlikte öğreticinin beklentisine karşılık verip ezber yapamama...

Aslında sıkıntılı olmayıp, kısa bir dönem farklı sebeplerin getirisiyle kısmen sorun olan öğrenciler de bulunmaktadır. İyi rehberlik edilebildiğinde bu sıkıntılar ivedilikle aşılabilmektedir. Birde hafızlığa kendi isteğiyle gelip yaşadığı bazı sorunları, kendisini ezberlerine vererek aşan ve öğreticileriyle de sorun yaşamayan öğrenciler vardır ki %22 sayısıyla başarı ve mutluluğu gözler önüne sermektedir. Hafızlık adayını motive edici hadis ve sözlerin etkisi bu ve benzeri başarılarla ziyadesiyle önemlidir:

Ebu Saîd'den rivayet olunduğuna göre Resulullah (s.a.v) şöyle söyledi: “Yüce ve Ulvi Rabb şöyle emretmektedir ki”: “Kur'an, birtakım kimseleri benim zikrimle ve bana el açmakla meşgul ederse o kimseye ki, isteyenlere verdiğimin en iyisini veririm. Allah sözünün tüm sözlere karşı olan eşsizliği, Allah'ın, yarattıklarına karşı olan eşsizliği gibidir.”(Tirmizî, 1965:V/184)

Enes bin Malik'den nakille: Dedi ki: Resülullah (s.a.v): “İnsanlar arasından Allah'ın dostu olan kimseler vardır” dedi. “Onlar kimlerdir ey Allah'ın Rasülü?” diye sual ettiklerinde ise, “Onlar Allah'ın hakiki kullarından olan ehlüllah ve ehlü'l- Kur'an'dır.”(İbn Mace, 1952: I/78) dedi. “Kıyamet günün de Kur'an'ı Kerim gelecek ve Allah Teâla'ya: Ya Rabbi! Kur'an okuyan kimseyi şeref süsüyle süsle! Diyecek; bunun üzerine Kur'an okuyan kimse şerefle süslenecek.”(Rüdani, 2006:4/11 6717)

Tablo 20. İdarecilerle ilgili problemler.

	F	%
Evet	8	16,0
Hayır	32	64,0
Kısmen	10	20,0
Toplam	50	100,0

Tablo 20'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur'an kursu öğreticilerinin “İdarecilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 20'de incelendiğinde (n=8)%16'sının evet, (n=32)%64'ünün hayır, (n=10)%20'sinin ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

İdareciler personele eşit davranıp, mevzuata göre hareket ederken şahsi görüşlerini karıştırmadan uyumlu çalışma ortamını sağlayıp iletişime açık olursa öğreticilerimizin “ idarecilerle problem yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen cevabın %64'ü bulması gibi olumlu yani “hayır, problem yaşamıyoruz” yanıtıyla başarıya katkıda bulunmuş olur.

İdarecilerle olan iletişimde genelde istişare ve anlayışla güzel bir nokta yakalanmıştır. İlişkilerin şahsi değil, genele faydası olması gözetilip amaç-sonuç hizmetinin farkındadırlar. Çok olmasa bile, idarecilerle sorun yaşayanların da var olduğunu bilip o kurstan başka yere nakil, hafızlık hizmetinin sunumuna yansıyan olumsuzluklar ve verimin düşmesi gibi çeşitli sonuçların yaşanılması da kaçınılmaz olmaktadır maalesef.

Tablo 21. Ailelerle ilgili problemler.

	F	%
Evet	12	24,0
Hayır	17	34,0
Kısmen	21	42,0
Toplam	50	100,0

Tablo 21’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Ailelerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 21’de incelendiğinde (n=12)%24’ünün evet, (n=17)%34’ünün hayır, (n=21)%42’sinin ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Öğrenciye çok baskı yapılması ya da ilgisiz davranılması, yeterli eğitim seviyesine sahip olmama, maddi olanaksızlıklar gibi sebepler doğrudan çocuğa yansıyor, bu durumlar öğrencinin başarısızlığıyla sonuçlanmasına sebep olabilmektedir. Oysa ki eğitim süreci öğrenci-öğretici-aile arasında vazgeçilmez üçlünün ortak verimidir. Kısa süreliğine bile bir tanesi bu ortama dâhil olmazsa dengeler sarsılacaktır. Hele de bu hafızlık eğitimi gibi uzun uzadıya sürecek bir eğitimse ailenin üzerine büyük fedakârlıklar düşmektedir.

Ankette kısmen, çok uzun soluklu olmayan ve sonuçta ortak fikre varılabilen ailevi sıkıntılarla karşılaşmış ve aşıldığı belirtilmiştir. Bazı aşılamayan sorunlar ise öğrenci hafızlığa devam ettiği sürece hem kursa, hem öğreticiye hem de öğrenciye yansıyor genellikle öğrencinin başarısızlığı ya da farklı sıkıntılar çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak kendisiyle ilgilenildiğini fark eden öğrenci, disiplin bozucu hareketler yapmayıp ezberlerini yaptığı gözlemlenmiştir.

Tablo 22. Diğer öğretmenlerle ilgili problemler.

	F	%
Evet	7	14,0
Hayır	32	64,0
Kısmen	11	22,0
Toplam	50	100,0

Tablo 22’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin “Diğer öğretmenlerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?” sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 22’de incelendiğinde (n=7)%14’ünün evet, (n=32)%64’ünün hayır, (n=11)%22’sinin ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Hafızlık eğitim programı çok yoğun olduğundan öğretmenler birbirlerini nadiren ve kısa süreli görmektedirler. Bu yüzden pek sorun çıkmamaktadır. Buna rağmen azda olsa şahsi fikirler, başarıyı çekememezlik gibi bazı sorunlar yaşanmaktadır.

Tablo 23. Yardımcı personelle ilgili problemler.

	F	%
Evet	12	24,0
Hayır	24	48,0
Kısmen	14	28,0
Toplam	50	100,0

Tablo 23’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Kur’an kursu öğretmenlerinin ‘‘Yardımcı personelle ilgili problemler yaşıyor musunuz?’’ sorusuna ilişkin betimsel istatistik analiz sonuçları Tablo 23’de incelendiğinde (n=12)%24’ünün evet, (n=24)%48’inin hayır, (n=14)%28’inin ise kısmen diye yanıtladığı görülmektedir.

Yardımcı personelin öğrencilere olması gerektiği gibi davranmamaları, görevlerini hakkıyla ifa etmemeleri ve kursun özellerini herkese anlatmaları gibi sıkıntılar bazen önü alınamayacak hale gelmektedir. Buda gerek öğretici, gerekse öğrencilere yansıyor ortamı germektedir. Çoğunluk, bu ve benzeri sorunlar yaşamamaktadırlar.

Soru 24: Yukarıdaki problemler dışında karşılaştığınız problemler nelerdir?

- Sosyal, kültürel aktiviteler için sosyal alan azlığı.
- Sosyal, kültürel aktivitelere yeterli zaman ayrılması.
- Öğrenciler için manevi danışman ve PDR uzmanlarının hafızlık Kur’an kurslarında görevlendirilmemesi.
- Hafızlık Kur’an kurslarında öğretmenlerin nöbet saatlerinin fazla oluşu.
- Yardımcı hizmet personelinin yeterli sayıda olmayışı.
- Güvenlik personelinin olmaması.
- Öğrenci ve hafızlık Kur’an kurslarının maddi imkânsızlıkları.
- Henüz yüzüne okuma safhasında yeterli olmadığı halde hafızlığa başlaması için müdahil olunması.
- Müfredat yetersizliği.
- Yardımcı belletmen sorunu.
- Uzakta olan hafızlık kurslarına ulaşımında sıkıntı olması.
- Gece nöbetleri.
- Vakf-ibtidanın yeteri kadar işlenmemesi.
- Hafızlığı bitirenlere en az iki yıl kıraat farklılıklarıyla eğitim, Kur’an’ı anlama çerçevesinde Arapça öğrenmeleri ve surelerin anlamını biliyor olmaları (yani anlam bilgisinin verilmesi) için herhangi bir kurs ya da benzeri işleyişin olmaması.
- Sportif faaliyet alanları(voleybol vs.) olmayıp bu faaliyetlere de yer verilmemesi.
- Hafızlık Kur’an kursları standartlarının her açıdan günümüze göre güncellenmemesi.
- Sorunlar dile getirilse de kulak ardı edilmesi.
- Öğreticilerin pedagojik formasyona sahip olmayışının getirileri.
- Öğreticilerin meslekle ilgili destekleyici eğitimlere tabi tutulmamaları.
- Komisyonun öğrenciye anlık kararlar değil, birkaç fırsat daha sağlamıyor oluşu, demişlerdir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Hafızlığın amaç-araç dengeleri açısından irdelenip, incelenerek “Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat Eğitiminin Gerekliliği ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)” isimli yapılan araştırmada, kıraat ilmi ile hafızlığın daha zenginleşeceği düşüncesiyle hareket edilerek çalışmamız hazırlanmıştır.

Yapılan literatür araştırmasında bu ve benzeri bir konuda araştırma yapılmamış olup, yapılan araştırma alanında ilk, tek, orijinal ve öznelidir. Bu araştırmanın konusu, kıraat ilminin kullanıldığı saha olan ve canlılığını yitirmeyen hafızlığa farklı bir perspektiften bakarak oluşturuldu.

Araştırma içeriğimiz; Elazığ merkez hafızlık Kur’an kurslarında görev yapan öğretmenlerle, görüşmeler yapıp anket uygulamasıyla, kıraat ilmi ve kıraat farklılıklarıyla hafızlık ve problemlerine dair tanımlamalar, açıklamalar, yorum ve öneriler şeklinde çalışma bitirildi.

Kıraat ve hafızlık başlıkları altında tanımlamalar ve bunların geçirdiği tarihi seyirlere yer verilip, kıraat farklılıklarıyla hafızlık bir arada verilebilir mi ya da hafızlığın neresinde verilmeli sorularına net bir yanıt bulabilmek ve problemlere değinip öğretmenimizin de sıkıntıları, görüş ve önerileriyle daha önce hiç değinilmemiş ve hakkında çalışma yapılmamış bu konuya değinildi.

Bu çalışmanın temel amacı, hafızlık Kur’an kurslarındaki kıraat eğitimi ve problemlerini belirleyip kıraat ilminin verilmesi için en uygun zaman aralığı üzerinde görüşler sunmaktır. Kıraat farklılıkları, anlam bilgisine dair bilgi ve öğretici görüşlerini alıp, eksikliklerin kapanabilmesi amacıyla atılabilecek adımları belirlemektir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı hafızlık uygulamalarının idareci, öğretici, öğrenci ve ailesiyle birlikte başarıya ulaşip bunların görüş ve önerilerine göre durumunun ortaya konulması, eksikliklerin tespit edilmesi ve giderilmesi, bu tür uygulamaların vb. daha nitelikli hale gelmesine katkıda bulunabilir. Nitekim bu tür uygulamaların öğrenci-öğretici niteliğini, program ve kursların işleyiş sürecini, gelişim sürecinde tamamlanamayan, yarım ya da eksik kalan hususları anlamaya, hafızlık eğitimi neticelerinin verilere dayalı olarak iyileştirilmesine katkıda bulunabilir. Bununla birlikte bu tür araştırmalar, DİB’in ilgili birimlerinde plan ve program geliştiren ve uygulayanlara, daha da geniş bir bakış açısıyla Kur’an kursları, hafızlık kursları hakkında araştırma yapacak olanlara da kaynaklık etmesi bakımından önemlidir. Nitekim bu araştırmada eklenmesi ve düzeltilmesi gereken bazı önemli hususlar gözler önüne serilmiştir.

Bilhassa, kıraat farklılıkları ve alt dalları eğitimlerine öğrencilerden önce öğretmenlerin ihtiyaç içerisinde olması ve arzulamaları belki de bu araştırmada en dikkat çekici faktördür. Elazığ ili örneğindeki öğretmenlerin çoğunun önlisans mezunu olmaları kıraat eğitimini, örgün lisans eğitimini tamamlamış olanlara nispetle daha az almış olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda mesleki kıdem bakımından çoğunun yeni olması kıraat eğitimini donanımlı şekliyle almadıklarını göstermiştir. Çünkü yer yer hizmetiçi eğitimler, tashih-i huruf, hafız öğretmenlerin ezberlerini kuvvetlendirmeleri için kurslar ve seminerler yeterli olmamakla birlikte yapılmış olup aralarda az da olsa kıraat farklılıklarına da değinilmiştir.

Kıraat bilgisine orta düzeyde sahip olan öğretmenler kıraat-ı aşere ya da seb’a olmasa da tecvid, meharic-i huruf, vakf-ibtida gibi kıraatin diğer dallarından ders verebilecek kadarına sahiptir.

“Hafızlık eğitim programına farklı okuyuş şekilleri kısmen konulmalı”, demiştir ankete katılan öğretmenlerin çoğunluğu. Bunun asıl nedeni olarakta %64’lük bir oranla öğretmenlerin yeterli bilgisi olmadığı için diye manidar bir sonuç çıkmıştır. Bunun yanı sıra üst düzey bir eğitim olduğu için, öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı için, zor olduğu için, zamanın ancak hafızlığa yeteceği için,

bu konunun yeteri kadar önemsenmediği için, öğrencilerin hafızlık sırasında henüz liyakat sahibi olmadığı için ve hafızlık programında yer almadığı için gibi farklı sebeplerde sunulmuştur. Öğreticilerle olan görüşmelerimizde bu eğitimin az bir başlangıçla da olsa hafızlıkta alınmaya başlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Kıraat farklılıklarının hafızlıkta tam anlamıyla verilmesini isteyenler ise; Kur'an-ı Kerim'i hak ettiği şekilde, donanımlı olarak temsil eden hafızlar olursa, her hangi bir toplumda ya da belki hac farızası için gidilmiş olan Kâbe'de farklı bir kıraatle okunan Kur'an-ı "yanlış okundu" zannına kapılmamış olurlar. Hele ki bu kimse hac görevlisiyse kabile bireylerinin sorusuna utandırıcı bir cevap vermemesi için kısmende olsa bilmesi, yaşanmışlıklara müteakiben çok iyi olacaktır.

"Hafızlık eğitimini alanların kıraat ilmi eğitimi de almaları gereklidir", diyen öğretmenlerimiz %80'i oluşturup "hafızlık sonrasında tam donanımlı ve bu ilme tam vakıf şekilde almış olurlar" demişlerdir. Çünkü tek meşguliyetleri farklı kıraatlerle okuyuş ve kıraat ilminin alt dalları olacağından daha verimli ve kalıcı olup özümser. Farklı kıraatlerle ezber ve okuma, kelime ve hareketlerdeki ufak farklılıklardan ötürü dikkatleri üzerine çekip bir nev'i şifrelenmiş gibi olup unutulmayacaktır.

Kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil, tecvidde de farklılıklara yol açtığını büyük oranda bilen öğretmenlerimiz, kıraat farklılıkları eğitimine çok yabancı olmadan az da olsa verebilecek durumdadır.

Kur'an'ın indiriliş süreci ve amacına uygun olarak, öğrencilerin seviyesine uygun, kısa ve öz biçimde, azar azar ayetlerin mana ve hikmetlerinin anlatılması, onlarda ezberledikleri ayetleri anlamış olmaları, davranış değişikliği ve Kur'an ile ahlaklanmaları sonucunu doğurur. Öğreticilerimiz anlam bilgisine kendilerinin de yeteri kadar sahip olmadığını, öğrencilere de harf ya da hareke yanlış ya da eksikliklerini bildirirken, anlam bilgisini az da olsa bildikleri kadarıyla, yeri geldikince verdiklerini belirtmişlerdir. Kendilerinin yeterli bilgiye sahip olmadıklarının yanında, zaman bakımından da ancak programı yetiştirmeye çalıştıklarını bildirmişlerdir.

Hafızlık eğitiminin rahatlıkla ve kolaylıkla yapılabilmesi için öğrenci niteliği, öğretici niteliği, eğitim programı, aile, idareciler birbirini tamamlayan çok önemli unsurlar iken bu bütünün önemli bir diğer parçası da fiziki mekândır. Fiziki mekânla sorun yaşamayanların sayısal verilerinin çok oluşu sevindirici bir durumdur. Ancak yetersiz olduğu görüşündekilerde öğrencilerin sosyal etkinlik, kültürel faaliyetler ve sportif faaliyetlerde bulunabilecekleri alanın yoksunluğuna binaen bu görüştedirler. Özellikle kurs bahçesinin olmayışı ya da küçük oluşu, rahatlama ve hava alıp hafızlık eğitimine daha iyi adapte olabilecekleri bir faaliyetin eksikliği, sıkıntıya sokmaktadır.

Hafızlık eğitimi, istemeden bu maceraya sürüklenenlerin yanında isteyerek olsa da bununla uğraşanların zorlandığı ve iniş çıkışlar yaşadığı meşakkatli bir uğraştır. Bütün faktörlerin düzgün işleyişe sahip olması gereklidir ki, yeterli verim alınabilsin ve severek icra edilsin bu kutlu görev. Bazen küçücük bir şeye takılan beyin, bütün yaşamı olumsuz etkilediği gibi hafızlık öğrencisinin adaptasyonunu da alt üst edip yaşamında ve hafızlığında sıkıntılar oluşturmaktadır. Bu yüzden, yapılan ankette çeşitli sebeplerden ötürü öğrencilerle yaşanan sıkıntıların çokluğu göze çarpmaktadır. Bilinçli ve yeterli yardımla bu sıkıntıların bertaraf edilip kısmen cevabına dönüştüğü ise göz ardı edilmemelidir.

İdarecilerle olan iletişimde güzel bir nokta yakalanmış olup kısmen sıkıntılar yaşansa da istişare ve anlayışla giderilmektedir.

Hafız öğrenci ailelerine büyük özveri ve fedakârlık görevi düşmektedir. Her aile bunları sağlayabilecek bilgi ve imkânlarla sahip değildir. Genelde aileyle geçici sorunlar yaşanıp iletişimle halledilmekte ya da zaman aşımıyla kendiliğinden bitivermektedir.

Yardımcı personelle yaşanan sorunlarda çeşitlilik gösterip özellikle hafızlık öğrencisine yansıyacak boyutta olanlara hemen müdahale edilip bertaraf edilmektedir. Bu durumda sıkıntıların az yaşanmasına vesile olmaktadır.

Bunlarla birlikte eğitim gören öğrencilerin günlük ezberlerini verme aralığı ve sıklığı, verilen ezberlerin takibi, gelişim ve değişim özelliklerinin bilinmesi, okul ve hafızlık eğitimlerinin ikisini bir arada götürmede yaşanan zorluklar, öğrencilerin kurstan, idarecilerden ve öğreticilerden olan beklentileri, öğreticilerin denetimi, sosyal medyanın öğrencilerin hayatlarında olmamasının ya da kısıtlı olmasının etkileri, hafızlık öğretim programının güncellenmesi gibi meseleler hafızlık Kur'an kurslarındaki eğitimin ve sonrasının yeniden gözden geçirilmesini gerekli kılmaktadır.

Çeşitlilik gösteren sorunlar karşısında D.İ.B. il ve ilçe müftülükleri ve kurslar birbirleriyle iletişim halinde olup kendi bazında çözümler üretip daha verimli yani gerek madden gerek manen görünürlük açısından başarılı sonuçlar almaya gayret sarfetmelidir.

Öneriler ise;

1-Öncelikle öğreticiler, daha sonra hafızlar kıraat farklılıkları ve alt dalları olan vakf-ibtida, tecvid, meharici huruf, anlam bilgisi, tefsir gibi eğitimlere tabi tutulup, bu eğitime ismen ihtisas benzeri ya da lisans eğitimi sonrası yüksek lisans tarzı bir diploma ya da sertifikayla kademe oluşturulması.

2-Öğreticilerin ve hafızların bu eğitimlerden geçip daha donanımlı, tahsilli olması ve kademe farkı kazanınca, maaş farkı olarak yansıtılması.

3-Öğrencilere yönelik belirli ölçüde de olsa ilk seneden küçük surelerle kıraat farklılıkları verilmelidir. Öğrenciler duyduğunda yanlış okunduğu zannına varmaması için bu ilimden bahsedilmelidir.

4-Hafızlık öğrencilerinin en azından fatiha suresinin “maliki” kelimesinin “melki, meliyki, meliki, melike, malikun, melake, meleke” gibi okuyuş farklılıkları olduğunu bilip aynı zamanda ezberlerinde hatırlatıcı bir şifre gibi olacağını bilip, öğretilmelidir.

5- Belirli ölçüde bile olsa ezberle birlikte anlam bilgisi verilmelidir. Böylece kıraat ilminin bir kolu olan vakf ve ibtida ilmine de sahip olmaya başlayacaklardır. Secavendi'nin vakf sistemi hafızlık eğitim programına konulursa anlam, vakf-ibtida el ele ilerleyecektir. Yoksa alanında yetkin hafız şahsiyetlerin ki gibi bariz derecede açık hatalar yapılması kaçınılmaz olacaktır. Hafızlık öğretici ve öğrencileri tarafından, ezber hazırlığı yaparken anlamıyla çalışılınca daha çabuk öğrenilip, unutulmadığı belirtilmiştir.

6-Öğrenilenlerin ve ezberlenenlerin kalıcı olması, hafızlık eğitiminden istenilen verimin elde edilebilmesi için öğrenme güçlüğü yaşanan alanlar varsa bunların tespit edilip öğreticiler, PDR'ciler, manevi danışmanlar, eğitim uzmanları ve kurumla istişare edilip çözümler aranmalıdır.

7-Öğreticilerin yaş ya da farklı durumlar sebebiyle yorulduğu gözlemlenince dinlenebilecekleri kurs, ya da farklı alana çekilip, yerlerine aktif ve yaş bazında öğrencilere daha yakın öğreticilerin getirilmesi.

8-Öğreticilerin lisans, pedagojik formasyon ve dini yükseköğrenim yapmaya gayretlendirilmeleri, hizmetiçi eğitimler, tashih-i huruf, kıraatler vs. gibi kurslar düzenlenip donanımlı olup kendilerini geliştirmeleri ve yenilemeleri sağlanmalıdır. Özellikle her eğitim döneminin başında seminerler düzenlenmelidir.

9-Öğrencilerin rahatlamaları ve daha verimli olabilmeleri için zevkli, eğlenceli gezi, piknik, sinema, yüzme aktiviteleri düzenlenmelidir. Spor ve teknik aletleri olan alanlar (bahçe ya da spor salonu gibi) ve belirli zamanlarda spor ve makamalı okuyuşa yönelik musiki öğretmenleri görevlendirilmeli. İngilizce, dikiş, boyama, resim, hat, kompozisyon gibi farklı alanlarda aktiviteler dönem dönem düzenlenip öğrencilerin içinde bulundukları eğitimin sıkıntılarından bir nebze olsun ferahlamaları sağlanmalı.

10-Programı uygulayıp üzerine de faydalı bir şeyler koyabilmek ve öğrencilere daha da sevdirep elde tutabilmek için yardımcı belletmen, memur ya da nöbetçi öğreticiler görevlendirilmeli. Gece nöbetleri ise hep dillendirilip çözüm bulunamayan bir sıkıntı olmaktan çıkıp sırf bunun için görevlendirmeler yapılmalı.

11-D.İ.B. değişen ve gelişen şartları göz önünde bulundurup, hafızlık eğitim programını günün ihtiyaçları seyrinde güncellemelidir. Yeni ezberleme teknikleri, yöntemler ve materyaller geliştirilip denenmelidir.

12- Öğrenciler içinde sıklıkla onları gayrete getirecek konuşmacılar ayarlanıp konferans, seminer vs. etkinlikler düzenlenmelidir. Velileri sene başı seminerine tabi tutup, onlarla her daim iletişim içinde olmak için azami gayret göstermeli.

13-Hafızlık eğitim programı azami derecede eksiksiz ve ehemmiyetle uygulanması gereklidir. Fazlaca inisiyatif kullanıp programı amacına ulaştırmamak büyük eksikliklere yol açacaktır.

14-Hafızlık komisyon görevlileri sadece o günün okuyuşuyla değerlendirmeyip, tekrar fırsat vermeli. Hafızlığı yarıda bırakmış ve unutmuş olan kimselerle ilgili araştırma yapıp değerlendirme ve geliştirme çalışmaları yapılmalı.

15-Öğrencinin verdiği dersin başarılı sayılıp sayılmayacağına dair ortak bir ölçüt olması için, D.İ.B. tarafından bu husus değerlendirilip verilen karar ve ölçüt programa yerleştirilmelidir. Bu durum sadece öğreticilere bırakılmamalıdır ve ortak görüşler, araştırmalar çerçevesinde geliştirilmelidir.

16-Yapılan ezberin teoriden pratiğe geçmesi için niceliksel düşünce yerine niteliksel olması gerektiğine dair, müftülük ve D.İ.B tarafından öğretici, öğrenci ve aileye yönelik bilgilendirici faaliyetler düzenlenmelidir.

17-Hafızlık Kur'an kurslarının maddi imkânları daha da çok desteklenmeli ki öğrenciler için cezbedici hale gelsin.

18-Öğrencilere Hafızlık Kur'an kurslarında Arapça, fıkıh, siyer, hitabet dersleri verecek kadrolar oluşturulmalı.

19-Başarılı olan öğrencilere ailenin yanına gitme izni verilmeli.

Hafızlık eğitimiyle ilgili yeteri kadar bilimsel çalışma yapılmamıştır. Hafızlık Kur'an kursları sahasında yapılan çalışmalar ise yüzeysel ve geneldir. Yeterli düzeyde çalışmaların olmadığı hafızlık eğitimine dair daha kaliteli ve farklı alternatiflerle zenginleştirilebilecek bir programın oluşması için bilimsel çalışmaların oluşturulması gerekmektedir.

Yapılan araştırmanın sonuçları doğrultusunda, hafızlık eğitiminin eksik kalan yanları ve gözetilmesi gereken hususları, anlamlılığı, gerekliliği, kalıcılığı, problemlerinin tespit edilmesi ve kalitesinin yükseltilmesi için çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akaslan, Y. (2017). Bir İlm-i Kıraat Klasığı Tayyibetü'n-Neşr Fi'l-Kıraati'l-Aşr. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 17(3) , 277-310.
- Akaslan, Y. (2019). *Ulumu'l Kur'an Kaynaklarında Kıraat İlmî*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Akaslan, Y.(2018). Kuran yorum faaliyeti olarak kıraat ilmi, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*(5), 59
- Altundağ, M. (2001). Sahih Kıraatlerin Arap Lehçeleriyle İlişkisi Üzerine. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20, 23-48.
- Atalay, M. A. (2019). *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarihi: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Baktır, M.(2009).Suffe, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (cilt 37, 469-470 ss.). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (trs). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Bilmen basım ve yayınevi.
- Birişik, A. (2018). *Kıraat İlmî ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları.
- Birişik, A. (2015). Oryantalistik Araştırmalarda Kıraat Konusu. *Uluslararası Kıraat Sempozyum*.(159-181ss.). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Birişik, A.(2013). Kıraat, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (cilt 43,524 ss.). İstanbul: TDV Yayınları.
- Bozkurt, N. (1997). Hafız. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.(15/74-78ss.). İstanbul: Buhârî, (1978) *Sahih-i Buhârî Muhtasar-ı Tecrid-i Sarih,Tercümesi ve Şerhi* (Terc:K. Miras) Ankara: TDV Yayınları.
- Buhârî, (1983). *Fezailü'l- Kur'an*, Ankara: Emel Yayıncılık.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail bin İbrahim İbnü'l-Mugire bin Berdizbeh.(1958). *Sahih-i Buhârî* . Beyrut: Dar-u Ahyai't-Tüas el-Arabi.
- Cebeci, S.(2012). Kur'an Öğretim Geleneği Olarak Hafızlık Eğitimi. *Diyanet İlmî Dergi*, 608.
- Çakıcı, İ.(2019). Kuranın Korunmasında Hıfz ve Kitabet. *e-Şarkiyat İlmî araştırmalar dergisi*, (11), 580.
- Çalışkan, M. (2005). Kur'an'ın Nuzulü ve Yedi Harf (el-Ahrufu's-Seb'a) Meselesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 5(1), 216-242.
- Çaylı, A. F. (2005). *Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Isparta.
- Çelik, N. (2021). Seyyid Hamid b. el Hac Abdülfettah el-Paluvî ve Kıraat İlmindeki Konumu. *Diyanet İlmî Dergi*, (57), 728-729.
- Çetin, A.(2013). *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*. İstanbul: Ensar Yayınları.
- Dağ, M.(2006). İbn Mücahid'in Kıraat Ekollerini Yedi ile Sınırlaması: Eleştirel Bir Yaklaşım. *Ekev Akademi Dergisi* 10(27), 81-104.
- Döngel, İ.(2020). *Diyanet İşleri Başkanlığı Hizmet İçi Eğitim Kurslarında Kıraat Eğitimi (İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Örneği)*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.
- El-Aynî, Bedreddin Ebi Muhammed Mahmud b. Ahmed.(1308h.)*Umdetu'l-Kâri fi Serh-i Sahihi'l- Buhârî*. Dârrü't-Tabâati'l-Âmir.
- Enis, İ.,Sevalihi, A., Muntasır, A., Ahmed, M. H.(1972) *El-Mucemü'l-Vasit* (1-2.Cilt). Mısır: Daru'l Maarif.
- Er-Rumi, Fehd bin Abdurrahman bin Süleyman.(2005) *Dırasatun fi ulumil- Kur'an-ı Kerim*. Riyad:
- Fırat, Y.(2011). Kıraat İlmî ve Tarikler. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (13), 37-55.
- Gün, A., Özdemir, Ş., Apaydın, H.(2018).Bir İlmî Geleneğin Merkezi: Büyükağa Kur'an Kursu – Hafızlık Eğitimi, Niteliği, Sorunları ve Beklentileri. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17(34), 211-240.

- Gün, A.(2016). Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursu Eğitimi: Samsun İli Örneği. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (7), 33-66.
- Hamidullah, M.(2003). *İslam Peygamberi*.(Çev. Salih Tuğ). İstanbul: İmaj baskı.
- Hamidullah, M.(2004) *İslam Peygamberi*, (Çev. Mehmet Yazgan). İstanbul: Beyan Yayınları.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf.(1419) Müncidü'l-Mukrîn ve Mürşidü't-Tâlibîn. (nşr. Ali b. Muhammed el-Umrân) Mekke: Dâru Âlemi'l-Fevâid.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. (ty) en-Neşr Fil Kıraati'l Aşere. Beyrut: Darul Kutubul İlmiyye.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf (2001). et-Temhid fi Ulumi'l Tecvid. Beyrut: Rasalah Basımevi.
- İbn-i Mace, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el-Kazvini. (1952) *Sünen-i İbn-i Mace*.Dar-ü Ahyai'l-Kütübi'l-Arabiyye İsa el-Babi el-Halebiy ve Sürekahü,İbrahim, Musa İbrahim (1996). *Buhus Menheciyye fi Ulumul Kur'an*. Umman: Daru Ammar.
- İnce, E. A. İ. S. / Ç. N. N. (2010). Harflerin Oluşum Sebepleri . *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , (29) , 324-339 .
- Karaçam, İ.(2009). *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Karaçam, İ. (2006). Anahatlarıyla Kıraat İlmi ve Tarihi Gelişimi. Abdurrahman Gürses Anısına 1. *Kur'an ve Kıraati Sempozyumu: 12 Kasım 2000 Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. M. Rüştü Aşıkkutlu Anısına 2. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu: (46-64) Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*.
- Karagöz, İ.(2007). *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (386). Ankara: DİB Yayınları.
- Karaman, H.,Çağrı, M., Dönmez, İ.K., Gümüş, S.(2018) *Kur'an-ı Kerim Meali*.(2018). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kazıcı, Z.(2001). *İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Keskioğlu, O. (2010).*Nüzulundan Günümüze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koyuncu, R.(2018). *Kıraat İlmi ve Takrib Usulü*. İstanbul: Enes Basım Yayın ve Matbaacılık.
- Kozakoğlu, E.(2019). *Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık Projesi ve Kur'an Eğitimine Katkısı (Konya Selçuklu Büyükkaplan Hafız İmam Hatip Ortaokulu Örneği)*.(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Konya.
- Kurt, A.(2009). Kur'an Kursları ve Muhatap Kitleleri, *4.Din Şurası tebliğ ve Müzakereleri 12-16 Ekim 2009* Ankara, 696.
- Kurtubi, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed.(1372) *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*. Kahire: Dâru's-Şu'ûb.
- Küçük, C.(2015). *Kıraat İlminde Dad Harfi*.(Yayımlanmamış doktora tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Maşalı, M. E.(2016). *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları.
- Mekkî b. Ebû Tâlib,(ty) *el-İbane an Meani'l Kıraat*. Mısır: Darun Nahda.
- Mutçalı, S.(1995). *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Nevevi, Muhyiddin.(1954) *Riyazü's-Salihin*. (Tercüme: Hasan Hüsnü Erdem, Kıvamüddin Burslan).Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Yıldız Matbaası.
- Özbek, Ö.(2018). İbnü'l-Cezerî'nin Kıraatlerin Mütevatirliği Meselesine Bakışı. *Bilimname*, (2),555-586.
- Özbek, Ö.(2015). *Sıbtu'l-Hayyat'ın el-İhtiyar fi Kıraati'l-Aşr Adlı Eserinin Kıraat İlmindeki Yeri*.(Yayımlanmamış doktora tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Öcal, M.(2015). *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özler, H.K.(2019). *Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Eğitim Programının Öğretmen ve Öğrenci Görüşleri (Konya Örneği)*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.

- Paluvi, Abdu'l-fettah.(trs). *Zübtü'dü'l İrfan*. İstanbul: Hilal Yayınları.
- Rüdani, İmam Muhammed b. Muhammed b. Süleyman.(2006). *Büyük Hadis Külliyyatı Cem'ul-Fevaid min Cami'il- Usul ve Mecma'iz-Zevaid*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sarı, M. A.(1991). *Asım b. Behdele* (Cilt 3,475-476ss.) İstanbul: DİA.
- Saylan, N.(2021). *Kıraat Açısından Begavi Tefsiri*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.
- Süyûti, C.(1987). *El-İtkan Fi Ulumi'l Kur'an*.(çev. S. Yıldız, H. Çelik) İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Süyûti, Hafız Celaledin Abdurrahman.(1973) *Tabakatu'l-Huffaz*, (Tahkik: Ali Muhammed Ömer).Kahire: Meketebet-ü Vehbe
- Şahin, F.(2019). *Amaç Araç Dengesi Açısından Hafız Adayları, Velileri ve Öğreticilerin Hafızlık Algıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı, Eskişehir.
- Taş, M.(2021) “İbnü'l-Cezerî'nin Gâyetü'n-Nihâye Adlı Eserinin Muhteva Analizi”,*Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (8/15), 198-210.
- Temel, N.(2018). *Kıraat ve Tecvid İstilahları*. İstanbul: M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tirmizî, Ebu sa Muhammed bin sa bin Sevre.(1965) *el-Camiu's-Sahih vehüve Sünenü't Tirmizî*. (Tahkik: İbrahim Utvah Ivaz). Mısır: Seriket-ü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el –Halebi ve Evladih,
- Tirmizî, (1993). *Fezailü'l- Kur'an*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Uludaş, İ.(2014). *Ebu Hayyan El- Endelüsi'nin el-Bahru'l Muhitinde Kıraat Olgusu* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Vahapoğlu, V.(2016). *Türk Milli Eğitim Sisteminde Meydana Gelen Değişikliklerin Hafızlık Eğitimine Etkileri*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rize.
- Yıldırım, S.(2021). *Sosyolojik Açidan Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenciler: Elazığ Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- Yılmaz, N.(2016). *Kur'an-ı Kerim'i nasıl öğretilir?* İstanbul: Dem yayınları.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm (1999) *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mekke, trs.; Beyrut: Dâru'lMarife.

Web Kaynakları

- DİB Kuruluş ve görevleri, 2018(2022, 1 Ağustos). Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.633.pdf>
- Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Eğitim Programı 2021 (2022,15 Kasım). Erişim adresi [https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1%20-%202021%20\(YEN%C4%B0\).pdf](https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Haf%C4%B1z%C4%B1k%20E%C4%9Fitim%20Program%C4%B1%20-%202021%20(YEN%C4%B0).pdf)
- DİB Kur'an Eğitim ve Öğretilimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, 2012 (2022, 3 Temmuz).Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=16041&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeliği&mevzuatTertip=5>
- DİB Hafızlık Uygulama Esasları, 2018/2019.(2022, 19 Temmuz). Erişim adresi <https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/489>
- Diyanet dergi (2022, 10 Eylül). Hafızlık. Erişim adresi <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=6107>
- Eğitimde Fiziksel Mekan.(2002). Erişim adresi <https://dhgm.meb.gov.tr>uludag>
- İslam ansiklopedisi. Org.tr.(2022, 12 Kasım).Zal. Erişim adresi <https://islam-ansiklopedisi.org.tr>zal>
- İslam ansiklopedisi. Org.tr.(2022, 2Aralık). Müdrec kıraat. Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/kıraat--ilim>
- İslam ansiklopedisi. Org.tr.(2022, 2 Aralık). Hafız. Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/hafiz-kuran>
- İslam ansiklopedisi. Org.tr.(2022, 10Ekim).Kur'an Kursu. Erişim adresi <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran-kursu>

Mahreçler.(2022,12 Ağustos). Erişim adresi <https://tecvid.org>>2.ders mahreçler

Nihat temel ile Kur'an öğreniyorum. (2022, 8 Eylül).1.Bölüm Peltek Harfler. Erişim adresi <https://youtube/ZWKQPPtyuyE>

Resmi Gazete Kur'an Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.(2012). *T.C. Resmi Gazete* (28257, 07 Nisan 2012).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2022, 3 Eylül).Madde 24. Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2022, 3 Eylül).Madde 136. Erişim adresi <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>

EKLER

Ek 1. Anket Formu

ANKET FORMU

Sevgili Öğreticiler,

“Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat İlmi ve Problemleri (Elazığ İli Örneği) adlı bilimsel bir çalışma yapılmaktadır. Elde edilen veriler bilimsel amacı dışında **KESİNLİKLE KULLANILMAYACAK** olup isim belirtmenize gerek yoktur. Sizin için uygun cevabın karşısına X işaretini bırakınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkür ederiz.

Ayşegül BAYDEMİR

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksek Lisans Öğrencisi

I. BÖLÜM

1-Yaşınız?

20-30 () 31-40 () 41-50() 51-60() 60 üzeri ()

2-Cinsiyetiniz?

Bay () Bayan ()

3-En son mezun olduğunuz okul?

Lise () Önlisans () Lisans () Lisansüstü ()

4- Kaç yıldır Kur’an kursu öğreticisi olarak görev yapıyorsunuz?

0-5yıl () 6-10yıl () 11-15yıl () 16-20yıl () 20yıl üzeri ()

II. BÖLÜM

1- Kıraat ilmine ilişkin herhangi bir eğitim aldınız mı?

Evet () Hayır () Kararsızım ()

2- Kıraat ilmine ilişkin bilgi düzeyinizi belirtiniz (Kıraat farklılıkları).

() İyi düzeyde kıraat ilmine sahibim

() Orta düzeyde kıraat ilmine sahibim

() Alt düzeyde kıraat ilmine sahibim

() Kıraat ilmine dair bilgim yok

3- Sizce farklı okuyuş şekilleri (kıraat ilmi) Hafızlık Kur’an Kursu programında yer almalı mıdır?

Evet () Hayır () Kısmen() Kararsızım ()

4. Cevabınız “Evet” ise nedenini yazınız?

.....

5. Cevabınız “Hayır” ise nedeniniz yazınız?

.....

6-Sizce Kıraat ilminin Hafızlık Kur’an kurslarında verilmeme nedeni nedir? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

() Zor olduğu için yer verilmiyor

() Üst düzey bir eğitim olduğu için verilmiyor

() Öğrencilerin seviyesine uygun olmadığı için verilmiyor

() Öğreticilerin yeterli bilgisi olmadığı için yer verilmiyor

() Başka:.....

7 -Kıraat farklılıklarının sadece lafızda değil tecvidde (örneğin, teshil, imale, medler, idğamlar gibi) bazı farklılıklara yol açtığını biliyor muydunuz?

Evet () Hayır () Kısmen ()

8. Sizce hafızlık eğitimi alanların kıraat ilmi eğitimi almaları gerekli midir?

Evet() Hayır() Kararsızım()

9. Cevabınız evet ise kıraat farklılıkları eğitimi ne zaman verilmelidir?

() Hafızlık sırasında

() Hafızlık sonrası

() Hafızlık öncesi

() Başka:

10. Türkiye’de Hafızlık Kur’an Kurslarında Asım kıraati uygulanmaktadır. Asım kıraati hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Evet() Hayır() Kısmen()

11. Hafızlık eğitimi esnasında öğrencilerin en çok zorlandıkları harf veya harfler hangileridir?

.....

12- Hafızlık eğitimi sırasında öğrencilerin mahrecinde en çok hata yaptıkları harf veya harfler hangileridir?

.....

13. Hafızlık Kur’an Kursları programında anlam bilgisinin verilmesi gerektiğini düşünüyor musunuz?

Evet() Hayır() Kısmen()

III. BÖLÜM

1. Hafızlık Kur’an Kursunda yaşanan problemlerle ilgili soruları cevaplayınız?				
		Evet	Hayır	Kısmen
1	Fiziki mekanla ilgili problemler yaşıyor musunuz?			
2	Öğrencilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?			
3	İdarecilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?			
4	Ailelerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?			
5	Diğer öğreticilerle ilgili problemler yaşıyor musunuz?			
6	Yardımcı personelle ilgili problemler yaşıyor musunuz?			

2. Yukarıdaki problemler dışında karşılaştığınız problemler nelerdir? Lütfen yazar mısınız.

.....

.....

.....

.....

Ek 2. Anket Çalışma İzni

Evrak Tarih ve Sayısı: 04.04.2022-166335

T.C.
ELAZIĞ VALİLİĞİ
İl Müftülüğü

Sayı : E-16336468-251.99-2296760
Konu : Çalışma İzni(Ayşegül BAYDEMİR)

23.03.2022

FIRAT ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)

İlgi : 11.03.2022 tarihli ve 11611387-044.01.01-E.157165 sayılı yazınız.

İlgi yazıyla, yüksek lisans öğrencisi Ayşegül BAYDEMİR'in, "Günümüz Hafızlık Kur'an Kurslarında Kıraat Eğitimi ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)" konulu tez çalışmasını merkez hafızlık Kur'an Kurslarında uygulayabilmesi için gerekli iznin verilmesi istenmektedir.

Bu itibarla, adı geçen yüksek lisans öğrencisinin tez çalışmasını kurumumuza bağlı hafızlık eğitimi veren Kur'an kurslarında yapması kurumumuzca uygun görülmüştür.

Gereğini arz ederim.

Selami AYDIN
İl Müftüsü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: 6F206F3A-EBFD-4A84-8C43-DF85EF31E797 Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/>
Rızaie Mah. İnönü Cad. No:17 23100 Merkez / ELAZIĞ Bilgi için: Rıdvan BAYKARA
0 424 234 00 01 Veri Haz.ve Kont.İşl.
0 424 218 69 14 Telefon No:(424) 234 00 00-406

Ek 3. Etik Kurul Kararı

SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARI

TOPLANTI TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR NO	ÇALIŞMACILARIN ADI SOYADI
31.12.2021	28	7	Sorumlu Araştırmacı : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TAŞ Yardımcı Araştırmacı: Ayşegül BAYDEMİR

KARAR

“Günümüz Hafızlık Kur’an Kurslarında Kıraat Eğitimi ve Problemleri (Elazığ İli Örneği)” konulu çalışma etik kurulumuzda görüşülmüş olup; çalışmanın etik kurallara uygun olduğuna oybirliğiyle karar verilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ (Başkan)			
Prof. Dr. Sebahattin DEVECİOĞLU (Üye)	İmza	Doç. Dr. Rıfat BİLGİN (Üye)	İmza
Prof. Dr. Süleyman İLHAN (Üye)	İmza	Doç.Dr. Haki PEŞMAN (Üye)	İmza
Prof. Dr. Kenan PEKER (Üye)	İmza	Doç.Dr. Yunus Emre KARAKAYA (Üye)	İmza
Prof. Dr. İrfan EMRE (Üye)	İmza	Doç.Dr. Ayşe Ülkü KAN (Üye)	İmza
Doç. Dr. Taner YILDIRIM (Üye)	İmza	Dr.Öğr. Üyesi Serkan BİÇER (Üye)	İmza
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Sekreteri: Pınar ARSLAN			İmza